

Talouspoliittiset asennemuutokset Suomessa vuosina 1984–2020
EVA:n arvo- ja asennetutkimusten valossa

Markku Alpimaa
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiologia
Turun yliopisto
Joulukuu 2020

ALPIMAA, MARKKU: Talouspoliittiset asennemuutokset Suomessa vuosina
1984–2020 EVA:n arvo- ja asennetutkimusten valossa

Pro gradu -tutkielma, 71 s., 16 liites.

Sosiologia

Joulukuu 2020

Tutkimus käsittelee suomalaisten talouspoliittisia asenteita vuosien 1984–2020 välillä. Tarkoituksena on selvittää, mihin suuntaan asenteet ovat kehittyneet ja mistä muutokset saattaisivat johtua. Aihetta lähestytään kolmen kysymyksen kautta: 1) Minkälainen talouspoliittinen asenneilmapiiri Suomessa on ollut 1980-luvun puolivälistä 2020-luvulle? 2) Eroavatko eri puolueiden kannattajien talouspoliittiset mielipiteet toisistaan, ja miten ne ovat muuttuneet suhteessa toisiinsa? sekä 3) Mikä on puoluekannatuksen talouspoliittisia mielipiteitä määrittävä selitysvoima suhteessa sosioekonomisiin ja demografisiin tekijöihin, ja onko se muuttunut? Tutkimusaineisto koostuu Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) arvo- ja asennekyselytutkimusaineistosta, jota on kerätty vuodesta 1984. Kohdejoukkona ovat olleet 18–70-vuotiaat suomalaiset. Kahden ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta aineiston analyysi perustuu kuvaileviin ristiintaulukointeihin, joiden tulokset esitetään graafisesti. Kolmanteen tutkimuskysymykseen vastataan logistisen regressioanalyysin eri malleissa käytettyjen muuttujien keskimääräisiä marginaaliefektejä vertailemalla.

Analyysin perusteella talouspoliittinen ilmapiiri Suomessa on vaihdellut paljon tarkastelujakson aikana. Asennemuutokset näyttävät noudattelevan kansantalouden suhdanteita. Vaihtelun voimakkuus ja suunta riippuu talouspoliittisesta näkökulmasta ja puoluekannatuksesta. Asenteet taloudellista kasvua ja markkinavoimia kohtaan ovat muuttuneet pääsääntöisesti myönteisemmiksi. Talouspoliittiset näkemykset jakavat puolueiden kannattajia voimakkaasti. Kokoomuksen ja Perussuomalaisten kannattajien suhtautuminen talouskasvuun ja markkinavoimiin on tullut entistä myönteisemmäksi. Markkinavoimat näyttävät myös Vihreiden äänestäjille yhä myönteisempinä, mutta talouskasvuun he suhtautuvat kriittisemmin. Vasemmistopuolueiden kannattajien asenteet ovat tarkastelujaksolla olleet staattisempia kuin muiden, mutta Vasemmistoliiton äänestäjien asennoituminen talouskasvuun kohtaan on muuttunut merkittävästi kriittisemmäksi. Kannattajakuntien asenteet ovat etääntyneet toisistaan erityisesti vuodesta 2009 alkaen. Tämä on tapahtunut useimmiten asennemuutosten voimakkuuden, eikä niinkään suunnan aiheuttamana, ja erityisesti Kokoomuksen kannattajien asenteissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Kannattajakuntien talouspoliittisten asenteiden polarisoituessa, puoluekannatuksen selitysvoima lisääntyy ja muiden taustatekijöiden heikkenee. Puoluekannatus selittää talouspoliittisia asenteita yleensä hyvin, mutta ainakin iän, sukupuolen ja koulutustaustan vaikutus tulisi ottaa huomioon. Vuoden 2009 jälkeen tapahtuneet asennemuutokset näyttävät erilaisilta tutkimusjakson alkupuoleen verrattuna. Tuolloin alkanutta kehitystä voisi luonnehtia talouspoliittisen ajanhengen muuttumiseksi.

ASIASANAT: ajanhenki, asenteet, hyvinvointi, markkinatalous, talouskasvu, talouspolitiikka, yleinen mielipide

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TALOUSAJATTELU JA TALOUSIDEOLOGIAT	4
2.1	TALOUSAJATTELUN HISTORIAA	4
2.1.1	Talousajattelu antiikista keskiajalle	4
2.1.2	Klassinen talousajattelu ja sen kritiikki	6
2.1.3	Uusklassinen vallankumous	7
2.2	UUSLIBERALISMI	9
2.2.1	Uusliberalismin käsitteestä	9
2.2.2	Uusliberalismin nousu päätöksenteon keskiöön Suomessa	10
2.2.3	Uusliberalismin voittokulku kansan suostumuksella	12
3	YLEINEN MIELIPIDE JA TALOUSAJATTELU	15
3.1	YLEINEN MIELIPIDE JA TETEELLINEN MIELIPIDETUTKIMUS	15
3.2	PUOLUEET, YLEINEN MIELIPIDE JA PUOLUEKANNATUS	17
3.2.1	Puolueet ja yleinen mielipide syntyvät samassa paikassa	17
3.2.2	Puolueiden kannattajaprofiili ja sen muutokset	20
3.3	AIEMPI TALOUSNÄKEMYKSIÄ KOSKEVA TUTKIMUS	21
4	TUTKIMUSASETELMA	26
4.1	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	26
4.2	TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSETIIKKA	27
4.3	MUUTTUJAT JA TUTKIMUSMENETELMÄT	32
4.3.1	Selitettävät muuttujat	32
4.3.2	Selittävä muuttuja ja kontrollimuuttujat	34
4.3.3	Tutkimusmenetelmät	38
5	ANALYYSI	41
5.1	Talouspoliittisen ilmapiirin muutos väestön tasolla	41
5.2	Puolueiden kannattajien talouspoliittiset mielipide-erot	46
5.3	Puoluekannatuksen talouspoliittisia näkemyksiä selittävä voima	52
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	60
	KIRJALLISUUS	65
	LIITTEET	72

1 JOHDANTO

Yhteiskuntamme on jatkuvassa muutoksessa, ja muutoksen vauhti edellyttää ihmisiltä kykyä omaksua jatkuvasti uusia asioita. Kiihtyvä muutostahti koskee niin teknologian kehittymistä kuin kansainvälistyvää taloutta. Muutokset tuovat mukanaan paineita sekä julkisen että yksityisen talouden hoidolle. Talouspuhe kuuluukin voimakkaasti ihmisten arjessa. Esimerkiksi työelämässä vaatimuksia monenlaisista sopeutuksista ja joustoista perustellaan taloustieteen termeillä: etuuksien leikkauksista tehdään välttämättömiä sopeutustoimia ja pakkolaeista kilpailukyypaketteja (Dannenberg 2016, 15). Merkittäviä muutospaineita on kasautunut länsimaisten yhteiskuntien ja niiden rakenteiden ympärille 1980-luvulta alkaen. Tuolloin alkoi näyttää siltä, että monissa maissa hyvinvointiyhteiskunta olisi saavuttanut kasvunsa rajat ja tullut ”valmiiksi”. Erilaiset julkiset vakuutusjärjestelmät, kuten työttömyys-, eläke- ja sairausvakuutusjärjestelmät oli rakennettu täyteen mittaansa. Samaan aikaan julkisten palveluiden rahoittamisen helpoksi tehnyt talouskasvu näytti tasaantuvan. Muutospaineet ovat purkautuneet eri tavoin, mutta muutoksia on onnistuneesti se, että keskeiset hyvinvointivaltion instituutiot ovat puolustaneet omaa olemassaoloaan. (Julkunen 2017, 70–71.)

Yhteiskuntajärjestystä on pyritty muuttamaan talouspoliittisten ideologioiden mukaisesti. On esitetty, että hyvinvointivaltion purkaminen aloitettiin Suomessa 1990-luvulta alkaen, jolloin markkinoiden tehokkuutta ja kilpailukykyä korostanut schumpeteriläinen kilpailuyhteiskuntaparadigma syrjäytti keynesiläisen pohjoismaista hyvinvointiyhteiskuntaa korostaneen ajattelun. Tämä tehtiin tilanteessa, jossa talouseliitin ajattelumallit olivat jo muuttuneet, ja 1990-luvun lama vaati talouspoliittisia toimia. Kilpailuyhteiskuntaparadigman mukaisia muutoksia yhteiskuntaan tehtiin siitä huolimatta, että kansalaiset ja poliittiset puolueet kannattivat edelleen perinteistä hyvinvointivaltiomallia. (Kantola & Kananen 2013, 812.)

Käytännössä muutokset näkyvät myös kuntien ja valtion omistamissa yrityksissä, joiden toiminta oli ennen erottamaton osa julkisia organisaatiota, ja joiden työntekijät olivat valtion ja kuntien viranhaltijoita. Tällaisia yhtiöitä alkoi syntyä 1980-luvun lopulla, kun reaganilaiset ja thatcherilaiset uusliberalistiset opit rantautuivat Suomeen (Patomäki 2007, 12). Palveluiden tuottamiseksi on otettu käyttöön uusia järjestelyjä ja käytäntöjä, joiden seurauksena julkisen hallinnon eri kerrosten suhteet ovat muuttuneet. Samalla julkisen sektorin rooli hyvinvointipalveluiden järjestäjänä on muuttunut,

vaikka juridisesti palveluiden järjestämisvelvollisuus onkin pysynyt kuntien ja valtion harteilla. (Niemelä 2008, 9.) Ensin julkisia palveluita tuottavia laitoksia muutettiin liikelaitoksiksi, sitten osakeyhtiöiksi ja lopulta jopa julkisesti noteeratuiksi pörssiyhtiöiksi. Samalla yhtiöitä pilkottiin ja niiden yhtiörakenteet monimutkaistuivat niin, että niiden ymmärtämiseen tarvitaan ekonomin tai lainoppineen koulutusta.

Päätökset yhtiöittämisistä ovat syntyneet kaupunkien valtuustosaleissa ja eduskunnassa. Julkinen päätöksenteko vaatii aina tavalla tai toisella kansan tuen, jota mitataan tasaisin väliajoin eri vaaleissa. Tässä mielessä yhtiöittämisspäätökset sekä muut samansuuntaiset päätökset ovat kansan hyväksymiä. Niitä on markkinoitu äänestäjille moderneina, järkevinä ja taloudellisina tapoina järjestää julkisia palveluita tai jopa ainoina mahdollisina tapoina toimia kulloinkin meneillään olevassa akuutissa kriisitilanteessa (esim. Patomäki 2007, 14). On myös tietoisesti pyritty luomaan ”yrittäjähenkistä” ilmapiiriä, jotta päätökset työehtojen heikennyksistä saadaan vaikuttamaan reiluilta (Kantola & Kuusela 2019, 124).

Samalla ihmisten kykyä ymmärtää talouden terminologiaa väheksytään ja halutaan synnyttää sellainen kuva, että vain asiantuntijat voivat keskustella tärkeistä talouden asioista tuloksellisesti. Tavalliselle kansalle jätetään arkipäivän talousasioiden käsittely arkipäivän termein (Dannenberg 2016, 3). Vastareaktionä tälle arkitalouden termejä tuodaan talouskeskusteluun ja niillä pyritään tekemään vaikeasta talousjargonista kansantajuista. Erään suuren kauppaketjun lanseeraama tuotteiden pysyviä ja järjestelmällisiä hinnanalennuksia tarkoittava termi ”halpuuttaminen” onkin saanut uuden merkityksen, kun se liitetään työnantajien vaatimukseen palkkojen joustoista ja työntekijöiden työehtosopimusten vaihtamisesta halvempiin sopimuksiin (ks. PAU 2019). Tällainen kehitys kertoo prosesseista, joissa yleisesti vallalla olevaa ajattelumallia ja mielipidettä muokataan. Tällaisen käsitteiden siirtymän voi myös nähdä ideoiden diffuusiona. Marie-Laure Djelicin (2008) ideoiden diffuusioteoriassa ajattelutavat kopioituvat esimerkiksi valtio-, ammattiryhmä- tai luokkarajojen yli normaalin kanssakäymisen luomia kanavia pitkin. Ideoiden diffuusiiossa talous- ja sosiaalinen logiikka ovat tyypillisesti toisiinsa kietoutuneita, mutta prosessin seuraus ei välttämättä ole ajattelun edistyminen tai parhaiden toimintamallien leviäminen, vaan myös väärät tai epäedulliset ajattelumallit voivat kopioitua. (Mt., 8.) Ajattelu- ja paradigmamuutoksia tapahtuu erityisesti silloin, kun jonkinlainen kriisi uhkaa eikä vallalla oleva ajattelutapa tai paradigma anna suoraa vastausta käsillä olevan ongelman ratkaisemiseksi. On luonnollista, että tuolloin vallitsevat ajattelumallit kyseenalaistetaan ja uusille tehdään tilaa. (Hall 1993, 280.)

Ideat ja näkemys maailmasta vaikuttavat monella tavalla päätöksiin, joita jokainen meistä tekee. Niillä on luonnollisesti vaikutusta myös poliittisiin päätöksiin. Suppeassa merkityksessä ideat voivat olla politiikkaratkaisuja, kuten schumpeteriläinen kilpailuyhteiskuntaparadigma tai keynesiläinen pohjoismaista hyvinvointiyhteiskuntaa korostava ajattelu. Poliittikkaratkaisuihin sisältyy ajatus siitä, että ne tarjoavat valmiit tavat saavuttaa päämäärä tietyissä ennalta määrätyissä tilanteissa Ratkaisun löytämiseksi pitää kuitenkin määritellä ongelma, ja ideat vaikuttavat myös ongelmien määrittelyyn. Ongelman erilaisista määritelmistä seuraa hyvin erilaisia politikkatoimenpiteitä ongelmien ratkaisemiseksi. Ideat voivat toimia myös yleisemmällä tasolla ajanhengen (saks. *Zeitgeist*) luomisessa. Niiden avulla määritellään esimerkiksi se, millaiseksi roolinjako yhteiskunnan ja yksilön välillä muodostuu hyvinvoinnin luomisessa. (Metha 2011, 36–37.) Viime vuosina suuret ympäristöön liittyvät uhat ovat saattaneet jatkuvaan kasvuun ja voittojen tavoitteluun perustuvat uusliberalistiset arvot ja markkinataloutta korostavan paradigman kyseenalaisiksi. Sosiaalinen eriarvoisuus ja tuloerot ovat jälleen kasvaneet. Myös populistiset liikkeet ovat tuoneet esille omia teemojaan nostaen protestimieliä kansan keskuudessa.

Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkastella sitä, miten uusliberalististen arvojen ja asenteiden sisäänajo suomalaisten arkiajatteluun näkyy kansalaisten asenteissa sekä sitä, onko asenneilmastossamme jo nähtävissä merkkejä ajanhengen muuttumisesta. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää talouspoliittisten asenteiden muutosta Suomessa vuosina 1984–2020. Talouspoliittisten asenteiden osalta tutkin sitä, miten ihmiset suhtautuvat väitteisiin siitä, edellyttääkö hyvinvoinnin jatkuminen talouskasvua, johtaako jatkuva talouskasvun tavoittelu tuhoon sekä sitä, ohjaavatko markkinavoimat liikaa yhteiskuntamme toimintaa. Tutkimus tarkentaa kuvaa siitä, keiden kohdalla ja milloin talusasenteet ovat muuttuneet ja miten sosioekonomiset ja demografiset tekijät vaikuttavat talouspoliittiseen asennoitumiseen eri aikoina. Myös käsitykset meneillään olevasta yleisestä ajanhengen muutoksesta tarkentuvat.

Luvussa 2 tarkastelen länsimaalaisen talousajattelun kehitystä ja uusliberalismin käsitettä. Luvussa 3 käsittelen yleisen mielipiteen ja politiikan suhdetta ja teen katsauksen talouspoliittisia asenteita koskevaan tutkimukseen. Luvussa 4 esitän tarkemmin tutkimuksen tavoitteet, aineiston ja menetelmät. Luvussa 5 vastaan tutkimuskysymyksiin raportoidulla analyysien tulokset. Lopuksi esitän johtopäätökset luvussa 6.

2 TALOUSAJATTELU JA TALOUSIDEOLOGIAT

Mielipide muodostetaan verrattain harvoin kattavan objektiivisen tarkastelun jälkeen. Useimmiten oikoteinä mielipiteenmuodostuksessa toimivat arvot, asenteet sekä aatteet ja poliittiset ideologiat. Tämä pätee myös silloin kun on tarkoitus ilmaista kanta talouspoliittisista asioista. Esimerkiksi vasemmistolaisesta näkökulmasta asioita tarkastelevat näkevät suurien kansainvälisten yritysten toiminnassa enemmän ongelmia kuin ne, jotka ovat omaksuneet oikeistolaisemman maailmankatsomuksen. Näkemyksiä perustellaan usein seikoilla, jotka ovat ominaisia ihmisen edustamalle ideologialle. (Cohen 2007, 94.) Lähes kaikki ideologiat ja aatteet ottavat tavalla tai toisella kantaa talouspoliittisiin kysymyksiin. Suhtautuminen maallisen materian tärkeyteen, omistamisen käsitteen sisältö ja merkitys sekä käsitys työn tulosten oikeudenmukaisesta jakamisesta vaihtelevat aatteesta toiseen. Ideologioita voidaan myös jakaa näiden ominaisuuksien perusteella eri kategorioihin. Jotta voisi ymmärtää nykyistä talouspoliittista ajattelua, tulee tutustua talousajattelun historiaan.

2.1 TALOUSAJATTELUN HISTORIAA

2.1.1 Talousajattelu antiikista keskiajalle

Länsimaisen talousajattelun juuret ovat antiikin Kreikassa (n. 776 eaa.–30 eaa.), jossa käsitykset omistamisesta, työstä ja kaupankäynnin välineistä sekä tavoista muovautuivat voimakkaiden pitkäikäisten sivilisaatioiden vaikutuksesta. Antiikin Kreikassa yhteisön hyvä nostettiin usein yksilön yläpuolelle. Sen sijaan, että välttämättömien tarpeiden tyydyttämisen jälkeen yksilön ylijääneet resurssit ohjautuisivat yksilön hyväksi vaikkapa voittoa tavoittelevaan toimintaan, vapaiden miesten katsottiin olevan velvollisia palvelemaan valtiota joko sotilaspalveluksessa tai poliittisessa elämässä. Monia nykypäivän talouspoliittisen keskustelun teemoja käsiteltiin jo antiikissa. Hesiodos (n. 700 eaa.) pohti mm. velvollisuutta tehdä työtä ja työn tehokkuuden merkitystä menestyksen kannalta. Ksenofon (n. 430–355 eaa.) kirjoitti ensimmäisen talousoppaan, Oikonomikoksen (lat. *Oeconomicus*). Hän oivalsi, että vauraus on peräisin perusteollisuudesta (kuten kaivostoiminta, maanviljelys ja puunkorjuu), johon pohjautui myös muu taloudellinen toiminta yhteiskunnassa. Hän käsitteli kirjoituksissaan myös työnjakoa ja sen vaikutusta talouden tehostumisessa. (Dupont 2017,

3–4.) Platon (427 eaa.–347 eaa.) ajatteli, että koska yksilö ei voi olla omavarainen, ovat yhteiskunnan juuret kaikkia osapuolia hyödyttävässä vaihdossa. Platonin mielestä hyvä yhteiskunta vaati jäseniltään viisautta, rohkeutta ja itsekuria sekä oikeudenmukaisuutta. Hän katsoi myös, että valtion tehtävänä oli taata, että kansalaiset toimivat edellä mainittujen hyveiden mukaisesti. Platonin ideaalisessa valtiossa johtava luokka ei omistanut mitään ja muukin omaisuus oli alisteista yhteisön hyvinvoinnin palvelemiseen, vaikkei ollutkaan yhteisomistuksessa. (Dupont 2017, 3–6.)

Platonin oppilas Aristoteles (384–322 eaa.) kehitti opettajansa ajatuksia edelleen. Häneltä on peräisin ajatus siitä, että yksityisomistus on tehokkaampaa kuin yhteisomistus. Tämän käsityksen taustalla on oletus siitä, että yhteisomistuksessa olevaa ei huolleta tai hyödynnetä yhtä hyvin kuin omaa, sillä usein ajatellaan jonkun toisen tekevän sen. (Dupont 2017, 6.) Tästä seuraa myös se, että hyödykkeiden jako koetaan epäoikeudenmukaiseksi, josta taas seuraa konflikteja. Aristoteles ajatteli, että ihminen saavuttaa onnellisuuden helpommin vaurauden avulla. (Meyhew 1993.) Hän käsitti, että rahan olemassaolon tarkoitus on toimia vaihdannan välineenä, ja että raha on yksi hyödykkeistä muiden joukossa. Pohdinnoissaan hän päätyi siihen, että rahan arvo on subjektiivinen, ja se vaihtelee käyttäjiensä resurssien ja tarpeiden mukaan. Rahan nimellinen arvo tai ”leima” kultakolikossa on vain käytännöllinen tapa ilmaista sen fyysinen ominaisuus (paino). (Schumpeter 1967, 60.)

Arabit omaksuivat antiikin Kreikan talousajattelua ja kehittivät sitä tahollaan, mutta Euroopassa seuraava merkittävä talousajattelijana oli Tuomas Akvinolainen (1225–1274). Hän yhdisti Aristoteleen ja kirkon näkemyksiä päätyen siihen, että yksityisomistus on luonnonlainomainen oikeus. (Dupont 2017, 8–9.) Voitontavoittelua ja koronkiskontaa Akvinolainen piti kuitenkin rumana (lat. *turpis*) sekä itsetarkoituksellista ansaitsemista häpeällisenä asiana (lat. *pudendum*). Max Weberin mukaan monia kapitalismin keskeisiä piirteitä oli katolilaisuuden piirissä pidetty ei-toivottuina, vaikka taivaspaikka olikin ollut ostettavissa. Protestanttisessa ajattelussa pelastus ei ollut enää rahalla hankittavissa, vaan jokaisen oli työskenneltävä sen eteen jatkuvasti. Työ oli kutsumus, jonka toteuttaminen oli Jumalan ylistämistä, ja josta tuli maksaa palkkaa. Taloudellinen ansaitseminen ei ollut pahe vaan paremminkin osoitus Jumalan kunniaksi tehdystä työstä. Uskonpuhdistuksen myötä protestanttinen ajattelu siirsi yksityistä hengelliseen kontrolliin voimakkaammin kuin katolisessa maailmassa aiemmin. (Weber 1990, 26, 52, 115.) Uskonpuhdistuksen keskeisten hahmojen Martti Lutherin (1483–1546) ja Jean Calvinin (1509–1564) voidaan sanoa suhtautuneen kilpailulliseen markkinatalouteen positiivisesti, mutta he eivät kannattaneet säätelemätöntä vapaata markkinatalousjärjestelmää. He

tuomitsivat mm. itsetarkoituksellisen voitontavoittelun yleisesti, ja erityisesti jos se tapahtui toisten kustannuksella. (Eaton 2013, 8.)

Uudelle ajalle tultaessa 1500-luvulla maailma muuttui tavalla, jota voidaan kuvata ensimmäiseksi globalisaatioksi. Siirtomaista tuodut hyödykkeet loivat vaurautta ja ylellisyys lisääntyi merkittävästi läntisessä maailmassa. Talousajatteluun muutoksia toivat merkantilistiset ideat, jotka eivät enää keskittyneet niinkään talouden eettisiin kysymyksiin vaan tehokkuuteen ja voiton maksimoimiseen. Valtion merkitys taloudellisena toimijana kasvoi, ja syntyi kauppakomppanioiden monopoleja, joita hallinnoivat kansallisvaltiot. Kaupasta saatava taloudellinen hyöty pyrittiin eri tavoin maksimoimaan ilman varsinaisen lisäarvon tuottamista. Merkantilistisessa talouspolitiikassa oli kuitenkin ongelmia. Verotus, joka kohdistui erityisesti talonpoikiin, oli yleensä mielivaltaista. Vastareaktiona tälle syntyi fysiokratismi, joka perustui maatalouden korostamiseen talouspolitiikassa. Aatteelle keskeistä oli myös käsitys siitä, että rajoittamaton (ransk. *laissez-faire*) taloudellinen toiminta johtaisi parhaaseen lopputulokseen. Maatalouden tärkeyden korostaminen liittyi siihen ajatukseen, että vain maataloudessa tuotetaan välttämättömyyttä eli ravintoa. Kaikki muu taloudellinen toiminta syntyy, kun ravinnontuottajat vaihtavat tuottamaansa ylijäämää käsityöläisten tuottamiin hyödykkeisiin. Tätä kuvausta talouden kierrosta (ransk. *Tableau Economique*) kehittivät edelleen myös monet myöhemmät ekonomistit. (Dupont 2017, 10–11.)

2.1.2 Klassinen talousajattelu ja sen kritiikki

Adam Smithiä (1723–1790) pidetään ensimmäisenä klassisen talousajattelun edustajana. Hän oli yksi valistusajan keskeisistä moraalifilosoifeista. Smith aisti jo talouden suuren murroksen tulevan, muttei osannut aavistaa muutosten suuruutta. Hänen talousteoriansa pohjautui siihen käsitykseen, että sosiaalinen tasapaino taloudessa voidaan saavuttaa ilman keskusjohtoista säätelyä, ja että itsekkyyden lisäksi inhimillistä toimintaa ohjaa myös sisäsyntyinen tarve ottaa toiset huomioon. Smithin jälkeen kehitettiin monia taloustieteessä edelleen käytössä olevia menetelmiä. Esimerkiksi David Riccardo (1772–1823) muotoili vähenevän tuoton lain ja suhteellisen edun käsitteen, joiden avulla voidaan osoittaa, että jokaisella maalla on mahdollisuus hyötyä keskinäisestä kaupasta. Tuolloin käynnistyi väittely siitä, onko markkinatalousjärjestelmä itsensä korjaava, vai onko siinä mahdollista syntyä ylitarjonnasta johtuvia pitkäaikaisia markkinahäiriöitä. (Dupont 2017, 12–14.)

Yhteiskuntien teollistuessa ihmisten heikkenevät elinolosuhteet erityisesti kasvavissa kaupungeissa herättivät tyytymättömyyttä. Teollisen kapitalismin merkittävimmäksi kriitikoksi nousi saksalainen filosofi Karl Marx (1820–1895). Ennen Marxin esiin tuomia näkemyksiä oltiin yleisesti sitä mieltä, että kapitalistinen talousjärjestelmä perustui universaaliin luonnonlakiin sekä ajatukseen itsekkyydestä inhimillisen toiminnan motiivina. Kapitalismia pidettiin välttämättömänä. Marx syytti klassisen taloustieteen edustajia ihmisyydestä vieraantumisesta ja esitti, että kapitalismi ei ole luonnollinen ja välttämätön, vaan se on vieraantunut ihmiselämän luonnollisuudesta. Kapitalismissa omistava luokka riistää työläisiltä heidän olemassaolonsa ilmentymää eli työtä. Tämän jälkeen työ ei ole enää osa elämää, vaan itsensä uhraamista. Työstä tehdään porvarillisessa yhteiskunnassa hyödyke muiden hyödykkeiden rinnalle ja sillä käydään kauppaa kuten muillakin hyödykkeillä. Työn hinta ei määräydy enää sen tuottavuuden perusteella, eivätkä tuottavuuden parantumisesta hyödy enää työn tekijät vaan kapitalisti. Riistettyjen ja kurjistuneen työläisjoukon kasvaessa sekä luonnon riiston lisääntyessä yli kriittisen pisteen, syntyy massojen liikehdintää, joka johtaa lopulta levottomuuksiin ja vallankumoukseen. (Singer 2013, 93–95, 109.) Marxin kanssa yhteistyössä kommunistisen teorian luonut Friedrich Engels toteaa aikansa taloustieteilijöistä:

”Mutta taloustieteilijä ei itsekään tiedä, mitä asiaa hän palvelee. Hän ei tiedä, että hän kaikessa itsekkäässään päättelemisessään muodostaa vain kuitenkin yhden renkaan ihmiskunnan yleisen eteenpäinmenon ketjussa. Hän ei tiedä, että purkaessaan kaikki erikoisedut hän raivaa vain tietä sille suurelle mullistukselle, jota kohti vuosisata on kulkemassa, kohti ihmiskunnan sovitusta luonnon ja itsensä kanssa.” (Engels 1978.)

Talousteoriana Marxin ajatukset eivät suinkaan ole virheettömiä. Hänen kirjoituksensa voi nähdä enemmänkin kritiikkinä klassisen talousteorian sovellusten tuottamalle epäoikeudenmukaisuudelle. Marxin keskeinen oivallus olikin, että kapitalistiselle talousajattelulle oli olemassa vaihtoehto. Aivan kuten orjia on vain yhteiskunnissa, joissa orjuus sallitaan ja joiden toiminta perustuu orjuuteen, niin työ muuttuu pääomaksi vain porvarillisessa yhteiskunnassa. (Singer 2013, 115, 95.)

2.1.3 Uusklassinen vallankumous

Marxin esittämästä kritiikistä huolimatta klassista talousteoriaa kehiteltiin edelleen. Uusklassisen talousteorian vallankumous syntyi siitä oivalluksesta, että jonkin tuotteen vaihtoarvo (hintaa) määräytyi sen hyödyn ja nautinnon summana, jota tuote ostajan käsityksen mukaan hänelle tuottaa. Myös psykologisilla prosesseilla katsottiin olevan vaikutusta hinnanmuodostukseen. Kukaan ei

halunnut ostaa samaa tuotetta uudelleen ja uudelleen kalliilla hinnalla, mutta kun hintaa laskettiin, ajateltiin, että kaupat saattoivat syntyä. Hinnan muodostumisen katsottiin siis olevan mielen sisäinen prosessi, johon vaikuttivat niin ostajan kuin myyjänkin käsitykset kaupan hyödyistä. Uusklassinen talousajattelu kehittyi edelleen yhdistämällä vanhaa ja uutta. Alettiin hahmottaa, että hinta ei muodostu pelkästään sen valmistamiseksi käytettyjen resurssien määrän tai ostajan kokeman lisäarvon perusteella, vaan molemmat tekijät olivat oleellisia. (Dupont 2017, 16–18.)

Käsitykset talouden toiminnasta monimutkaistuivat yhä tarkempien havaintojen ja uusien kompleksisten talouden laskukaavojen kehityksen myötä. Talousteorioita oli kehitetty kahdella eri osa-alueella. Toiset taloustieteilijät olivat käsitelleet rahateorioita ja toiset suhdannevaihteluiden teorioita. John Maynard Keynes (1883–1946) yhdisti nämä kaksi teoriaa suuren 1930-luvun laman aikaan. Hän kehitti sellaisia käsitteitä kuten bruttokansantuote, kokonaiskysyntä ja työttömyys. Keynesin mielestä lama oli tekninen ongelma. Hän ei uskonut markkinoiden itsekorjautuvuuteen, vaan siihen, että ongelmat talouden tasapainossa olisi ratkaistavissa nopeammin oikeanlaisella talouspolitiikalla. Talous voitiin palauttaa tasapainoon synnyttämällä kysyntää. Tähän pyritäisiin elvyttämällä eli vaikuttamalla suhdanteeseen ja rahapoliittisin keinoin alentamalla korkotasoa. Keynesin teorioissa oli ongelmia, joita toivat esille liberaaleiksi itseään kutsuneet Friedrich von Hayek (1899–1992) ja Milton Friedman (1912–2006). Heidän näkemyksensä mukaan elvytys voi parantaa tilannetta vain hetkellisesti, mutta pitkällä aikavälillä sillä on hintojen nousua kiihdyttävä vaikutus. (Dupont 2017, 16–20.) Friedman oli vahvasti sitä mieltä, että yrityksen työntekijöiden tärkein tehtävä on lisätä yrityksen omistajien voittoja kaikin lain ja sosiaalisen sääntöjen suomin keinoin (Friedman 1972). Friedman ja von Hayek katsoivat, että mahdollisimman vapaat markkinat eli markkinavoimat tuottaisivat parhaan lopputuloksen ja talousjärjestelmä palautuisi tasapainotilaan parhaiten ilman valtion puuttumista asiaan. Heidän teoriansa kehittyivät sosialistisen talousjärjestelmän kritiikiksi. (Dupont 2017, 20.)

2.2 UUSLIBERALISMI

2.2.1 Uusliberalismin käsitteestä

Uusliberalismi voidaan määritellä vapaan ja itseohjautuvan markkinatalouden kannattamisena. Sen nimissä vastustetaan yhteiskunnan toimia, jotka rajoittavat markkinoiden toimintaa tai puuttuvat markkinalogiikasta kumpuavaan tulonjakoon. (Räsänen 2015.) Käytännössä sitä määrittävät toimenpiteet, joihin kuuluvat mm. taloudellisen ja kaupan säätelyn purkaminen ja julkisten palveluiden julkisomisteisten yritysten yksityistämiset (Miettinen 2018). Yleisellä tasolla voidaan nähdä, että kyse on markkinamyönteisestä eetoksesta, johon kuuluvat mm. markkinavoimien ja taloudellisen kasvun näkeminen positiivisina muutosvoimina.

Uusliberalismi on käsitteenä kuitenkin moniselitteinen. Toisinaan viitataan maltilliseen oikeistolaiseen uudistuspolitiikkaan ja toisinaan libertaristisiin ajatuksiin, joiden ihanteena on säätelemätön talous ja kauppa. Siihen on liitetty myös keskenään vastakkaisia näkemyksiä kuten vahvan valtion kannattamista ja valtion roolin kyseenalaistamista. Kuvaavaa on, että harva uusliberalisti tunnustautuu aatteen kannattajaksi. Uusliberalismi voidaan kuvata myös analyysiksi omien juuriensa eli klassisen liberalismien ongelmista, jotka liittyvät markkinoiden laissez-faire -ajatteluun. Uusliberalismin voikin ymmärtää aatteena, joka on hyvin muuntautumiskykyinen. Tarvittaessa se on perustellut itseään tieteellisesti, moraalisesti, poliittisesti tai uskonnollisesti. Joka tapauksessa kyse on ajatuksista, jotka ovat muovanneet yhteiskuntaamme merkittävästi. (Miettinen 2018.)

Viime vuosina uusliberalismi ja nykyinen globaali kapitalismi sekä liberaali demokratia ovat törmänneet haasteisiin, jollaisia ne eivät ole aiemmin kohdanneet. Iso-Britannian brexit, Donald Trumpin vaalivoitto ja ongelmat Itä-Euroopan oikeusvaltiokehityksessä ovat kiihdyttäneet keskustelua liberalismien ja liberaalin demokratian kriisistä (Miettinen 2018). Omat haasteensa liberalismille asettaa myös oikeistolaisten populististen liikkeiden kannatuksen nousu. Talousliberalismia kritisoidaan myös vasemmalta, jossa sosiaalisen eriarvoisuuden ja tuloerojen kasvun mukanaan tuomista ongelmista on perinteisesti syytetty oikeistolaista ja uusliberalistista talouspolitiikkaa. Paineet vallitsevaa järjestelmää kohtaan ovat muodostuneet jo niin suuriksi, että yksi merkittävimmistä globaalin markkinatalouden äänenkannattajista, *The Financial Times* totesi

vakiintuneiden yritystoiminnan ja talouden mallien olevan korjauksen tarpeessa. Lehden toimintaa ohjaavien uusien suuntaviivojen julkistamisen yhteydessä 16.9.2019 päätoimittaja Lionel Barber kirjoitti pehmeämpien arvojen mukaisten tavoitteiden tuomisesta yritystoiminnan keskiöön voiton tavoittelun rinnalle. (Barber 2019.)

2.2.2 Uusliberalismin nousu päätöksenteon keskiöön Suomessa

Yhteiskuntateoreetikko ja antropologian professori David Harveyn mukaan uusliberalistiset ajatukset tulivat osaksi arkiajattelua Yhdysvalloissa uusliberalismin isän Friedrich von Hayekin jo vuonna 1947 kuvaamalla tavalla. Ihmisten ajattelua saatiin muokattua strategisesti merkittävien medioiden haltuunotolla ja yritysten rahoittamien kansalaisyhteiskunnan instituutioiden kautta. Keskeisiä intellektuelleja käytettiin uusliberalististen ajatusten äänitorvina. Toimet olivat tehokkaita, ja niiden avulla kansa saatiin vakuuttuneeksi siitä, että uusliberalismi oli ainoa tapa merkittävimmän amerikkalaisen arvon, vapauden, turvaamiseksi. (Harvey 2008, 52.)

Uusliberalistinen talouspolitiikka tuli Suomeen hieman eri tavoin kuin Yhdysvaltoihin. Suomessa uusliberalististen ajatusten tienraivaajina toimivat ennen kaikkea virkamiehet, tietyt tutkijat ja konsultit. Talousjärjestöjen työskentelyyn osallistuessaan he toivat työmatkojensa tuliaisina omaksumiaan ideoita maahan 1970-luvulta lähtien. (Patomäki 2007, 13.) Uusliberalistiset ajatukset tulivat suomalaiseen järjestelmään siis sen sisältä käsin ilman suurta poliittista kuohuntaa, ja ne olivat valmiina virkakoneistossa, kun niitä ryhdyttiin poliittisesti toteuttamaan. Harri Holkerin sinipunahallitus (1987–1991) aloitti näiden ajatusten pohjalta valtion ja kuntien hallinnon uudistukset, jotka kiihtyivät entisestään 1990-luvulla Esko Ahon porvarihallituksen toimesta. Uudistukset ovat jatkuneet vielä 2000-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. (Patomäki 2007, 55.)

Vaikka uusliberalismi tulikin Suomeen ”virkamiestyönä”, myös talouselämää lähellä olleet tahot olivat von Hayekin ajatusten mukaisesti aktiivisia. Hyvänä esimerkkinä voidaan pitää keskeisten teollisuuden- ja finanssialan etujärjestöjen vuonna 1974 perustamaa Elinkeinoelämän valtuuskunta EVA:a. Sen perustamisesta kerrotaan seuraavaa:

”EVAn perustamisen taustana oli dynaamista vaihetta elävän yhteiskunnan henkisesti lukkiutunut *asenneilmasto* [*]. Yritykset joutuivat tekemään kauas tulevaisuuteen vaikuttavia päätöksiä ympäristössä, jonka rakenteen määräisivät vanhoihin *ideologioihin*

ankkuroituneet poliitikot [*]. [...] EVAn tehtävänä oli estää Suomen ajautuminen nopeasti muuttuvan maailman marginaaliin. Se pyrki yhteiskunnan ja talouden dynamiikan elvyttämiseen korostamalla moniarvoisuutta ja markkinatietoisuutta ja parantamalla tiedon liikkuvuutta poliittisen johdon, tutkijayhteisön ja elinkeinoelämän välillä.” (EVA 2019a.) *(kursiivit eivät alkuperäisessä tekstissä)

Patomäen mukaan uusliberalismi oli johtava ajatusmalli maan talouspäättäjien keskuudessa jo Suomen ajautuessa lamaan. Niinpä lamaan johtaneet talouspoliittiset päätökset eivät juuri nostattaneet vastustusta. Ajateltiin jopa, että markkinoita ei vapautettu riittävästi. Myös yritysten sisäisessä toimintalogiikassa tapahtui muutoksia. Kun yritykset ennen tuottivat yhteiskunnan tarvitsemia palveluita, nyt niiden velvollisuudeksi katsottiin voittojen tuottaminen omistajille. Osakeyhtiöissä tämä tarkoitti osakkeen arvon ja osinkojen maksukyvyn kasvattamista. Osakkeen arvoa ja osingonmaksukykyä voitiin kasvattaa myös menoja leikkaamalla. Näin henkilöstökin nähtiin välttämättömänä kulueränä, jonka karsiminen edesauttoi yrityksen tavoitteiden saavuttamista. (Patomäki 2007, 68–69.) Valtion laitoksia alettiin muuttaa liikelaitoksiksi, kun laki valtion liikelaitoksista säädettiin vuonna 1987. Seuraavana askeleena oli liikelaitosten yhtiöittäminen sekä 1990-luvun lopulla niiden yksityistäminen ja valtion omistuksien myyminen. Vauhti oli hurjaa. Vuosituhannen vaihteeseen mennessä liikelaitoksia oli jäljellä enää kuusi. (Patomäki 2007, 74–79.) Tällä hetkellä liikelaitoksia on enää yksi, Senaatti-kiinteistöt, joka ennen tunnettiin Valtion kiinteistölaitoksena (VM 2019).

Valtionhallinnossa julkinen sektori alettiin nähdä rasitteena kansantaloudelle, ja siihen kohdistettiin tehostamistoimia, leikkauksia ja ”rationalisointia”. Sisäisissä keskusteluissa rohkaistiin ulkoistamaan toimintoja ja lisäämään ulkopuolisilta ostettavia palveluita. Vaikka näitä toimia myytiinkin kansalle palveluiden parantumisella, tarkoituksena oli saada julkiset menot pienenemään, jotta valtion ulkomailta otettua lainaa voitaisiin maksaa takaisin ja tuloeroja keventää. (Patomäki 2007, 79.) Nykyään julkisia palveluita tuottavissa, enää osin julkisomisteisissa yhtiöissä puhutaan sujuvasti osavuositarkastuksista, tulosoikeudesta ja tehostamistoimista. Töistä, joita ennen tekivät kansan palvelijat (engl. *civil servant*) ja viranhaltijat, on tullut töitä, joiden tekemisestä vastaavat tulostavasti palveluteknikot tai jopa kevytyrittäjät, jotka työskentelevät silloin kun töitä on tarjolla, maksavat työnantajamaksunsa sekä lomakorvauksensa itse ja kantavat osan yritystoiminnan riskeistä.

Tulonsiirtojen osalta kehitys on ollut samansuuntaista. Niiden tuloeroja tasaava vaikutus laski jyrkästi laman jälkeen ja lasku jatkui trendinomaisesti aina seuraavaan lamaan 2008 saakka (SVT 2017).

Samaan aikaan verotuksen painopistettä on muutettu välittömästä verotuksesta välillisiin sekä progressiivisista tasaveroihin ja maksuihin (esim. Riihelä 2010; Jäntti 2009). Monet sosiaalietuuksiin liittyvät politiikkamuutokset ovat osuneet kipeimmin pieni- ja keskituloisiin. Verotuksen painopisteen siirtäminen tasaveroihin ja sellaisiin maksuihin, joiden suuruuteen eivät vaikuta tulojen suuruus, hyödyttävät eniten huipputuloisia. Tästäkin huolimatta uusliberalistinen politiikka on jatkunut, eikä tätä poliittista linjaa kannattaneiden perinteisten porvarillisten puolueiden kannatus ole juuri laskenut (SVT 2019).

2.2.3 Uusliberalismin voittokulku kansan suostumuksella

Se, että kansa sallii edellisessä luvussa kuvattujen etujensa vastaisten poliittisten päätösten tekemisen, ei johdu suoraan ”talouden realiteettien” aikaansaamasta pakosta, kuten päätöksiä tehneet niitä usein perustelevat. Pikemminkin kyse on siitä, että ihmisten oma päätöstentekoprosessi pohjautuu ideologioihin, myytteihin, dogmeihin tai puolitiehen jätettyihin teorioihin (Denzau & Douglass 1994, 3). Ideologioiden voidaan sanoa olevan se yksilöiden jakama ajattelumalleista koostuva kehys, joka tarjoaa sekä tulkinnan ympäristöstä että suosituksen toimintastrategiasta. Näiden voidaan nähdä olevan osa maailmanlaajuisia kehitystä, joka kiihtyi länsimaissa Thatcheriin ja Reaganiin henkilöityneiden uusliberaalien vallankumousten myötä (Harvey 2008, 51).

Harvey kutsuu tällaista prosessia *suostunnan tuottamiseksi* ja lainaa italialaisen 1920–30-luvuilla vaikuttaneen kommunistin ja marxilaisen teorian kehittäjän Antonio Gramscin arki ajattelun (ital. *senso comune*) käsitettä. Arki ajattelu ei ole kriittistä asioiden tarkastelua (ital. *buon senso*), vaan se perustuu kulttuurisiin ja traditionaalisiin arvoihin. Gramsci kirjoittaa osuvasti, että ”...[arki ajattelu] voi olla peräisin kotikylästä[,] ... kirkkoherran ”ajatustoiminnasta” tai vanhan patriarkan ”viisaudesta”, joka määräsi lait, akalta, joka on perinyt noitien tiedot tai älyköltä, joka happanee omaan typeryyteensä ja kyvyttömyyteensä toimia.” Arki ajattelu on myös hajanaista ja ristiriitaista. Se voi myös olla harhaanjohtavaa ja kulttuurisia enakkoluuloja luovaa sekä niitä ylläpitävää. (Gramsci 1979, 34–36; Harvey 2008, 51–52.) Arki ajattelussa asioita siis tarkastellaan jo sisäistetyn, joskus ylisukupolviseksi koetun ja usein moraalisen ylemmyydentunteen sumuverhon takaa.

Suomen kielen sana tolkku on sukua Gramscin *senso comunelle*. Alkuperäisessä tarkoituksessaan tolkku viittaa kohtuuteen, järkeen ja ymmärrykseen. Suomalaisessa poliittisessa keskustelussa tolkkua ovat kuuluttaneet toimijat nettikommenttoijista presidenttiin saakka. Se on tuore poliittinen termi, jonka haltuunotto poliittiseen keskusteluun voidaan ajoittaa kellontarkasti siihen hetkeen, kun Presidentti Sauli Niinistö 30.1.2016 klo 15:34 jakoi sosiaalisessa mediassa Jyri Paretskoin *Tolkun ihmiset* -kolumnin (Virtanen 2016). Kolumnissaan Paretskoi määrittelee sitä, mitä tolkun ihminen tekee tai ei tee, ja samalla hän korostaa tolkun ihmisen ymmärtävän, että ”...[rasistit] yrittävät vihaa ja pelkoa lietsomalla saada tolkun ihmisiä liittymään heihin, jotta viha, pelko, epäluulo ja turvattomuus lisääntyisivät. Tolkun ihminen ei tähän lankaan mene”. (Paretskoi 2016.) Huomionarvoista on, että Paretskoi käyttää kirjoituksessaan tolkkua merkityksessä, joka peräänkuuluttaa kriittistä ajattelua. Kun tolkkua on kaivattu politiikassa, on usein etsitty keskitietä ääripäiden välillä tai etäisyyttä jostakin ääripäästä. Samalla ei suoranaisesti tuomita ketään tai mitään mielipidettä vääräksi, vaan ikään kuin paimennetaan eksyneitä lampaita takaisin laumaan, tolkun ihmisiksi. Tolkulla on myös argumentatiivista voimaa, mutta jos tolkku ymmärretään Gramscin *senso comuneksi*, paljastuu, ettei sillä oikeasti ole faktuaalista sisältöä. Sen voima perustuu sosiaaliseen paineeseen ja hankaluuteen asettaa yleisesti hyväksyttyjä ajattelumalleja kyseenalaiseksi, eli toisin sanoen siihen, ettei kukaan halua tunnustautua tolkkuttomaksi ihmiseksi.

Suostunnan tuottamisessa arkiajattelua muokataan haluttuun suuntaan. Muutos on syvälinen, sillä arkiajattelu rakentuu kulttuurisen sosialisoinnin pitkäkestoisten käytänteiden kautta. (Harvey 2008, 51–52.) Koska arkiajattelua kuvaavat epäyhtenäisyys ja vähäinen kriittisyys, suostumus voidaan saada asioille, jotka ovat suostujan kannalta epäedullisia tai keskenään ristiriitaisia. Käytännössä poliittisille uudistuksille tai vaikkapa markkinamyönteiselle asenteelle haetaan tukea ihmisten arkiajattelusta verhoamalla se johonkin yhteisön hyväksymään kulttuuriseen arvoon. Esimerkiksi Harvey ottaa vapauden käsitteen, johon vetoamalla yhdysvaltalaiset voidaan suostutella lähes mihin tahansa (Harvey 2008, 52). Näin poliittisista kysymyksistä tehdään kulttuurisia kysymyksiä, jolloin niiden ratkaisemisesta tulee hankalaa (Gramsci 1982, 45–46). Tämä johtuu siitä, että kriittinen ajattelu vaatii myös omien jo hyväksyttyjen ja tiukkaan juurtuneiden asenteiden ja arvojen kyseenalaistamista.

Jotta osa kansasta on saatu suostumaan jopa sellaisiin uusliberalistisiin poliittisiin päätöksiin, jotka ovat heidän omia intressejään vastaan, on heidät pitänyt saada antamaan hyväksyntänsä näiden päätösten tekemiseen. Tämä suostumus näkyy äänestyskäyttäytymisessä ja protestoimattomuudessa,

mutta myös syvemmillä inhimillisessä elämässä ja ajanhengessä. Sen pitäisi näkyä myös ihmisten arvojen ja asenteiden muuttumisessa niin, että uusliberalististen arvojen kannatus kasvaa. Esimerkiksi tulonjaon kannatus on laskenut vuodesta 1994 vuoteen 2006 kaikkien yhteiskuntaluokkien keskuudessa. Työväestön osalta lasku on ollut kaikkein suurinta. (Ervasti 2010, 154–155.) Suomessa yhteiskunnan siirtymä hyvinvointiyhteiskunnasta 1990-luvun laman kautta kilpailukyky-yhteiskunnaksi on vakuuttavasti osoitettu (esim. Luhtakallio & Heiskala 2006). Näiden muutosten pitäisi näkyä myös tutkittaessa suomalaisten talouspoliittisia arvoja ja asenteita.

3 YLEINEN MIELIPIDE JA TALOUSAJATTELU

3.1 YLEINEN MIELIPIDE JA TIETEELLINEN MIELIPIDETUTKIMUS

Yleiseen mielipiteeseen vedotaan usein arkisessa poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Muita perusteluja jonkin väitteen tueksi ei useinkaan tarjota, vaikka syytä olisikin. Pitkän uran suomalaisen mielipidetutkimuksen parissa tehneen Pertti Suhosen mukaan yhteiskuntatutkijoiden keskuudessa termiä *yleinen mielipide* ei käytetä laajasti. Sen sijaan puhutaan usein asenteesta, mielipideilmastosta tai vain mielipiteestä, mutta yhteiskunnallisessa kontekstissa (Suhonen 1999, 4).

Sosiologian klassikoista muiden muassa Ferdinand Tönnies on pohtinut yleisen mielipiteen luonnetta. Hänen mukaansa se voi muodostua vasta modernissa yhteiskunnassa (*Gesellschaft*). Esimodernissa yhteiskunnassa (*Gemeinschaft*) ihmisten väliset sosiaaliset suhteet olivat hyvin paikallisia ja niitä määrittivät maatalouden, kyläyhteisön ja uskonnon kulttuuriset käytänteet. Yhteisöt olivat tyypillisesti pieniä, kohtuullisen etäällä toisistaan ja niiden välinen kanssakäyminen oli satunnaista. Kollektiivisen tahdon ilmauksia olivat yksimielisyys, tapa ja uskonto. Vasta modernissa yhteiskunnassa yleinen mielipide tuli mahdolliseksi. Mekanistisuus, kaupunkimaisuus, kansainvälinen, teollinen ja rationaalinen luonnehtivat uutta yhteiskuntaa, kun taas itsetietoisuus ja kriittisyys kuvastavat sen ryhäsäiteistä vapaita yksilöitä. Samalla yhteistä tahtoa voitiin ilmaista sopimuksin ja lainsäädännön kautta. (Suhonen 1999, 2.)

Oleellista Tönniesin näkemyksessä ei ole se, miten yksilöiden mielipiteet muodostuvat tai minkä vallalla olevan normiston paine niitä muokkaa, vaan se tulevatko yksilöt tietoisiksi toistensa mielipiteistä, miten ne vaikuttavat toisiinsa ja kuinka laajalle levinnyt mielipide on. Jotta mielipide olisi yleinen eikä vain yksityinen, pitää kansan tietää mitä mieltä muut ovat. Modernissa yhteiskunnassa mielipidetietoisuuden kasvualustoja ovat erilaiset laajemmat sosiaalisen kanssakäymisen paikat ja mediat, joissa mielipiteitä julkausutaan, perustellaan ja tarkastellaan kriittisesti. Tönniesin ajatuksen mukaan yleinen mielipide modernin yhteiskunnan kollektiivisena tahtona ja tuota tahtoa kuvaavana käsitteenä sai muotonsa vasta 1700-luvun loppupuolella, kun vallassa olleet joutuivat ottamaan alamaistensa mielipiteet huomioon. (Suhonen 1999, 2.) Sosiaalinen

muutos ei siis tapahdu niinkään vaikutusvaltaisten yksilöiden toimesta, vaan siksi, että ”vaikutteille alttiit yksilöt vaikuttavat toisiin vaikutteille alttiisiin yksilöihin” (Watts & Dodds 2007, 442).

Jürgen Habermas käyttää yleisestä mielipiteestä termiä *julkinen mielipide* korostaen julkisuuden merkitystä sen muodostumisessa ja sen voimaa suhteessa valtiolliseen valtaan. Muodostuakseen julkinen mielipide vaatii yksilöiden välistä kommunikaatiota. Jos joukko on suuri, vuorovaikutus tapahtuu julkisesti erilaisten medioiden välityksellä. Silloin kun julkinen mielipide koskee valtion toimintaa, Habermas puhuu poliittisesta julkisuudesta. Valtiovallan tehtävänä on toteuttaa poliittisen julkisuuden tahtoa olematta kuitenkaan sen osa. Habermasin mukaan julkinen mielipide toimii täten vallan kriitikkona ja sen kontrolloijana. Tehtävänsä se hoitaa epämuodollisesti silloin kun se muodostuu julkisuudessa, ja muodollisesti vaaleissa. Toimiakseen tehokkaasti valtiollisen vallan kontrolloijana ja demokratian toimivuuden takaamiseksi on vallankäytön ja sen perusteiden on oltava julkisia. Näin ollen sekä vallan kontrolli sekä valta itse toimivat samassa julkisuuden piirissä. (Habermas 1985, 17.)

Yleisen mielipiteen ja poliittisen toiminnan suhde on kaksisuuntainen, sillä harjoitettu politiikka vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. Koska yleinen mielipide on vaikeasti muokattavissa, toimii se poliittisten muutosten hidastajana. Yleistä mielipidettä ja sen vaikutusta politiikkaan pyrkivät ohjamaan erilaiset eturyhmät, poliittiset puolueet ja talouseliitti. (Burstein 2003, 29; Svallfors 2012, 11.) Kansan mielipiteet pitää tuntea mahdollisimman tarkasti ja luotettavasti, jotta ne voitaisiin ottaa huomioon niin poliittisessa päätöksenteossa kuin vaalikampanjoinnissakin. Tätä tietoa tarvitaan myös silloin, kun yleiseen mielipiteeseen pyritään vaikuttamaan. Tieteellisen mielipidetutkimuksen syntyvaiheissa näkyikin selvästi sen kaksisuuntainen yhteys poliittiseen päätöksentekoon.

Tieteellisten mielipidetutkimusten katsotaan usein alkaneen vuonna 1936 Yhdysvalloista, jossa presidentinvaalien tuloksen ennustamistarkkuus nousi yleisen mielenkiinnon kohteeksi. Parhaimman ennustamistarkkuuden saavutti Georg Gallup ja hänen tuore yrityksensä *American Institute of Public Opinion*. Voiton avaimet olivat otantamenetelmässä. Gallup sovelsi kiintiöpoimintaa ja pyrki varmistamaan, että väestöryhmät sekä alueellinen edustavuus toteutuivat. (Suhonen 2006, 15.) Gallup ei kuitenkaan ollut ensimmäinen, joka kehitti ja sovelsi tilastollisia metodeja mielipidetiedusteluissa. Toisen polven amerikansuomalainen Emil Hurja tarjosi demokraattiseen puolueen käyttöön kehittämiään vaalianalyysimenetelmiä jo vuonna 1928, mutta puolueen johto ei ollut niistä vielä riittävän kiinnostunut. Seuraavien vaalien yhteydessä vuonna 1932 Hurjan menetelmät saivat hyvän

vastaanoton ja niiden hedelmiä hyödynnettiin puolueen sisällä sen vaalityössä. Menetelmien avulla presidenttiehdokas Franklin D. Rooseveltin vaalikampanjatyön saamaa vastaanottoa arvioitiin ja kansan mielipiteistä sekä odotuksista hankittiin tietoa. Tätä tietoa käytettiin edelleen ohjaamaan Rooseveltin vaalityötä. Hurja myös ennakoi tarkkaan Rooseveltin saaman vaalivoiton. (Suhonen 2006, 16; Kostiainen 2001.)

Hurjan metodeihin kuului aikaisempien mielipidemittausten uudelleenanalysointi niiden edustavuudessa olevia puutteita erilaisin painokertoimin korjaten sekä trendianalyysien jatkuva tekeminen. Hurja suositteli vaalityön keskittämistä sellaisiin äänestäjäryhmiin, joiden kanta oli muokattavissa. Näiden huomioiden avulla presidenttiehdokkaan julkista esiintymistä ja lausuntoja muokattiin paremmin äänestäjiin vetoavaksi. Toiminta oli niin tehokasta, että Roosevelt pystyi omilla kannanotoillaan ohjaamaan julkista keskustelua kampanjalle suotuisiin teemoihin. (Suhonen 2006 16–18.) Rooseveltin voiton jälkeen Hurja kehitti menetelmiään edelleen ja organisoi tutkimuksia, joiden avulla presidentin hallinto pysyi ajan tasalla ihmisten mielipiteistä. Tätä käytettiin hyväksi myös päivän politiikassa, kun virallisissa keskusteluissa presidentti pystyi tarvittaessa tuomaan esille kansan mielipiteet kulloinkin käsiteltävästä asiasta. (Suhonen 2006, 18.) Oleellista Hurjan lähestymistavassa olivat mittausten luotettavuuden parantamisen ohella mittaamisen jatkuvuus ja välitön takaisinkytkentä toimiin, joilla mitattavana olevaa ihmisten mielipidettä pyrittiin muokkaamaan. Hänen oivalluksensa median roolin ja mielipidetutkimusten yhteydestä yleisen mielipiteen muokkaajana sekä yleisen mielipiteen ilmeisen perusteettomasta argumentatiivisesta voimasta niin politiikan areenoilla kuin arkiajattelussakin, ovat merkittäviä nykypäivänäkin.

3.2 PUOLUEET, YLEINEN MIELIPIDE JA PUOLUEKANNATUS

3.2.1 Puolueet ja yleinen mielipide syntyvät samassa paikassa

Habermasin mukaan modernin ajan puolueet syntyivät samassa porvarillisen julkisuuden sfäärissä kuin julkinen mielipidekin. Näin ajateltuna puolueet ovat julkisen mielipiteen luontaisia jatkeita, ja julkisuus on niiden synnyn edellytys. (Habermas 1985.) Puolueet määrittelevät itsensä poliittisen ohjelman avulla, mutta viime kädessä puolueiden määrittely tapahtuu julkisessa kentässä erilaisissa medioissa tapahtuvan julkisen keskustelun kautta. Tyypillisesti poliittisten puolueiden syntyyn liittyy

jokin yhteiskunnallinen konfliktitilanne, ja puolueiden voidaan sanoa ilmentävän, säilövän ja muuttavan näitä ristiriitoja. (Mickelsson 2015, 25, 27.) Arend Lijphart (1984) on koonnut tutkimuskirjallisuudesta tällaisia ristiriitautottuvuuksia: 1) sosioekonominen 2) uskonnollinen 3) kulttuuris-etninen 4) keskusta-periferia 5) hallitsemistapaan kohdistuva tuki, kuten eliittivallan arvostelu 6) ulkopoliitiikka 7) materiaaliset vs. postmateriaaliset arvot (mt., 129). Suomalaisessa politiikassa keskeinen ristiriitautottavuus on perinteisesti ollut sosioekonominen, jolloin kamppailua käydään esimerkiksi työntekijöiden ja työnantajien vastakkaisten etujen saavuttamiseksi (Mickelsson 2015, 25).

Puolueiden syntymekanismeista on Habermasin ajatusten pohjalta kehitetty muitakin teorioita. Instituutionaalisen teorian keskiössä on politiikan teon paikka. Kansanedustuslaitoksen synnyn ja yleisen äänioikeuden myötä parlamentti muodostui politiikan teon paikaksi ja aiemmat poliittiset toimijat korvautuivat uusilla. Tuolloin välttämätön ehdokasasettelu järjestettiin luokkasidonnaisten puolueiden nimissä. Suomalaisista puolueista institutionaalinen teoria selittää hyvin Maalaisliiton perustamisen. Järjestelmän kriisiteoria puolestaan korostaa käsitystä, jonka mukaan puolueet syntyvät valtion synnyn tai muun vastaavan kriisin yhteydessä. Tämän teorian selityskyky suomalaisten puolueiden kohdalla ei ole suuri. Yhteiskunnan modernisaatioteoria taas hakee selityksiä puolueiden synnylle esimerkiksi teollistumisesta, maallistumisesta ja kaupungistumisesta sekä muusta yhteiskunnan kehittymisen mukanaan tuomista uusista ristiriidoista. Teorian keskiössä ovat näin ollen sekä konfliktit että poliittiset toimijat. Tämä teoria selittää hyvin työväenpuolueiden synnyn rajun teollistumisen myötä ja agraari puolueiden synnyn maaseudun rakennemuutoksen myötä. Suomalaisessa puoluekentässä ovat edustettuina lähes kaikki ristiriitautottavuudet, ja vaikka puolueiden syntyvaiheet ovat moninaiset, onnistuu yhteiskunnan modernisaatioteoria kuvaamaan niiden syntyä parhaiten. (Mickelsson 2015, 310–311.)

Yhteiskunnalliset konfliktit vaikuttavat usein poliittisten puolueiden synnyn taustalla. Puolueiden tehtävänä voidaan nähdä näiden intressiristiriitojen ratkaiseminen. Tähän ne pyrkivät omaksumansa ideologian tai aatteen avulla. Olemassaolonsa turvaamiseksi puolueet joutuvat ottamaan huomioon myös ajanhengen, joka ilmenee julkisuudessa käydyssä yhteiskunnallisessa keskustelussa, ja jota määrittävät mm. maailman tapahtumat ja yleinen mielipide. Vastaukset maailman muutosten aiheuttamiin uusiin ongelmiin on kuitenkin johdettava puolueen ideologiasta tai maailmanselityksestä. Suomalaisessa puoluekentässä tämä on näkynyt esimerkiksi teknispainotteisena lähestymistapana 1960-luvulla, jolloin maassamme elettiin myös sosiologian

kulta-aikaa päivystävine sosiologeineen (ks. Palmolahti 2017) sekä sitä seuranneena ekologisena tietoisuutena 1980-luvulla, joka heijastui kaikkien puolueiden toimintaan. Myös uusliberalistinen vire on jättänyt jälkensä puolueiden kannanottoihin. (Mickelsson 2015, 295.) Yleisen mielipiteen voidaankin ajatella olevan yksi ajanhengen manifestaatioista.

Yleisen mielipiteen merkitys muodostuu sen voimasta vaikuttaa käyttäytymiseen. Sillä on merkittävä vaikutus myös harjoitettuun politiikkaan valtiollisella tasolla. Demokratiassa poliittisten päättäjien on otettava kansan mielipide huomioon tai he menettävät valtansa viimeistään seuraavissa vaaleissa. Tiedeyhteisössä vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että yleinen mielipide vaikuttaa harjoitettuun politiikkaan, ja siitä, että kansan tärkeiksi pitämässä asioissa vaikutus on voimakkaampi (esim. Page & Shapiro 1983; Burstein 2003, 29). On myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka herkästi päättäjät kansaa kuuntelevat. James Adams kumppaneineen (2004) on tutkinut sitä, mikä muuttaa länsieurooppalaisten puolueiden agenda. Tutkimuksessa todettiin, että puolueet reagoivat yleisen mielipiteen muutoksiin, mutta reaktiot tuottavat merkittäviä muutoksia puolueiden ohjelmiin vain, jos yleinen mielipide on siirtymässä kauas puolueen linjasta. (Adams, Clark, Ezrow & Glasgow 2004, 608–609.) Vuonna 2009 julkaistussa tutkimuksessa Adams ryhmineen toteaa, että taloudellisen tilanteen ja yleisen mielipiteen vaikutus riippuu puolueen sijoittumisesta oikeisto–vasemmisto - akselille. Oikeisto- ja keskustapuolueet ovat herkkiä sekä talouden että yleisen mielipiteen muutoksille. Vasemmistopuolueet eivät näytä reagoivan julkiseen mielipiteeseen eivätkä herkästi tee muutoksia ohjelmiinsa myöskään taloudellisten suhdanteiden mukaan. Vasemmiston ohjelmien jäykkyys johtuu tutkijoiden mukaan näiden puolueiden pitkän tähtäimen politiikoista ja organisaatorakenteesta. (Adams, Haupt & Stoll 2009.)

Andreas Fagerholmin (2013) tutkimuksen mukaan Euroopan sosiaalidemokraattisista puolueista Ranskassa, Suomessa, Belgiassa ja Hollannissa muutos oikeistolaisempaan uusliberalistiseen suuntaan on ollut merkittäväntä ja pysyvintä sekä tilastollisesti merkittävää. SDP:n osalta näin on ollut erityisesti 1990-luvun alusta alkaen. Tuolloin myös ympäristönsuojelulliset teemat tulivat poliittisten puolueiden agendalle. Puolueiden vihertäminen alkoi Pohjois- ja Länsi-Euroopassa samanaikaisesti uusliberalististen arvojen esiinnousun kanssa. Suomen ja Ruotsin sosiaalidemokraattisten puolueiden kohdalla muutos on kuitenkin ollut kaksijakoista. 1980-luvulla niiden ohjelmissa ympäristönsuojelulliset seikat nostettiin esille, mutta jo seuraavalla vuosikymmenellä ne suuntasivat takaisin kohti materialismia. Eurooppalaisten sosiaalidemokraattisten puolueiden kohdalla Fagerholm nostaa muutosten syiksi kolme merkittävää tekijää. Muutos on johtunut porvaripuolueiden

näkemyksen siirtymisestä oikealle, kansan mielipiteen siirtymisestä oikealle ja monien syiden yhteisvaikutuksesta. SDP:n kohdalla muutos johtui sosiaalisesta paineesta ja toisiaan seuranneista vaalitappioista. Toisaalta juuri vaalimenestys suojasi SDP:tä uusliberalistisilta lisävaikutteilta. SDP:n vihertämiseen vaikutti Vihreän liiton ilmestyminen puoluekartalle. (Mt. 257–263.)

3.2.2 Puolueiden kannattajaprofiili ja sen muutokset

Laura Saarisen (2020) eduskuntavaalitutkimusaineistosta tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset äänestävät myös toisin kuin heidän yhteiskuntaluokkansa antaisi ymmärtää. Erityisesti näin tekevät nuoremmat ja korkeammin koulutetut. Yhteiskuntaluokkansa suhteen epätyypillisesti äänestävät omaksuvat samoja arvoja ja sijoittuvat oikeisto–vasemmisto -akselille samoin kuin äänestämänsä puolueet. (Ks. mt.) Esimerkiksi Kokoomus on menettänyt kannatustaan korkeakoulutettujen keskuudessa, mutta lisännyt kannatustaan matalammin koulutettujen parissa. Vasemmistoliiton on perinteisesti ajateltu olevan lähinnä työläisten puolue, mutta vuoden 2015 vaaleissa se sai ääniä tasaisesti kaikista ammattiryhmistä yrittäjiä ja maatalousyrittäjiä lukuun ottamatta. (Suuronen, Grönlund & Sirén 2020, 262–271.)

Jussi Westinen on päätenyt tarkastelemaan eduskuntavaalitutkimusaineiston perustella puoluekannatusta sosioekonomisten ryhmien, ideologisen vasemmisto–oikeisto -ulottuvuuden ja poliittisten asiakysymysten kautta. Tarkastelussaan hän on vertaillut aineistoa vuosilta 2003–2015. Westisen mukaan puolueiden roolia tiettyjen sosioekonomisten ryhmien etujen ajajina on viime aikoina pyritty hämärtämään ja tässä on onnistuttukin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei tiettyjen puolueiden koettaisi ajavan joidenkin ryhmien etuja enemmän kuin toisten. Siksi puolueiden äänestäjäprofiilit ovat selkeästi ryhmittyneitä esimerkiksi ammatillisen yhteiskuntaluokan, koulutuksen, asuinpaikan, sukupuolen, kirkkojäsenyyden ja iän mukaan. Perussuomalaisten nousu poliittiseksi voimatekijäksi, populististen liikkeiden herkkyyks kannatuksen vaihteluille ja äänestäjien lisääntynyt äänestysliikkuvuus vaikeuttavat kuitenkin puolueiden kannatuksen ennustettavuutta. Perussuomalaisten kannatuksen kasvu Westisen tarkastelemalla ajanjaksolla on mitä ilmeisimmin syntynyt siitä, että työntekijät ja matalammin koulutetut ovat siirtyneet äänestämään Perussuomalaisia. Samalla myös monet nuoret ovat kokeneet liikkeen läheiseksi itselleen. (Westinen 2016, 267–269.)

SDP:n, Kokoomuksen ja Vihreiden äänestäjäprofiilia voidaan hyvin kuvata ammatillisen yhteiskuntaluokan perusteella. Asiakysymysten perusteella SDP:n ja Perussuomalaisten äänestäjät eivät ole erityisen vasemmistolaisia vaan ovat siirtyneet mielipiteissään oikealle myös vuoden 2019 vaalitutkimuksen perusteella. Vasemmistoliiton kannattajaprofiili on muuttunut eniten. Puolueen äänestäjät ovat yhä edelleen vasemmalla, mutta yhteiskunnallisen status ei enää määritä vasemmiston äänestämistä. Vasemmistoliiton äänestäjäkunnassa on enemmän naisia, nuoria ja korkeammin koulutettuja kuin aiemmin. Puolueen äänestäjäprofiili muistuttaakin Vihreän liiton äänestäjäkuntaa. Poliittiselta kentältä puuttuu näin ollen vasemmistolainen työväenpuolue. Vihreiden ja Kokoomuksen kannattajat ovat paremmin toimeen tulevia kaupunkien asukkaita. Kokoomus on menettänyt kannatustaan maaseudulla. Ikärakenteensa suhteen puolueiden tiettyjen puolueiden kannattajaprofiilit eroavat toisistaan. Kokoomuksen ja SDP:n kannattajat ovat tyypillisesti vanhempia ja Vihreiden nuorempia. Asiakysymyksissä puolueiden välinen ero kasvaa. Vihreät painottavat taloudellista tasa-arvoa ja julkisia palveluja, kun taas Kokoomuksen kannattajat arvostavat markkinataloutta, yrittäjyyttä ja alhaista verokantaa. Keskustalaisille tärkeitä ovat koti, kotiseutu ja perinteiset arvot. Keskustan äänestäjät löytyvät haja-asutusalueelta ja kuntakeskuksista. Erityisen suurta puolueen kannatus on maatalousyrittäjien keskuudessa, mutta nuoria äänestäjiä puolue on menettänyt. (Westinen, Pitkänen & Kestilä-Kekkonen 2020, 320–321.)

Suomessa on tapahtunut trendimuutoksia vuosien 2011 ja 2015 välillä. Suomalaiset ovat tulleet markkina- ja yrittäjämönteisemmiksi. Tuloerojen kasvuakaan ei koeta yhtä ongelmallisena kuin ennen. Samalla suomalaiset toivovat kehityksen kulkevan kohti avoimempaa ja liberaalimpaa Suomea. Huomionarvoista on, että minkään puolueen kannattajat eivät vastausta molempia näistä trendeistä. (Westinen 2016, 269.)

3.3 AIEMPI TALOUSNÄKEMYKSIÄ KOSKEVA TUTKIMUS

Asenteita ja mielipiteitä on tutkittu Suomessa paljon. Samoina toistuneita tutkimussarjoja kuten EVA:n asennetutkimukset, *European Social Survey* (ESS), *World Values* tai *Eurobarometrit*, on useita, mutta nimenomaan talouteen liittyvistä asenteista on tehty vähemmän tutkimuksia. Esimerkiksi vaalitutkimuksissa on kuitenkin esitetty useita taloudellisiin teemoihin liittyviä kysymyksiä. Monipuolisimmin ja taajimmin toistuvina talouteen liittyviä kysymyksiä on esitetty EVA:n kyselyissä.

Tutkimustensa raportoinnissa EVA tuo esille yleistä asenneilmapiirin muutosta. Vuonna 2003 EVA julkaisi ”Mitä mieltä, suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003” -kirjan, jossa suomalaista asenneilmastoa ja sen muutoksia tarkastellaan 10 eri aihepiirin kautta. EVA:n omat kyselyaineistoistaan tekemät raportit sekä vuonna 2003 kirjoitettu yhteenveto aikaisemmista tutkimuksista luovat kuvaa siitä, millaisia kansalaisten talouspoliittiset mielipiteet ovat olleet. Kirja kuvaa suomalaista asenne- ja arvoilmastoa varsin vähän muuttuvaksi, vaikka ”pehmeät” arvot ovatkin olleet voitolla. Myös ”kovat” arvot ovat joissain tapauksissa nostaneet päätään. Kansan mieli on seurailut taloudellisia suhdanteita. Tämä on näkynyt esimerkiksi kysyttäessä mielipiteitä talouskasvusta. Kun kasvua ei ollut, sitä kaivattiin ja se nähtiin välttämättömänä, jotta hyvinvointi lisääntyisi. Pitkällä aikavälillä myös Vihreän liikkeen kannattajat ovat tarkistaneet arvojaan kovempaan suuntaan. Pehmeiden arvojen arvostus ei ole kuitenkaan laskenut. Huoli ympäristöstä säilyi syvimpään lama-aikaankin vahvana. EVA:n oman analyysin mukaan 1980-luvun alkutilanteesta on päädytty laman koventamien asenteiden kautta takaisin lähtötilanteeseen. (Haikonen & Kiljunen 2003, 19.)

Yksi keskeisimmistä EVA:n raportoimista havainnoista on ollut se, että kansan kritiikki markkinataloutta kohtaan on ollut runsasta. Kysymys ei ole ollut varsinaisesti kaipuusta muiden talousjärjestelmien perään vaan enemmänkin markkinatalouden ja kapitalismin huonosta kyvystä jakaa hyvinvointia riittävän tasaisesti. Vaikka markkinavoimia kohtaan tunnetaan suurta epäluuloa, yrittäjyys on aina saanut runsaasti kannatusta. Kansa on kuitenkin tehnyt eron suuryrityksen ja pienyrittäjyyden välillä. Asenteiden kokonaismuutokset ovat olleet liki samanlaisia ja -suuntaisia kaikissa väestöryhmissä eikä mitään yksittäistä etujoukkoa ole ollut mahdollista hahmottaa. Myös esimerkiksi miesten ja naisten asenteet ovat pysyneet liki samalla etäisyydellä toisistaan. EVA:n tutkimusten mukaan eri puolueiden kannattajat katselevat maailmaa eri näkökulmista ja se näkyy myös talouskäsityksissä. Kokoomuslaiset ovat optimistisempia, eivätkä taloudellinen kasvu ja ympäristön suojelu sulje toisiaan pois. Perussuomalaisille valtion velkaantumisen pysäyttäminen sekä verotuksen alentaminen ovat tärkeitä, mutta ympäristön suojelua ei pidetä niin merkityksellisenä. Keskustan kannattajat ovat tyypillisesti yrittämisen vankkoja puolestapuhujia. Tärkeänä he pitävät myös työmarkkinoiden joustoja, mutta eivät palkansaajan aseman kehittämistä. Ympäristön suojelun suhteen he ovat Perussuomalaisten kanssa samoilla linjoilla. Vihreille ympäristö on tärkeää, mutta myös yrittäjyys, markkinatalous ja kilpailu saavat positiivista vastakaikua. (Haavisto & Kiljunen 2013.) EVA on julkaissut jokaisen kyselykierroksen jälkeen raportin kyselyn tuloksista. Vuoden 1993 raportissaan EVA korostaa laman merkitystä asenneilmapiirin muodostumisessa ja toteaa, että monet

akuuteiksi koetut henkilökohtaiset ongelmat painavat laajemmat kysymykset ympäristöstä tai markkinatalouden ongelmista pinnan alle. (EVA 1993.)

European Social Survey -aineistosta on tehty tutkimus, jossa verrataan eurooppalaisten näkemyksiä tuloeron tasaamisesta ja maahanmuutosta. Tutkimuksen mukaan vaatimukset tuloerojen tasaamisesta ovat Suomessa voimakkaampia kuin muissa maissa, joissa tuloerot ovat yhtä pieniä kuin Suomessa. Tutkimuksen mukaan ihmisten asenteisiin tuloerojen tasaamisesta vaikuttavat sekä oma työmarkkinatilanne että käsitykset yhteiskunnasta. Nuoret suhtautuvat tulonjakoon kriittisemmin kuin vanhemmat. Talouspoliittiset jakolinjat näyttävät noudattavan perinteisiä jakoja oikeistopuolueiden kannattajien ollessa tulonjakokriittisiä ja vasemmiston kannattajien tulonjakomyönteisiä. Perussuomalaisten kannattajat asemoituvat tässä tutkimuksessa tulonjakoasenteissaan vasemmistopuolueiden kannattajien tuntumaan. (Kallio, Kangas & Niemelä 2013.)

Sosioekonomisten tekijöiden yhteyttä tuloero- ja uudelleenjakoasenteisiin on tarkasteltu kvantitatiivisella tutkimusotteella vuoden 2010 ESS-aineistoa käyttäen. Tutkimuksessa muodostettiin kaksi asenneryhmää pääkomponenttianalyysiä käyttäen. Saatujen tulosten mukaan suhtautumista tuloeroihin voitiin hyvin selittää sosioekonomisilla tekijöillä. Tuloerojen kannattamista selittivät nuori ikä, suuret tulot, opiskelijastatus ja koulutus. Miehet ja johtavassa asemassa olevat pitivät tuloeroja hyvänä asiana useammin kuin naiset ja työntekijät. Uudelleenjakoasenteiden kohdalla sosioekonomiset tekijät eivät olleet niin selityskykyisiä kuin tuloerojen kohdalla. (Piesanen 2017.) Turun Yliopiston ns. Konse-aineistosta vuonna 2019 tehdyssä tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin sosiaalietuuksien saajia kohtaan tunnettuja asenteita, käytettiin menetelminä suoria jakaumia, ristitaulukointia ja logistista regressioanalyysiä. Selittäviksi tekijöiksi valittiin sukupuoli, ikä, koulutus, työmarkkina-asema ja sosioekonominen asema. Analyysin mukaan aikaisempaa suurempi osa oli sitä mieltä, että sosiaalietuet eivät mene väärille henkilöille ja että tuen saajat eivät ole laiskoja ja siksi syyllisiä tilanteeseensa. Naiset, korkeasti koulutetut, työttömät ja vanhemmat ihmiset olivat asenteissaan pehmeämpiä kuin nuoret, matalasti koulutetut, miehet, yrittäjät ja maanviljelijät. (Raitanen 2019.)

Yhdysvalloissa Stefano Longo ja Joseph Baker ovat tutkineet taloudellisten, poliittisten, sosiodemografisten ja uskonnollisen piirteiden vaikutusta käsitykseen laajan ympäristökatastrofin todennäköisyydestä. Tutkimuksen mukaan talouskasvusta käytävässä keskustelussa

hegemoniallisessa asemassa on käsitys siitä, että jatkuva talouskasvu ei lopulta enää lisää hyvinvointia vaan johtaa laajoihin ympäristötuhoihin (*the treadmill of production theory*) (kts. Schnaiberg 1980). Se määrittää myös käsityksiä siitä kuinka todennäköisenä ympäristökatastrofia pidetään. Myös taloudelliset näkemykset (*economic ideology*) ennustaa voimakkaasti vastaajan asennoitumista ympäristökatastrofia kohtaan. Taloudellisten näkemysten vaikutuksen määrittää puolestaan poliittinen identiteetti. Myös sukupuoli, rotu, koulutus ja uskonto vaikuttavat katastrofikäsityksiin, mutta sosiaalisten piirteiden vaikutus on epäsuora. Taloudelliset näkemykset ja poliittinen ideologia selittävät sosiaalisten piirteiden vaikutuksen. (Longo & Baker 2014.)

Vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen osatutkimuksessa todetaan, että politiikka Suomessa on läpikäymässä murrosta. Perinteisen konsensushakuisen ja asioihin keskittyvän politiikanteon rinnalle on noussut ideologisempi tapa tehdä politiikkaa. Poliittinen kenttä on polarisoitunut puolueiden etääntyessä toisistaan ideologisesti. Osatutkimuksessa tarkastellaan kahden ideologisen ulottuvuuden avulla äänioikeutettujen ja puolueiden äänestäjien ideologisessa polarisaatiossa tapahtuneita muutoksia vuosien 2003–2019 välillä. Toinen näistä ulottuvuuksista on vasemmisto–oikeisto -ulottuvuus, jota varsin yleisesti käytetään mittarina taloutta koskevien mielipiteiden tutkimuksessa. Kirjoittajien mukaan aiemmat tutkimukset osoittavat, että se, miten vastaajat sijoittavat itsensä vasemmisto–oikeisto -ulottuvuudelle, vastaa heidän taloudellisia arvojaan. Suomalaisten äänestäjien sijoittuminen vasemmisto–oikeisto -akselille on muuttunut paljon viime vuosikymmeninä. Vaalitutkimuksissa vuodesta 2003 lähtien suosituin itsesijoitusarvo on ollut nolasta kymmeneen ulottuvalla asteikolla arvo viisi. Ero itsensä maltilliseen oikeistoon sijoittaneiden ja keskelle sijoittaneiden määrässä on kaventunut vasemmistopuolueiden ja Vihreiden äänestäjien siirryttyä keskeltä vasemmalle sekä perussuomalaisten ja kristillisdemokraattien siirryttyä keskeltä oikealle. Ensi kertaa asteikon vasen äärilaita on suosittumpi kuin oikea. Massapolarisaatiosta ei voida vielä puhua, sillä jakaumien laidat eivät uhkaa ideologisen keskikohdan asemaa. (Isotalo, Söderlund & Schoultz 2020, 284–297.)

Eräässä vuoden 2019 eduskuntavaalitutkimuksen osatutkimuksessa nostetaan esille erityisesti perussuomalaisten äänestäjäkunnassa tapahtunut talouspoliittinen asennemuutos. Sekä tulevaisuuteen positiivisesti että negatiivisesti suhtautuvista suunnilleen yhtä moni kannatti Perussuomalaisia vuoden 2011 vaalitutkimuksen mukaan. Vuoteen 2019 mennessä Suomen talous- ja työllisyystilanteen huonoksi arvioivien keskuudessa puolueen kannatus kasvoi merkittävästi. Samaan aikaan talous- ja työllisyyskehityksen positiivisesti näkevien keskuudessa Perussuomalaisten

kannatus romahti. Tuolloin myös yhä useampi perussuomalainen sijoitti itsensä oikealle vasemmisto-oikeisto -akselilla. (Westinen ym. 2020, 316–317; 320–321.)

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Suomessa on viimeisen 40 vuoden aikana koettu merkittäviä talouden nousu- ja laskukausia. Myös talousjärjestelmämme on kokenut muutoksia, joilla vaikuttaa olevan ideologinen perusta (ks. esim. Patomäki 2007; Harvey 2008). Talouspoliittiset ideologiat ovat syntyneet pitkän kehityksen ja jatkuvan eri eturyhmien ja näkökantojen välisen vuoropuhelun tuloksena. Tätä vuoropuhelua käydään samassa julkisuuden tilassa, jossa yleinen mielipide ja puolueet muodostuvat. Ideologian implementointi käytännön talouspolitiikaksi vaatii kansan tukea esimerkiksi vaaleissa. Äänestäjät ovat perinteisesti valinneet puolueensa sen edustaman talouspoliittisen linjan perusteella, johon taas yleinen mielipide vaikuttaa. Kansantalouden kriisit ovat aiheuttaneet yritysten ja yksityishenkilöiden konkurssiaaltoja, massatyöttömyyttä ja toivottomuutta. Makrotason taloudellisilla muutoksilla on ollut merkittäviä mikrotason seurauksia. Käsitykset henkilökohtaisen taloudellisen tilanteen kehittymisestä vaikuttavat olevan yhteydessä myös siihen mitä poliittista puoluetta yksilö kannattaa. Mielipideilmaston tutkiminen auttaa ymmärtämään sitä, mihin suuntaan yhteiskuntamme on kehittynyt sekä ennakoimaan, mihin suuntaan se voi kehittyä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen talouspoliittisten asenteiden muutosta Suomessa vuosina 1984–2020. Tarkoitukseni on selvittää, mihin suuntaan talouspoliittiset asenteet ovat kehittyneet ja mistä muutokset saattaisivat johtua. Tutkimus jakautuu kolmeen tarkempaan tutkimuskysymykseen.

1. Minkälainen talouspoliittinen asenneilmapiiri Suomessa on ollut 1980-luvun puolivälistä 2020-luvulle?
2. Eroavatko eri puolueiden kannattajien talouspoliittiset mielipiteet toisistaan, ja miten ne ovat muuttuneet suhteessa toisiinsa?
3. Mikä on puoluekannatuksen talouspoliittisia mielipiteitä määrittävä selitysvoima suhteessa sosioekonomisiin ja demografisiin tekijöihin (sukupuoli, ikä, koulutus asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema) ja onko se muuttunut?

Aikaisemman tutkimuksen valossa voidaan olettaa, että asenneilmapiirissä on tarkastelujakson aikana tapahtunut merkittäviä muutoksia. Lisäksi on viitteitä siitä, että talouden suhdanteet vaikuttavat

kansalaisten ajatuksiin talouteen liittyvistä seikoista. (EVA 1993; Haikonen & Kiljunen 2003; Haavisto & Kiljunen 2013; Westinen 2016; Isotalo ym. 2020.) Tutkimuskirjallisuudesta ei löydy kokonaiskuvaa asenneilmastosta koko tutkimusjakson ajalta, mutta sieltä löytyy havaintoja siitä, miten eri puolueiden kannattajat ovat talouspoliittisesti asennoituneet. Sekä vasemmistopuolueiden oikeistolaistumisesta 1990-luvulla (Fagerholm 2013) että Perussuomalaisten kannattajien oikeistolaistumisesta 2010-luvulla löytyy tutkimushavaintoja (Kallio ym. 2013; Isotalo ym. 2020; Westinen ym. 2020). Aikaisemman tutkimuksen valossa niin SDP:n kuin Vasemmistoliitonkin kannattajat ovat siirtyneet vasemmalle 2000-luvulla (Isotalo ym. 2020). Useissa tutkimuksissa puoluekannatuksen merkitys talouspoliittisten näkemysten selittäjänä korostuu (Haavisto & Kiljunen 2013), mutta sen merkitystä on myös kyseenalaistettu (Westinen 2016; Saarinen 2020; Westinen ym. 2020). Myös sosioekonomisten ja demografisten tekijöiden osalta löytyy tutkimustuloksia, jotka osoittavat niillä olevan vaikutusta talouspoliittisiin näkemyksiin (Kallio ym. 2013; Westinen ym. 2020). Selkeää kuvaa puoluekannatuksen ja muiden tekijöiden talouspoliittisia näkemyksiä selittävän voiman muuttumisesta pitkällä aikavälillä ei tutkimuskirjallisuudesta kuitenkaan löytynyt.

4.2 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSETIIKKA

Tutkimuksen aineistona käytän Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA ry:n vuodesta 1984 lähtien keräämää arvo- ja asennetutkimusaineistoa. Olen ladannut sen Yhteiskuntatieteellisestä tietoarkistosta (FSD). Vuoteen 2006 saakka EVA on teettänyt tutkimuksia kahden vuoden välein, vuodesta 2009 vuoden välein ja vuodesta 2018 kaksi kertaa vuodessa. EVA:n tutkimusaineistojen rungon muodostavat kyselystä toiseen suunnilleen samoina pysyvät ydinkysymykset, jotka käsittelevät ihmisten suhtautumista esimerkiksi ympäristöön, talouspolitiikkaan, suomalaisuuteen ja poliittiseen päätöksentekoon. Fokus on usein ollut talouspoliittisissa kysymyksissä. Runkokysymysten ja taustatietojen lisäksi kysytään kulloinkin ajankohtaisista tai muuten kiinnostavista aiheista. (Haikonen & Kiljunen 2003, 10.) Tutkimusaineistoni luotettavuuden ja valitsemieni kontrollimuuttujien arvioimisessa olen käyttänyt kaikkina vuosina kerättyä aineistoa. Tutkimuskysymyksiin 1 ja 2 vastatakseni olen käyttänyt kaikkia muita paitsi vuoden 2018 aineistoja ja tutkimuskysymykseen 3 vastatakseni olen pyrkinyt ottamaan lähempään tarkasteluun, joka toisen kyselyn aineiston sellaisina vuosina, joina aineisto on muuttujien suhteen vertailukelpoista (ks. liitetaulukko 1).

Eva:n tutkimusten perusjoukkona ovat olleet 18–70-vuotiaat suomalaiset ahvenanmaalaisia lukuun ottamatta. Vuoteen 2009 saakka kyselyt on toteutettu postikyselyinä ja otantamenetelmänä on ollut yksisuuntainen satunnaisotanta. Postikyselyissä vastaajien määrä on vaihdellut noin 1900–2500 välillä. Vuoden 2010 jälkeen aineisto on kerätty internetpaneelilla ja vastaajia jokaisella kyselykierröksellä on ollut noin 2000 kappaletta. Vuoden 2010 kyselykierros oli näiden otantamenetelmien yhdistelmä. Samana vuonna luovuttiin myös lomakkeiden kaksikielisyydestä. (Ks. liitetaulukko 1.)

Vuoden 2010 tutkimusaineisto on kerätty osin internetpaneelilla ja osin postikyselyillä. Internetpaneelilla kerätyssä aineiston osassa asennemuutokset näyttäytyvät keskimäärin hieman suurempina, mutta samansuuntaisina kuin postikyselyaineistossa. (Haavisto 2010, 90–91.) Molemmissa osa-aineistossa naiset ovat yliedustettuina, mutta internetaineisto vastaa pitkälti tilastotietoja (ero +0,4 %-yks.), kun taas postikyselyaineiston ero tilastoon on jo merkittävä (+6 %-yks.). Yli 80 000 asukkaan kaupungeissa asuvia osui molempiin osa-aineistoihin hieman tilastoja vähemmän (-0,3 %-yks. ja -1,3 %-yks.). Vastaajien iän kohdalla aineistojen erot tilastotietoon vaihtelevat ikäryhmittäin. Siinä missä nuorimmat vastaajat (18–25 v) ja toiseksi vanhimpaan vastaajaryhmään (56–65 v) kuuluneet olivat molemmissa aineistoissa aliedustettuina, olivat väliin jäävät ikäryhmät (26–35 v, 36–45 v ja 46–55 v) sekä vanhimmat (yli 65 v) yliedustettuina. Suurimmillaan ero aineistojen edustavuudessa oli nuorimmassa (-3,8 %-yks. vs. -5,8 %-yks.) ja vanhimmassa ikäryhmässä (+0,8 %-yks. vs. +2,5 %-yks.). 46–55-vuotiaiden kohdalla eroa ei ollut (+3,2 %-yks. vs. +3,2 %-yks.). Muissa ikäryhmissä aineistot eivät poikenneet paljon tilastotiedoista.

EVA:n kyselyt kattavat niin pitkän ajanjakson, että kyselyihin vastaamisessa ja aineistonkeruumenetelmissä on ehtinyt tapahtua muutoksia. Vastausprosentin lasku yli 50 %:sta noin 40 %:iin postikyselyiden aikana (ks. liitetaulukko 1) kertoo kyselyihin vastaamisen innokkuuden laskemisesta. Samansuuntainen kehitys on ollut yleistä muissakin vastaavissa tutkimuksissa. Tämän vuoksi, samoin kuin kustannussyistä ja tutkimustekniikoiden kehittymisen myötä, tutkimusten tekijät ovat ottaneet käyttöön uusia aineistonkeruumenetelmiä. Näihin menetelmiin liittyy myös uusia ongelmia. On havaittu, että aineistonkeruumenetelmä vaikuttaa aineiston edustavuuteen väestöryhmän mukaan. (Järvisilta, Niemelä, Aaltonen, Merikoski, Hämeen-Anttila & Enlund. 2018, 12–15.) Oletettavaa on, että aineistonkeruutavan vaikutus edustavuuteen muuttuu esimerkiksi teknologian käytön yleistymisen myötä. Internetpaneelin vastaajiksi on ollut hankalaa saada niitä vastaajia, joille tietokoneiden käyttö on vieraampaa. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2015

vain 69 % 65–74-vuotiaista oli käyttänyt internetiä viimeisen 3 kuukauden aikana. Vuonna 2019 luku oli noussut jo 80 %:iin. Myös koulutus ja tulotaso vaikuttavat internetin käytön yleisyyteen. (SVT 2015; SVT 2019.) Aineiston edustavuuden tarkastelu antaa viitteitä siitä, että vastausinnon lasku ja aineistonkeruumenetelmien vaihtuminen vaikuttavat myös aineiston luotettavuuteen.

Aineiston edustavuutta voidaan tarkastella rakenteelliselta tai sisällölliseltä kannalta. Rakenteellinen edustavuus kertoo siitä, miten hyvin otos vastaa perusjoukkoa demografisten ja muiden taustatietojen suhteen. Käytännössä rakenteellisen edustavuuden tarkastelu tehdään vertaamalla aineistoa tunnettuihin ja varmennettuihin tilastotietoihin. Haikonen ja Kiljunen (2003) ovat pohtineet vuosien 1984–2002 kyselyaineistojen laatua. He toteavat, että rakenteellinen edustavuus on riittävällä tasolla, jotta kansalaismielipidettä koskevia johtopäätöksiä voidaan tehdä. Tästä syystä he ovat pidättäytyneet painokertoimien käyttämisestä analyyseissään. Valintaansa he perustelevat myös sillä, että painokertoimen muodostaminen on monimutkaista, sekä sillä, että joitain rakenneosia painottamalla muuttuvat usein ei-toivottavalla tavalla muutkin rakenneosat. Samalla myös tuloksia tullaan manipuloineeksi. Sisällölliseltä kannalta tarkasteltuna he pitävät aineistoa autenttisena. (Mt., 422–423.) Heidän ajatuksensa vaikuttaa olevan se, että rakenteellisen edustavuuden korjaaminen painokertoimella aiheuttaa väistämättä ongelmia aineiston sisällöllisen edustavuuden kannalta.

Haikosen ja Kiljusen tekemä tarkastelu koskee sitä aineistonosaa, joka on kerätty ennen vuotta 2003. Tuona aikana kyselyt toteutettiin postikyselyinä ja niiden edustavuus ainakin suhteessa ikään ja sukupuoleen oli hyvä. Liitetaulukoihin 2 ja 3 on koottu aineiston rakenteellista edustavuutta mittaavia lukuja, jotka on muodostettu vertaamalla aineistoa Tilastokeskuksen tilastoihin. Liitekuvassa 1 on kuvattu aineiston sukupuolijakauma ja tilastotieto sukupuolijakaumasta. Kuvasta nähdään, että vuoden 2002 kyselykierrokseen saakka naisten osuus aineistossa eroaa tilastosta korkeintaan noin 1,5 %-yksikköä. Tämän jälkeen naiset ovat selkeästi yliedustettuina vuoden 2013 aineistoon saakka, jonka jälkeen miehet ovat yliedustettuina. Muutos ajoittuu aineistonkeruumenetelmän vaihtumiseen ja on todennäköisesti selitettävissä sillä. Liitekuvasta nähdään myös, että painomuuttujan huomioiminen korjaa merkittävästi aineiston vinoumaa. Liitetaulukoista 2 ja 3 nähdään, miten edustavuus on huonontunut, ja miten painokerroin onnistuu korjaamaan aineiston vinoumaa. Luvussa 4.3 esitettäviin kuviin olen lisännyt kuvaajat ilman painokertoimen vaikutusta ja sen kanssa sekä tilastotietojen kuvaajat. Näiden avulla voidaan arvioida painomuuttujan vaikutusta tulkintoihin sekä aineiston luotettavuutta.

Liitetaulukosta 2 ja 3 sekä liitekuvasta 1 voidaan havaita, miten aineiston vinouma kasvaa. Havainto vahvistaa osaltaan sitä yleistä käsitystä, että edustavia otoksia on yhä vaikeampi saavuttaa. Liitetaulukosta 1 nähdään, että kirjekyselyiden aikana (vuosina 1984–2006) vastausprosentti on laskenut 57 %:sta 43 %:iin. Internetpohjaisten aineistonkeruumenetelmien käyttöönoton jälkeen vastausprosentti on jatkanut laskuaan ja oli alimmillaan 19%. Postikyselyiden aikana jo 4500 kyselyn lähettämällä saavutettiin riittävä määrä vastauksia, kun internetpaneelien aikana otoskoko on ollut suurimmillaan yli 10 000 ja keskimäärin 8 138. Luvut eivät ole suoraan verrannollisia toisiinsa otantamenetelmien erojen vuoksi. Kuten aikaisemmin todettiin, liittyy internetpaneeliaineistoihin edustavuusongelmia. Tarve painokertoimien käytölle rakenteellisen edustavuuden saavuttamiseksi on kasvanut vastauskäyttäytymisen ja aineistonkeruumenetelmien muuttumisen myötä. Samalla pitää kuitenkin ajatella myös sisällöllistä edustavuutta. Haluttomuus ottaa kantaa tai vastata kyselyihin on myös kannanotto ja mielipide. Tässä mielessä ilman painomuuttujan vaikutusta tehty analyysi tavoittaa ehkä paremmin kansan autenttisen mielipiteen. Toisaalta kun rakenteellinen edustavuus on heikkoa, se ei voi olla vaikuttamatta myös sisällölliseen edustavuuteen, sillä myös rakenteelliset tekijät selittävät vastausten jakautumista (ks. esim. Haavisto, Kiljunen & Nyberg 2007, 69).

Edellä mainituista syistä käytän analyysissäni aineiston keränneen Taloustutkimus Oy:n laskemia painomuuttujan arvoja. Ne on muodostettu niin, että aineisto voidaan painottaa 18–70-vuotasta väestöä edustavaksi iän, sukupuolen, asuinalueen, koulutuksen, ammatin/aseman, toimialan sekä puoluekannatuksen mukaan. FSD:n kautta saatavassa aineistossa vuoden 2013 ja sitä seuraavien kyselykierrosten aineistoon on liitetty painomuuttuja. Käytössäni on myös painomuuttuja vuoden 2010 kyselykierroksen sille aineistonosalle, joka on kerätty internetpaneelilla. Niille aineistonosille, joille ei ole painokerrointa on sen arvoksi annettu 1. Näin olen tehnyt pyrkiessäni löytämään vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Toisen ja kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla en ole käyttänyt painomuuttujaa. Olen päätenyt tähän ratkaisuun, koska painokerroin on laskettu väestön tasolla, mutta ei vastamaan puolueiden välisiä kannattajien demografisia ja sosioekonomisia piirteitä. Näin ollen vertailtaessa puolueiden kannattajien mielipiteitä toisten puolueiden kannattajien mielipiteisiin, painomuuttuja ei korjaa aineiston mahdollista vinoumaa. Lisäksi koeanalyyseni tehdessäni huomasin, ettei painokertoimen käyttäminen paranna luvussa 5.3 esitettyjen mallien luotettavuutta niin, että painomuuttujan käyttö niissä olisi perusteltua (vrt. Winship & Radbill 1994, 253).

Muuttujia koodatessani huomasin aineistossa epäjohdonmukaisuuksia ja puutteita vastaajien iän suhteen. Vaikuttaa siltä, että vastaajille on joissakin tapauksissa ollut vaikeaa sijoittaa itseään oikeaan ikäryhmään. Toisaalta ikäryhmät eivät ole olleet selviä aineiston kerääjällekään. Internetpaneelien aikana, jolloin vastaajien ikä on saatu paneelin tausta-aineistosta, on vastaajiksi valikoitunut tahattomasti myös alle 18-vuotiaita. Tämä on todennäköistä, koska tammikuussa kerättyyn aineistoon on päätyntä keräysvuonna täysi-ikäisyyden saavuttaneita liki sama määrä kuin edellisenä vuonna 18-vuotta täyttäneitä. Lisäksi joinakin vuosina 70 vuotta täyttäneet puuttuvat aineistosta kokonaan ja 69-vuotiaita on saman verran kuin voisi olettaa keräysvuonna 70 vuotta täyttäneitä olevan. Koska vastaajia käsitellään tutkimuksissa ikäryhmiin jaettuina, eivät nämä pienet virheet aineistossa vaikuta tulosten tulkintaan.

Tutkimuseettiseltä näkökannalta tarkasteltuna aineisto on melko ongelmatonta. Aineisto on saatavilla Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa, josta olen saanut luvan sen käyttämiseen tässä tutkimuksessa. Aineiston kerääjä Taloustutkimus Oy vastaa keräämiseen liittyvien tutkimuseettisten periaatteiden noudattamisesta, ja se kertoo noudattavansa ICC:n (Kansanvälisen kauppakamarin) sekä ESOMARin (European Society for Opinion and Marketing Research) laadullisia ohjeita (Taloustutkimus 2020). Vastaajien anonymiteetti on turvattu, sillä aineistossa ei ole sellaisia tietoja, josta vastaajan voisi tunnistaa. Aineiston objektiivisuuteen en ole voinut vaikuttaa, koska en ole osallistunut aineiston keräämiseen.

EVA:lla on läheiset suhteet elinkeinoelämään ja työnantajajärjestöihin, ja sen perustaminen vuonna 1974 liittyy niin ajallisesti kuin aatteellisesti uusliberalististen oppien rantautumiseen Suomeen (vrt. Harvey 2008, 56 ja Patomäki 2007, 13). Se on noussut maassamme instituution asemaan ja sen tutkimusten tuloksista uutisoidaan aina laajasti. EVA näyttääkin käyttävän tutkimuksiaan tehokkaasti hyväkseen määrittääkseen poliittista diskurssia, ja siinä onnistuessaan se käyttää gramscilaisittain ilmaistuna hegemonista valtaa (vrt. Hiilamo & Kangas 2014, 68; Riippa 2002). EVA:n suhde elinkeinoelämän etujärjestöihin ei kuitenkaan ole tarkoittanut sitä, että se pyrkisi vaikuttamaan tutkimustensa tuloksiin. Tutkimusten toteutuksessa EVA on aina pyrkinyt korkeaan tekniseen laatuun. Aineiston edustavuuteen kiinnitetään huomiota ja tarkoituksena on, että otoksen demografiset, sosiaaliset ja alueelliset ominaisuudet vastaavat väestörakennetta mahdollisimman hyvin. Kyselyt ovat pysyneet rakenteellisesti samankaltaisina alusta saakka. Tutkimusten virhemarginaali on tällaisille kyselyille tyypillinen +/-2–3 %-yksikköä. Kyselyaineistot ovat pienen viiveen jälkeen julkisesti saatavilla Yhteiskunnallisessa tietoaarkistossa. (EVA 2019b.)

4.3 MUUTTUJAT JA TUTKIMUSMENETELMÄT

4.3.1 Selitettävät muuttujat

Tässä tutkimuksessa tarkastelen kolmea selitettävää muuttujaa, jotka olen muodostanut arvo- ja asennetutkimuskyselyiden vastaajien mielipiteistä neljää kyselyissä esitettyä väittämää kohtaan:

1. Hyvinvointia ja talouskasvua koskeva *hyvinvointiväittämä* kuuluu: ”Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”.
2. Luontoa ja talouskasvua koskeva *tuhoväittämä* kuuluu: ”Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä”.
3. Markkinavoimien vaikutusta koskevat *markkinavoiroväittämät* kuuluvat: ”Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi” ja ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa”.

Näihin väittämiin esitettyjen kannanottojen ajattelen tarjoavan oleellisen näkökulman suomalaisten talouspoliittisiin asenteisiin. FSD:n aineisto on näiden muuttujien osalta koodattu 5-asteikollisen likert-skaalan mukaan. Keskimäinen vastausvaihtoehto ”Vaikea sanoa” ei ole neutraali. Vaikka se vastauslomakkeissa onkin sijoitettu asteikon puoliväliin, niin sisällöllisesti se ei tarkoita samaa kuin ”Ei samaa eikä eri mieltä”. Asteikon ulkopuolista ”En osaa sanoa”-vaihtoehtoa ei ole annettu. Syytä siihen, miksi vastaaja on valinnut ”Vaikea sanoa” -vastausvaihtoehdon, ei voida selvittää. (Vrt. Vehkalahti 2014, 36). Analyysissäni yhdistin ”Täysin samaa mieltä” ja ”Jokseenkin samaa mieltä” -vastaukset ”Samaa mieltä”-vastaukseksi sekä ”Jokseenkin eri mieltä” ja ”Täysin eri mieltä” -vastaukset ”Eri mieltä”-vastaukseksi. Liitetaulukoon 1 olen koonnut tiedot siitä, minä vuosina tarkasteluun otettuja väitteitä on kysytty, ja minä vuosina ne ovat mukana analyysissäni. Liitetaulukossa 4 olen esittänyt selitettävien muuttujien ja selittävän muuttujan koodauksen sekä niiden tunnuslukuja.

Hyvinvointi- ja tuhoväittämien juuret ovat ympäristösosiologi Allan Schnaibergin tuotannon oravanpyöräteoriassa, jonka mukaan jatkuva talouskasvu ei lopulta lisää hyvinvointia, vaan johtaa laajoihin ympäristötuhoihin (kts. Schnaiberg 1980). Väittämät koostuvat kahdesta komponentista,

joista toinen – taloudellinen kasvu – on molemmissa sama. Se on lähellä termiä ”talouskasvu”, jolla voidaan ajatella olevan tarkka sisältö. Taloudellista kasvua ja talouskasvua käytetään myös synonyymeinä. Tästä huolimatta vastaajat voivat antaa taloudelliselle kasvuille monia erilaisia merkityksiä. Tutkimuksen aikajänne on niin pitkä, että kielen ja terminologian muutokset vaikuttavat siihen, miten kysymykset tulkitaan ja miten niistä käytetyt termit ymmärretään. Tästä huolimatta oletan, että taloudellinen kasvu on ymmärretty riittävän yhteneväisesti. Tuhoväittämän toinen komponentti – luonnon ja ihmisen tuho – on lopullisuudessaan yksiselitteinen. Vaikka sen ymmärtäminen monella eri tavalla on mahdollista, oletan, että vaihtelu ei ole ollut merkittävää.

Hyvinvointi- ja tuhoväittämissä talouskasvua lähestytään kahden talouskasvun mahdollisen seurauksen kautta. Toinen seuraus on positiivinen (hyvinvointi) ja toinen negatiivinen (luonnon ja ihmisen tuho). Väittämien muotoilut eivät ole toisensa poissulkevia niin, että tietyn kannan ottamisesta toiseen kysymykseen seuraisi johdonmukaisesti tietynlainen kanta toiseen väittämään. Hyvinvointi voidaan käsittää merkitsevästi eri tavoin. Jotkut vastaajista saattavat ymmärtää sen tarkoittavan vain taloudellista hyvinvointia tai vaurautta. Se, miten väitteeseen taloudellisesta kasvusta hyvinvoinnin edellytyksenä suhtaudutaan, riippuu siis muun muassa siitä, miten hyvinvointi ymmärretään. Kysymys siitä, edellyttääkö hyvinvointi taloudellista kasvua on joka tapauksessa mielekäs. Väittämän voidaan ajatella mittaavan sitä, ymmärretäänkö hyvinvointi taloudellisen tai henkisen viitekehyksen kautta. Sen voidaan myös käsittää mittaavan suuremmin taloudellisen kasvun merkitystä hyvinvoinnin jatkumisen kannalta. Mielipiteiden muutosten tulkinta ei ole yksiselitteistä, sillä muutos vastausten osuuksissa saattaa olla merkki joko mielipiteen muutoksesta tai siitä, että vastaajan tulkinta väittämissä käytetyistä termeistä on muuttunut. Riippumatta siitä, miten hyvinvointi on ymmärretty, vastaaja saattaa olla sitä mieltä, että hyvinvoinnin edellytys on taloudellinen kasvu, mutta talouskasvu johtaa ihmisen tuhoon. Vaikka vastaajilta ei edellytetä loogisuutta vastauksissaan, kaikki vastausvaihtoehtojen yhdistelmät ovat edellä kuvatussa mielessä loogisesti mahdollisia. Näin ollen väittämät eivät sisällöllisesti mittaa samaa asiaa, vaikka molemmista voidaan tehdä päätelmiä ihmisten asenteista talouskasvua kohtaan.

Markkinavoimaväittämistä ensimmäistä on esitetty vuosina 1988–2004, vuonna 2017 sekä keväällä 2020. Jälkimmäistä on esitetty vuodesta 2006 lähtien. Sisällöllisesti väittämät ovat hyvin samankaltaisia. Jälkimmäinen onkin edellisen väittämän uudelleenmuotoilu. Alkuperäisen kärkevämpi muotoilu voidaan nähdä johdattelevana, mutta muotoilun tarkoituksena oli saada ihmisten asenteet paremmin esille (Kiljunen 2020). EVA:n julkaisemassa vuoden 2006

kyselykierroksen raportissa väittämistä todetaan, etteivät ne ole ”sanamuotoon tehdyn muutoksen vuoksi” vertailukelpoisia, vaikka asenteet ovatkin säilyneet lähes samoina (Haavisto ym. 2007, 69). Eri muotoilut aiheuttavat varmasti erilaisia mielleyhtymiä. Niitä, jotka olivat sitä mieltä, että markkinavoimien vaikutus on liiallista, oli vuoden 2004 aineistossa 3 %-yksikköä enemmän kuin vuonna 2006 ja ”Vaikea sanoa” -vaihtoehdon valitsi 2,1 %-yksikköä useampi. Eri mieltä olleita oli 0,9 %-yksikköä enemmän vuonna 2004 kuin vuonna 2006. Arvioni mukaan väittämien muotoilun vaihtuminen aiheuttaa n. 2 %-yksikön muutoksen samaa mieltä olevien osuudessa¹. Pääsääntöisesti ne, jotka olivat eri mieltä alkuperäisesti muotoillun väittämän kanssa, olivat eri mieltä myös uudelleenmuotoillun väittämän kanssa. Kysymysten voi siis ajatella mittaaavan samaa asiaa, ja käsittelen niitä jatkossa saman markkinavoimaväittämän eri muotoiluina.

4.3.2 Selittävä muuttuja ja kontrollimuuttujat

Tutkimuksessani selittävänä muuttujana toimii puolueiden kannattaminen. Puoluekannatusta on kysytty eri vuosina hieman eri tavoin. Vuoteen 1994 saakka kysymys kuului: ”Jos eduskuntavaalit pidettäisiin nyt, mitä puoluetta äänestäisitte?”. Tämän jälkeen kysymysteksti on ollut: ”Jos eduskuntavaalit pidettäisiin nyt, minkä puolueen ehdokasta äänestäisitte?”. Muotoilujen erolla tuskin on merkittävää vaikutusta vastauksiin. Puoluekannatuksen selvittämiseksi kyselyissä on annettu vaihteleva määrä vastausvaihtoehtoja. Kaikissa kyselyissä on ollut yhteensä 23 eri vaihtoehtoa, joista 19 on nimettyjä puolueita tai vastaavia. Ensimmäisessä kyselyssä vuonna 1984 yhtenä vastausvaihtoehtona on ollut myös ”En äänestäisi”. Seuraavilla kerroilla vastaajien valittavissa ovat olleet vaihtoehdot ”En osaa sanoa” sekä ”En halua sanoa”. Tutkimuskysymysten ja analyysin kannalta näin suuri vastausvaihtoehtojen määrä ei ole tarkoituksenmukainen eikä tarpeellinen.

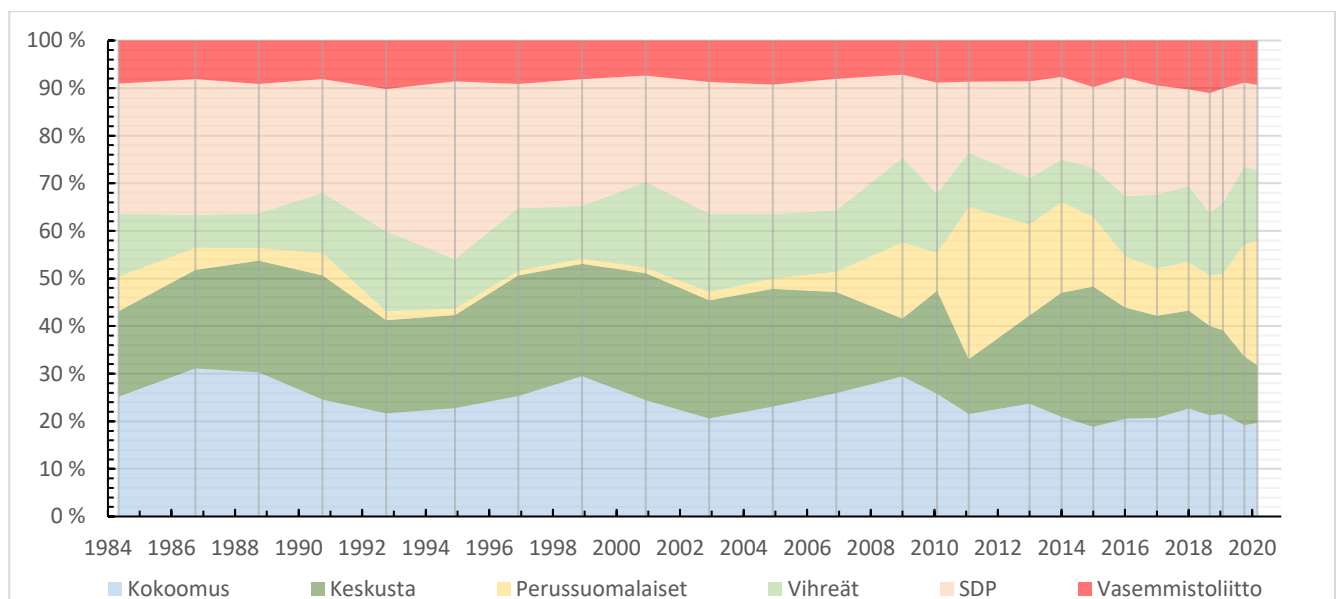
Analyyseja varten jaoin aluksi puolueet vasemmisto- ja oikeistopuolueisiin niiden historiallisen ja aatteellisen taustan mukaan painottaen puolueiden talouspoliittisia näkökantoja. Hyödynsin tässä

¹ Virhemarginaali oli noina vuosina keskimäärin noin +/- 1,7 %-yksikköä. Mikäli kysymyksiä käsiteltäisiin samana kysymyksenä, ei muutos samaa mieltä olleiden kohdalla vuosien 2004 ja 2006 tulosten välillä (kulmakerroin -1,5 %-yks./vuosi) eroa vuosien 1994–2014 vaihtelusta, jolloin muutosten kulmakerroin on vaihdellut -3,2 %-yksikköä/vuosi ja 4 %-yksikköä/vuosi välillä. Keskimäärin se on ollut +/-1,7 %-yksikköä/vuosi. Kun vastausten keskimääräisiä osuuksia verrataan tällä aikavälillä kysymyksittäin, huomataan, etteivät ne ole eronneet toisistaan kovin paljon. Samaa mieltä olevien ero on 2,58 %-yksikköä, eri mieltä olevien vain 0,22 %-yksikköä ja niiden, joille vastaaminen oli vaikeaa 2,79 %-yksikköä. Kysymyksen muotoilun vaihtumisen vaikutus näyttäisikin olevan runsaan 2 %-yksikön luokkaa samaa mieltä olleiden ja ”Vaikea sanoa” -vaihtoehdon valinneiden osuuksissa. Niillä kerroilla, kun molempia kysyttiin, samaa mieltä olleiden osuudet erosivat toisistaan 2,52 %-yksikköä, eri mieltä olleiden 2,24 %-yksikköä ja niiden, joiden mielestä ”Vaikea sanoa” -vaihtoehto oli lähimpänä omaa mielipidettä, 4,77 %-yksikköä.

muun muassa Timo Soikkasen (2005) laatimaa puoluekarttaa. Vasemmisto-oikeisto -jaottelu osoittautui kuitenkin toimimattomaksi, sillä puolueiden sisällä puolueiden kannattajien mielipiteet jakautuivat merkittävästi eri tavoin.

Päädyin lopulta ottamaan mukaan analyysiin suurimpien puolueiden (Kokoomus, Keskusta ja SDP) kannattajat sekä Vihreiden, Vasemmistoliiton ja Perussuomalaisten äänestäjät. Vasemmistoliittoluokkaan kuuluviksi merkitsin myös SKDL:n ja SKP:n kannattajat, koska Vasemmistoliittoa voidaan pitää näiden puolueiden toiminnan jatkajana. Perussuomalaiset-ryhmään yhdistin Perussuomalaisten ja SMP:n kannattajat vastaavasta syystä. Liitetaulukossa 4 on esitetty puoluekannatusmuuttujan koodaus ja lueteltu sen tunnuslukuja. Kuvassa Kuva 1 on kuvattu analyysiin mukaan otettujen puolueiden kannattajien osuuksia suhteessa toisiinsa eri kyselykerroilla painokertoimen vaikutus huomioiden. Liitetaulukosta ja kuvasta voidaan huomata, että Perussuomalaisten kannattajia ei ole ollut jokaisella kyselykerralla riittävästi, jotta tulos olisi tilastomatematisessa mielessä luotettava. Aineistoa tulkittaessa tämä seikka tulee ottaa huomioon. Kolmannessa analyysin vaiheessa päädyin käyttämään aineistona enää Kokoomuksen, Keskustan ja SDP:n kannattajia. Muiden puolueiden kannattajia ei olisi riittänyt tutkimuksen kannalta olennaisiin osaryhmiin riittävästi, jotta tulosta voitaisiin pitää luotettavana.

Kuva 1 Kokoomuksen, Keskustan, Perussuomalaisten, SDP:n ja Vasemmistoliiton kannatus suhteessa toisiinsa vuosina 1984–2020.

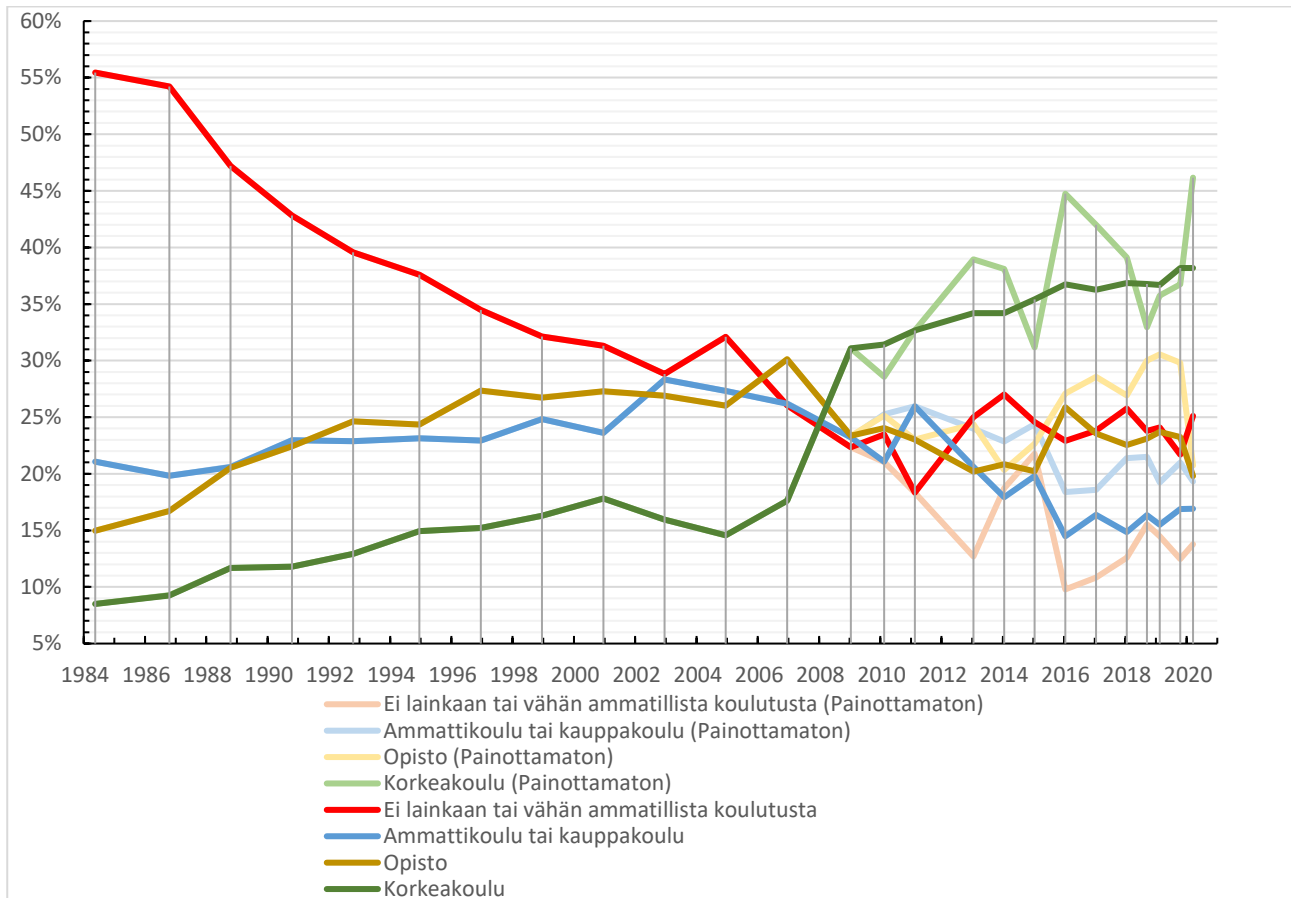

Pystyviivat ovat kunkin kyselykierroksen keskimäisen aineistonkeruupäivän kohdalla.

Kontrollimuuttujina analyyseissa toimivat sukupuoli, ikä, koulutus, asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema. Syksyllä 2018 kerätyssä aineistossa vastaajat ovat voineet valita sukupuoltaan kuvaavaksi vastaukseksi vaihtoehdon ”muu”. Tätä ennen vaihtoehtoja on ollut kaksi: mies ja nainen. ”Muu”-vaihtoehdon valinnoita on ollut vuositason tasolla vain 0,4%–1% vastanneista, enkä ole ottanut heitä mukaan analyysiini. Liitekuvassa on kuvattu naisten osuus vastaajista eri kyselykerroilla painokertoimella ja ilman sekä naisten osuus 18–70-vuotiaasta väestöstä. Liitetaulukko 5 on koottu sukupuolimuuttujan tunnuslukuja ja liitetaulukkoissa 2 ja 3 on listattu aineiston ja tilastotiedon väliset erot vuosittain painokertoimen vaikutuksella ja ilman.

Iän osalta käytän kolmeluokkaista ikäryhmämuuttujaa, jossa alle 31-vuotiaat edustavat nuorinta, 31–50-vuotiaat keskimmäistä ja yli 50-vuotiaat vanhinta ryhmää (ks. liitetaulukko 5 ja liitekuva 2). Luokittelussa on ongelmansa ja ikäryhmien tarkempi jaottelu paljastaisi mielenkiintoisia asioita eri ikäryhmien talouspoliittisista asenteista, mutta jaon erottelukyky riittää siihen, että iän vaikutus puoluekannatuksen mielipiteitä ennustavaan voimaan voidaan osoittaa.

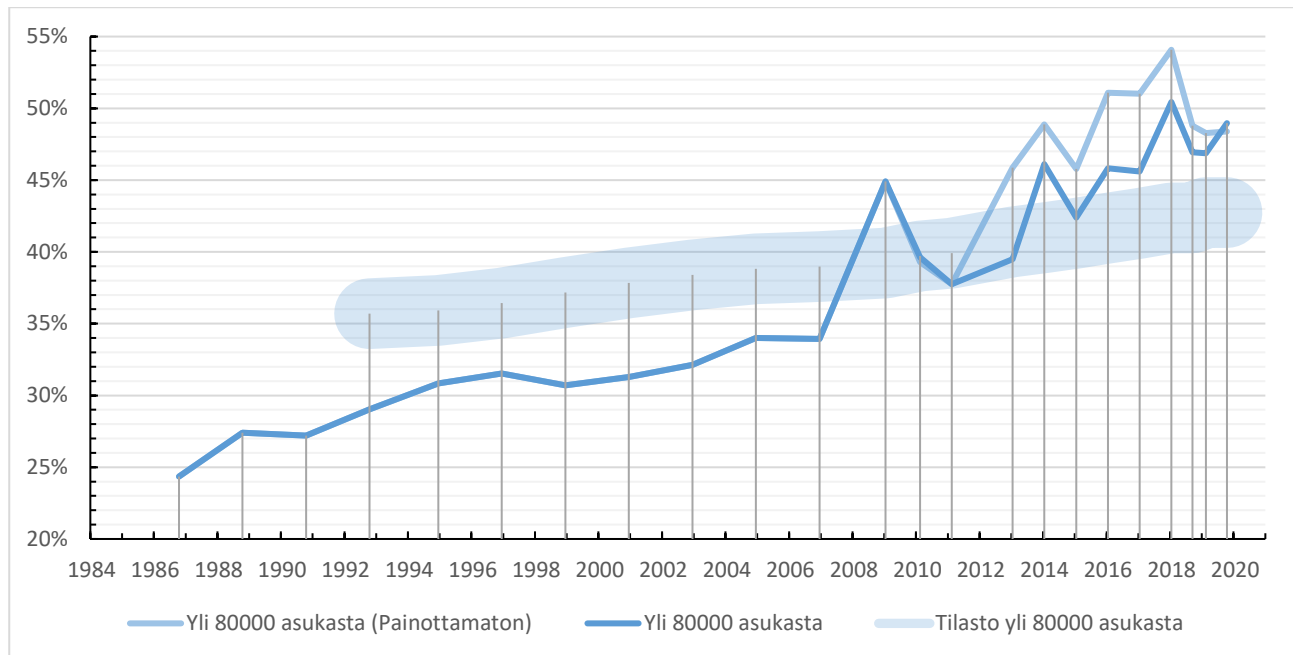
Vastaajien koulutustaustaa selvittävistä kysymyksistä valitsin kysymyksen, jossa vastaajia on pyydetty määrittelemään ammatillinen koulutuksensa. Alkuperäisestä viisi- tai kuusiluokkaisesta muuttujasta tein neliluokkaisen yhdistämällä kaksi alinta luokkaa ”Ei lainkaan tai vähän ammatillista koulutusta” -luokaksi ja kaksi ylintä luokkaa ”Korkeakoulu”-luokaksi (ks. liitetaulukko 5). Koulutusmuuttujan luokkien jakautumista vuosittain kuvaan kuvassa 2 sekä painokertoimella että ilman. Korkeimman ammatillisen koulutuksen luokassa painokerron toimii hyvin. Muiden luokkien kohdalla toimivuus on vaihtelevaa, mutta silti se näyttää tasoittavan kaikkien luokkien kuvaajia. Lisävaihtelua kuvaajiin tuo aineiston loppupäässä aineistonkeruukertojen tiheyden muutos aineiston loppupäässä. Kuvasta on havaittavissa myös, miten ilman ammatillista koulutusta olevien osuus väestöstä on laskenut ja korkeakoulutettujen osuus kasvanut tutkimusjakson aikana.

Kuva 2 Ammatillisen koulutusmuuttujan jakaumat vuosina 1984–2020 (painokertoimella ja ilman).

Pystyviivat ovat kunkin kyselykierroksen keskimmäisen aineistonkeruupäivän kohdalla.

Asuinkunnan koko -vaihtoehtoja on annettu vastaajille hieman eri tavoin eri vuosina. Käytän tutkimuksessani kaksiluokkaista asuinkunnan kokoa kuvaavaa muuttujaa, joka erottaa toisistaan suurimmissa, yli 80 000 asukkaan, kaupungeissa asuvat pienemmissä kunnissa asuvista. Jaottelu ei toimi sisällöllisesti parhaalla mahdollisella tavalla, mutta kaksiluokkainen muuttuja on analyysin välttämätön kannalta. Vuoden 2006 kyselyä seuranneilla kyselykerroilla suurkaupungeissa asuvien osuus on vaihdellut yllättävän paljon. Vuonna 2009 yli 80 000 asukkaan kaupungeissa asuvien osuus vastaajista nousi poikkeuksellisen korkealle, mikä johtunee vastausvaihtoehtojen muutoksesta. Tämä on nähtävissä kuvassa 3, jossa on kuvattu yli 80 000 asukkaan kaupungeissa asuvien osuus painokertoimella ja ilman sekä tilastotieto muuttujien 95 %:n virhemarginaalilla (+/- 2,01 %-yks.). Kuvasta nähdään, että vuoden 2014 kyselyn jälkeen suurten kaupunkien asukkaat ovat olleet tutkimuksissa yliedustettuina ja sitä ennen pääsääntöisesti aliedustettuina. Kuvaajista nähdään myös, miten aineiston painokerroin onnistuu korjaamaan asuinkunnan kokoon liittyvää vinoumaa suurimpien kaupunkien asukkaiden kohdalla. Painokertoimella korjatut arvot osuvat virhemarginaalin sisään vain kolme kertaa, mutta tämän tutkimuksen näkökulmasta tulos on silti riittävän tarkka. (Ks. myös liitetaulukko 5.)

Kuva 3 Yli 80 000 asukkaan kaupungeissa asuvien osuus vuosina 1984–2020 (painokertoimella ja ilman sekä tilastotieto $\pm 2,01$ %-yksikön virhemarginaalilla).

Pystyviivat ovat kunkin kyselykierroksen keskimmäisen aineistonkeruupäivän kohdalla. Tilastolähde: SVT 2020b

Vastaajien työmarkkina-asemaa on tutkimuksissa pyritty selvittämään monilla eri kysymyksillä. Yhtenäisimmän sarjan muodostavat vastaukset kysymykseen ammattiryhmästä. Jokaisessa kyselyssä vastaajille on esitetty kysymys: ”Ammattiryhmä, johon katsot lähinnä kuuluvasi”. Ammattiryhmän perusteella olen tehnyt uuden muuttujan, jossa olen jakanut vastaajat kahteen ryhmään sen perusteella, onko vastaaja työssä vai työelämän ulkopuolella. (Ks. liitetaulukko 6). Jakoon liittyy sisällöllisiä ongelmia. Analyysini kolmannessa osassa liian suuri luokkien määrä aiheuttaisi kuitenkin hankaluuksia. Painokerroin onnistuu hyvin korjaamaan aineiston vinoumaa vastaajien työmarkkina-aseman suhteen.

4.3.3 Tutkimusmenetelmät

Analyysissäni käytän Stata-tilasto-ohjelmaa ja Excel-taulukkolaskentaohjelmaa. Analyysini etenee tutkimuskysymysten muodostamassa järjestyksessä siten, että ensimmäisessä vaiheessa tarkastelen asenteiden muutosta koko väestössä ja toisessa vaiheessa vertailen eri puolueiden kannattajien asenteiden muutosta suhteessa toisiinsa. Analyysit perustuvat kuvaileviin ristiintaulukointeihin, joiden tulokset esitän graafisesti. Kuviin olen liittänyt myös lineaarisen trendiviivan kuvaamaan pitkäaikaisen muutoksen yleistä suuntaa. Vertaan näin muodostettuja kuvaajia yleisesti tiedossa

oleviin kansantaloudellisiin taitekohtiin. Taulukoiden perusteella olen laskenut jokaisen muuttujan luokalle keskiarvon, maksimin, minimin ja näiden erotuksen eli vaihteluvälin sekä vuosittaisen 95 %:n virhemarginaalin keskiarvon, jotka olen raportoinut liitetaulukoissa. Olen tehnyt ristiintaulukoille Pearsonin χ^2 -testit ja laskenut niiden p-arvot.

Virhemarginaali tarkoittaa, että mikäli samankokoinen otos otettaisiin uudelleen ja uudelleen, niin tulos osuisi 95 %:n todennäköisyydellä virhemarginaalin osoittamalle välille. Virhemarginaalin tarkoituksena on osoittaa, millä tarkkuudella aineistosta voidaan tehdä perusjoukkoa koskevia päätelmiä (Tähtinen, Laakkonen & Broberg 2020, 51). Mikäli aineistosta saatavat arvot poikkeavat tilastotietojen arvoista enemmän kuin aineiston virhemarginaali, voidaan aineiston sanoa olevan vinoutunut. χ^2 -testin perusteella voidaan päätellä, onko muuttujien välinen yhteys tilastollisesti merkitsevä. P-arvo puolestaan kertoo, kuinka merkitsevä se on. (Tähtinen ym. 2020, 167.) Olen laskenut asenteiden muutosta kuvaavia kulmakertoimia kahden tai useamman kyselykierroksen välisille muutoksille silloin kun muutokset ovat olleet oleellisia tällä tarkkuudella tehdyn tulkinnan kannalta. Tässä tapauksessa kulmakertoimet kuvaavat asennemuutoksen nopeutta.

Analyysini kolmannessa vaiheessa tarkastelen selittävän muuttujan selitysvoinman muutosta eri vuosina suhteessa kontrollimuuttujiin. Teen tämän vertailemalla eri vuosien aineistojen osalta kolmen sisäkkäisen mallin binäärisen logistisen regressioanalyysin perusteella laskettuja marginaaliefektejä, niiden tilastollista merkittävyyttä ja mallien toimivuutta. Regressioanalyysin avulla voidaan muodostaa tilastollisia malleja, joita vertaamalla voidaan tehdä tulkinta siitä, minkälainen on tarkasteltavien muuttujien välinen yhteys. Binäärinen logistinen regressioanalyysi on regressioanalyysin erikoistapaus, jossa selitettävä muuttuja on koodattu niin, että se voi saada arvon yksi tai nolla, ja jonka tulkinnassa selittävät muuttujat selittävät luokkaan 1 kuulumisen todennäköisyyttä. (Tähtinen ym. 2020, 194; 207.) Logististen regressiomallien vertailussa on kuitenkin ongelmia, joita voidaan ratkaista vertailemalla eri mallien keskimääräisiä marginaaliefektejä (AME). AME kertoo kuinka paljon suurempi tai pienempi todennäköisyys selittävän muuttujan tiettyyn luokkaan kuuluvalla on kuulua myös selitettävän muuttujan luokkaan 1 kuin selittävän muuttujan referenssiluokkaan kuuluvalla. Toisin sanoen, AME ilmaisee, kuinka suuri vaikutus selittävän muuttujan arvon muuttumisella on selitettävän muuttujan luokkaan 1 kuulumiseen. AME ei ole altis riippumattomien muuttujien piilossa olevalle heterogeenisyydelle, joten ne ovat vertailukelpoisia eri mallien välillä. (Mood 2009, 78.)

Malleja vertailtaessa tulee ottaa huomioon myös niiden toimivuus, eli se, miten hyvin ne onnistuvat ennustamaan selitettävän muuttujan saamat arvot otoksessa. Tätä toimivuutta voidaan mitata pseudoselitystasetta kuvaavalla kertoimella eli pseudo R^2 -arvolla, joka kertoo sen, kuinka paljon mallin antama ennuste poikkeaa todellisista havainnoista. R^2 -arvo kasvaa, kun mallin ennuste lähenee havaintoja, mutta se kasvaa myös, kun malliin lisätään muuttujia. Jos kasvu on niukkaa, monimutkaisempi malli ei todennäköisesti ole parempi kuin yksinkertaisempi malli. Kun yksinkertaisia ja monimutkaisia malleja verrataan toisiinsa, paremman arvion mallin toimivuudesta antaa BIC-arvo (engl. *Bayesian information criterion*), joka ottaa huomioon mallin kompleksisuuden. BIC-arvo kasvaa, kun selitettävän muuttujan vaihtelu, jota malli ei onnistu ennustamaan, ja selittävien muuttujien määrä kasvaa. Toimivammalla mallilla on siis pienempi BIC-arvo. Alle 2 yksikön BIC-arvon lasku ei ole mainitsemisen arvoinen, 2–6 yksikön laskun ajatellaan olevan huomionarvoinen, 6–10 yksikön muutos on voimakas ja yli 10 yksikön erittäin voimakas. Tällä menetelmällä saadaan selville se, miten todennäköisesti selitettävä muuttuja saa arvon 1 selittävän muuttujan eri luokissa, ja se, miten tämä todennäköisyys muuttuu, kun huomioon otetaan kontrollimuuttujien mahdollinen vaikutus. (Tähtinen ym. 2020, 211; Mood 2009, 75; Schwarz 1978; Konishi & Kitagawa. 2007, 212.)

5 ANALYYSI

Seuraavaksi tarkastelen talouspoliittisten asenteiden muutosta Suomessa vuosina 1984–2020. Analyysini jakautuu kolmeen osaan, ja jokaisessa osassa tarkastelen asenteita hyvinvointiväittämään (”Ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”), tuhoväittämään (”Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä”) ja markkinavoimaväittämään (”Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi” / ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa”). Luvussa 5.1 tutkin asenteiden muutosta eri kyselykierroksilla väestön tasolla. Kuvailen ensin vastausten yleisiä jakaumia, huippuarvoja ja muutoksia. Pyrin löytämään kulminaatiopisteet, jotka ovat ennakoineet asennemuutosten suunnan vaihtumista. Lopuksi pohdin sitä, miten kulminaatiopisteiden sijainti voitaisiin selittää. Luvussa 5.2 tarkastelen sitä, miten eri poliittisten puolueiden kannattajien näkemykset eroavat toisistaan ja miten ne ovat muuttuneet suhteessa toisiinsa. Luvussa 5.3 kiinnitän huomioni siihen, kuinka puoluekannatuksen talouspoliittisia asenteita ennakoiva voima on muuttunut tutkimusaikana verrattuna eräisiin sosioekonomisiin ja demografisiin tekijöihin.

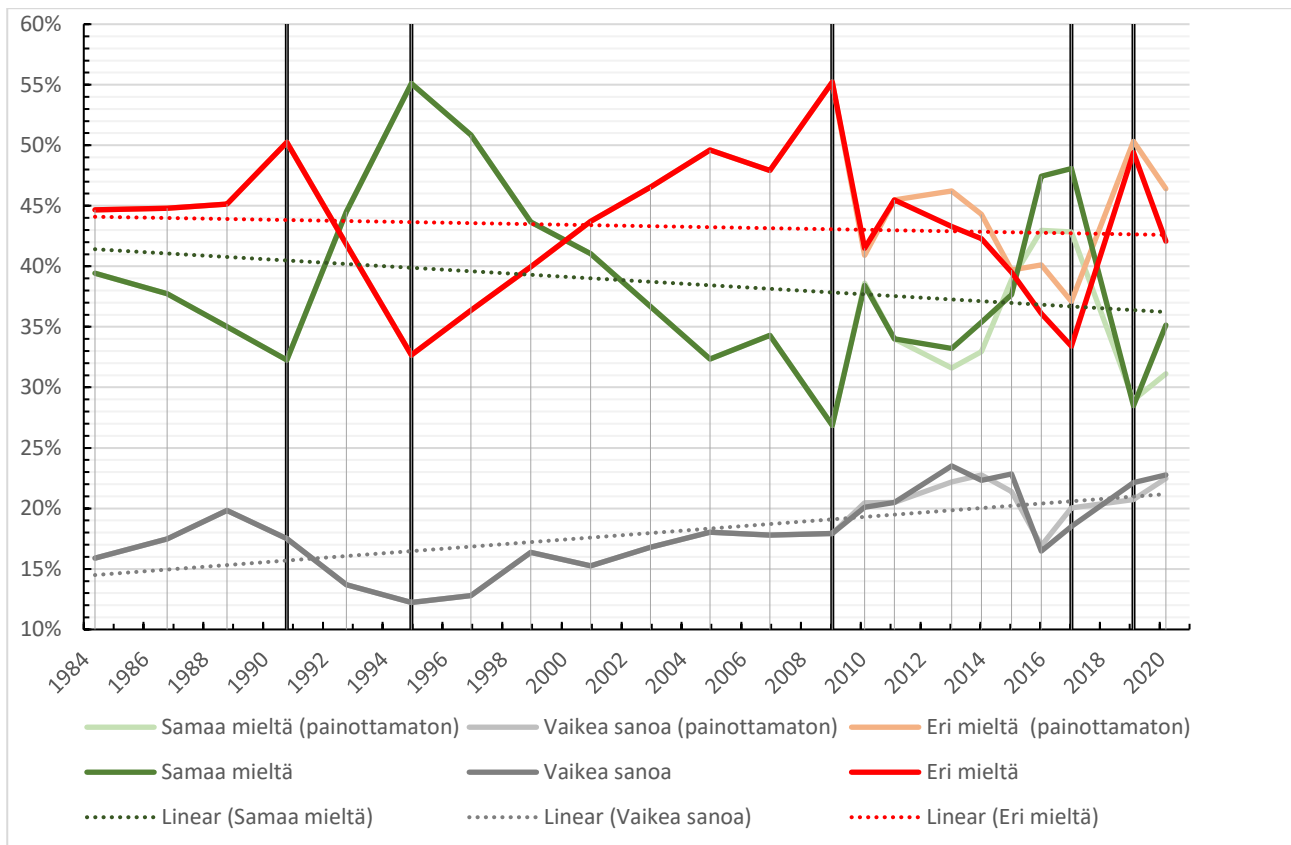
5.1 Talouspoliittisen ilmapiirin muutos väestön tasolla

Kuvassa 4 tarkastellaan väestön mielipiteitä hyvinvointiväittämästä. Asennemuutosten kulminaatiopisteet on korostettu tummin pystyviivoin. Suurin osa vastaajista (43 %) on ollut väittämän kanssa eri mieltä. Samaa mieltä on ollut 38 % vastaajista koko tutkimusajanjakson aikana (ks. myös liitetaulukko 4). Eri mieltä olleiden osuus on laskenut kokonaisuineistossa vähemmän kuin toisin ajattelevien. Trendinomaisesti on noussut vain niiden osuus, joille kannan ottaminen väittämään on vaikeaa.

Hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus laski ensimmäisten kyselyiden 39 %:sta vuoden 1990 32 %:iin. Tämän jälkeen samaa mieltä olevien osuus nousi jyrkästi (23 %-yks.) vuoteen 1994 mennessä. Seuraavaan 14 vuoden aikana väittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus laski lähes yhtäjaksoisesti ja tasavauhdilla alle puoleen saavuttaen mittaushistorian matalimman 27 %:n tason. Vuoden 2009 jälkeen myös kyselykierrosten väli pieneni, joten vaihtelua on nähtävissä enemmän. Vuonna 2010 hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus lähti jyrkkään

nousuun (12 %-yks.). Tämän jälkeen samaa mieltä olevien osuus laski yhteensä 5,4 %-yksikköä noustakseen vuoden 2017 kyselyaineistossa 48 %:iin. Jyrkin lasku hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuudessa on nähtävissä vuosien 2017 ja 2019 välillä, jolloin osuus putosi peräti 20 %-yksikköä. Uusimman, vuoden 2020 keväällä kerätyn aineiston perustella suunta on jälleen muuttunut ja hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus on lähtenyt nousuun.

Kuva 4 Hyvinvointiväittämää (”Ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”) koskevien mielipiteiden muutos vuosina 1984–2020 (%).

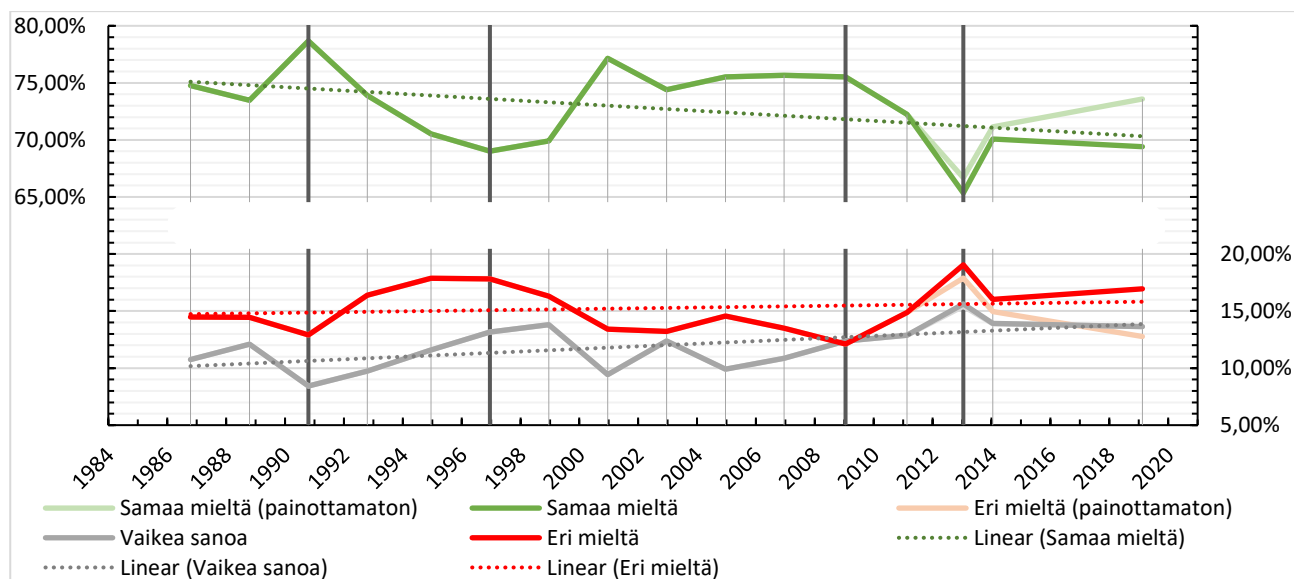
Kuvassa ohuet pystyviivat ovat arvoviivoja ja ne ovat vaakakselilla kunkin kyselykierroksen keskimmaisen aineistonkeruupäivän kohdalla. Paksummat pystyviivat merkitsevät vastausten osuuden kehityksen muutospeisteitä, joiden väliin sijoittuu myös enemmistöosuuden vaihtuminen. Katkoviivoin on merkitty lineaarinen trendiviiva. Vaaleammalla värillä on merkitty vastausten osuudet ilman painokertoimen vaikutusta. Pearson: Uncorrected $\chi^2(42) = 1204.2198$ Design-based $F(26.55, 1.3e+06) = 16.8489$ $P = 0,0000$

Kuvassa 4 voidaan nähdä viisi kohtaa, joiden jälkeen mielipiteiden osuuksien muutokset ovat vaihtaneet suuntaa. Ensimmäinen tällainen hetki on syksyn 1990 tienoilla. Vuonna 1990 useampi kuin joka toinen oli hyvinvointiväittämän kanssa eri mieltä. Samaa mieltä oli noin joka kolmas vastaajista. Seuraava kulminaatiopiste ajoittuu vuoden 1994 lopun ja vuoden 1996 lopun väliin, jolloin useampi kuin joka toinen vastaaja oli sitä mieltä, että hyvinvointi voidaan saavuttaa vain talouden kasvun kautta. Vastakkaista mieltä oli melkein joka kolmas. Kolmas kulminaatiopiste

ajoittuu noin 15 vuoden päähän edellisestä, vuoden 2009 tienoille. Tuona aikana hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus laski lähes yhtäjaksoisesti. Vuonna 2009 hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä oli useampi kuin joka neljäs ja eri mieltä useampi kuin joka toinen vastaajista. Seuraava käänne asenteissa on nähtävissä vuonna 2017. Uusimpien kyselyaineistojen perusteella näyttäisi siltä, että käänne olisi jälleen tapahtunut.

Kuvassa 5 tarkastellaan väestön mielipiteitä tuhoväittämästä. Tutkimusjakson aikana suurin osa vastaajista (72 %) on ollut samaa mieltä tämän tuhoväittämän kanssa. Eri mieltä on ollut 15 % (ks. liitetaulukko 4). Vuodesta 1986 vuoteen 1990 väittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus kasvoi 4,1 %-yksikköä, joka on merkittävä muutos suhteutettuna osuuden koko vaihteluväliin (13 %-yks.). Tämän jälkeen tuhoväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus laski (9,7 %-yks.) vuoteen 1996 mennessä. Tätä seurasi pitkä ja lähes yhtäjaksoinen samaa mieltä olevien osuuden kasvu, joka päättyi 76 %:n tasolle vuonna 2009. Tämän jälkeen samaa mieltä olevien osuus on laskenut, lukuun ottamatta vuosien 2013 ja 2014 väliin sijoittuvaa nousua. Vuoden 2019 keväällä kerätyn aineiston perustella painokertoimen vaikutus huomioituna, suunta on jälleen laskeva. Tuhoväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus on laskenut trendinomaisesti ja eri mieltä olevien osuus sekä niiden osuus, joille vastauksen antaminen on ollut vaikeaa, on noussut trendinomaisesti koko tutkimusjakson ajan.

Kuva 5 Tuhoväittämää (”Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä”) koskevien mielipiteiden muutos vuosina 1984–2020 (%).

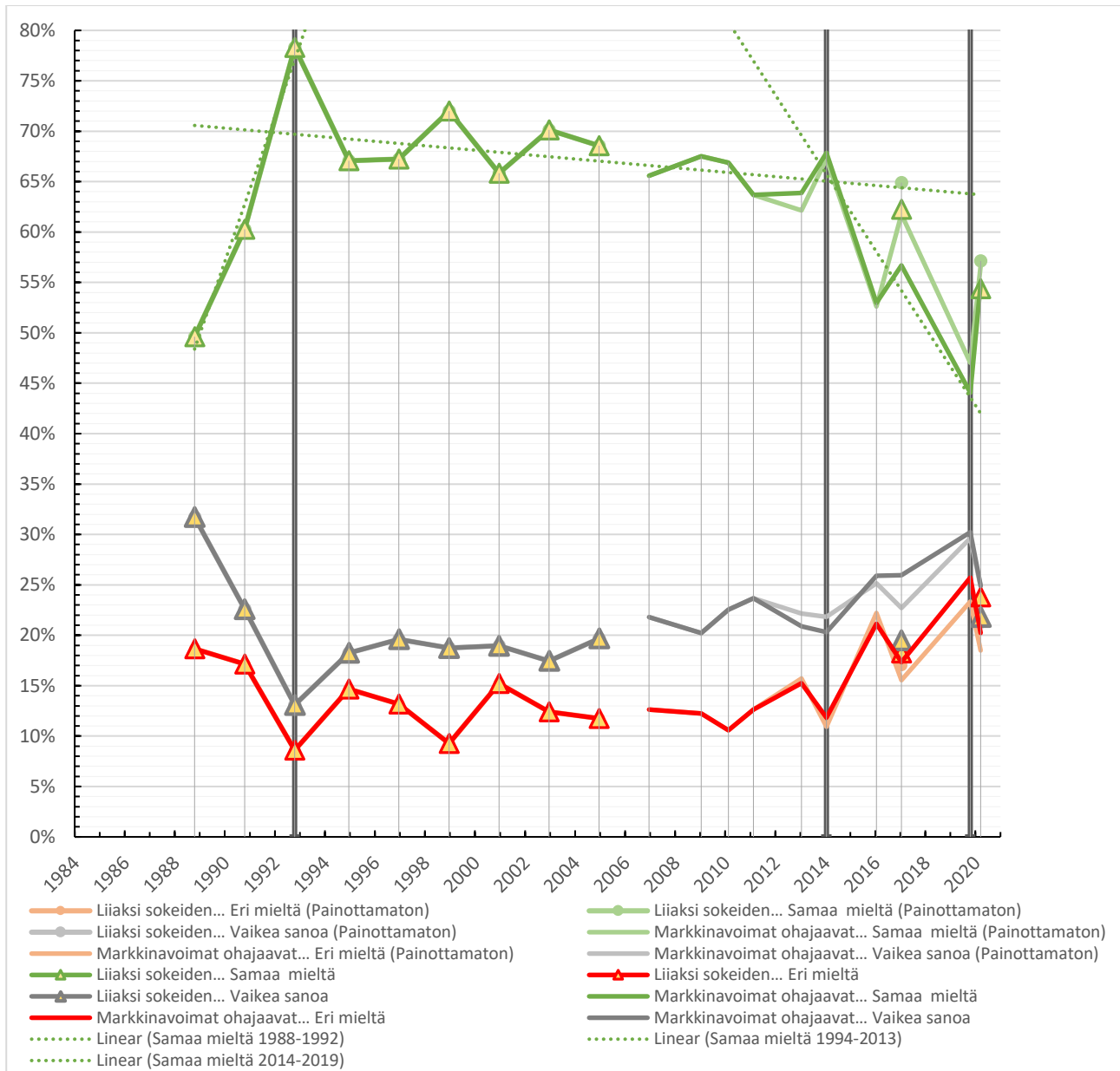

Kuvassa ohuet pystyviivat merkitsevät kunkin kyselykierroksen keskimmäistä aineistonkeruupäivää. Paksummat pystyviivat merkitsevät muutospisteitä, joiden jälkeen suunnanmuutos on tapahtunut. Katkoviivoin on merkitty lineaarinen trendiviiva. Vaaleammat viivat ovat ilman painokerrointa. Pearson: Uncorrected $\chi^2(30) = 269,301$ Design-based $F(17,09, 6,0e+05) = 6,2741$ $P = 0,0000$

Kuvassa 5 voidaan nähdä kolmesta neljään kohtaa, joiden jälkeen mielipiteiden kehityksessä on tapahtunut suunnanmuutos. Kohdat osuvat lähes samoihin ajankohtiin kuin kulminaatiopisteet hyvinvointiväittämän osalta. Ensimmäinen tällainen hetki on ollut vuonna 1990. Seuraava käänne on tapahtunut vuoden 1994 lopun ja vuoden 1996 lopun välillä. Seuraavat 13 vuotta tuhoväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus on pääsääntöisesti noussut. Suunta vaihtui vuonna 2009. Viimeisin kyselykierros, jolloin väittämä esitettiin vastaajien arvioitavaksi, järjestettiin keväällä 2019. Mikäli aineistoa tulkitaan tuoreimman tiedon valossa painokerroimen vaikutus huomioiden, mielipiteiden osuudet lähenevät edelleen toisiaan ja vuoden 2013 tulos näyttäytyy poikkeamana. Jos kyselyaineistoa analysoidaan ilman painokerrointa, päädytään vastakkaiseen johtopäätökseen ja näkymään, jossa väitteen kanssa samaa mieltä olevien osuus on vuoden 2013 jälkeen ollut kasvamaan päin.

Kuvassa 5 tarkastellaan väestön mielipiteitä markkinavoimaväittämästä. 1990-luvun alussa, kun väittämä esitettiin sen ensimmäisessä repäisevämmässä muodossa, keskimäärin liki kaksi kolmesta (64 %) on ollut samaa mieltä väitteen kanssa. Eri mieltä on ollut keskimäärin 15 %. Ero kuitenkin kaventui 2000-luvulle tultaessa. Vuodesta 2006 lähtien, jolloin väittämä esitettiin jälkimmäisessä muodossa, keskimäärin 60 % oli väitteen kanssa samaa mieltä. Eri mieltä oli 16 %. Ero (43 %-yks.) on kaventunut myös uudella tavalla muotoillun väittämän aikana (ks. liitetaulukko 4). Vaikka muutokset ovatkin toisinaan olleet merkittäviä, oli samaa mieltä olevien osuus jakson alussa ja lopussa lähellä 67 %:a, eivätkä muutokset olleet läheskään yhtä jyrkkiä kuin ennen vuotta 1994 tai vuoden 2014 jälkeen. Vuosien 2014 ja 2019 välillä samaa mieltä olevien osuus on jälleen pudonnut jyrkästi (24 %-yks.). Vuonna 2020 markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuus on jälleen kasvanut merkittävästi (11 %-yks.).

Kuva 6 Markkinavoimaväittämiä ("Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi" & "Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa") koskevien mielipiteiden muutos vuosina 1988–2020 (%).

Kuvassa ohuet pystyviivat merkitsevät kunkin kyselykierroksen keskimmäistä aineistonkeruupäivää. Paksummat pystyviivat merkitsevät muutospisteitä, joiden jälkeen suunnanmuutos on tapahtunut. Katkoviivoin on merkitty lineaarinen trendiviiva. Vaaleammat arvoviivat ovat ilman painokerrointa. Vanha muotoilu: Pearson: Uncorrected $\chi^2(20) = 780,2558$, Design-based $F(12,13, 3,0e+05) = 27,6936$ $P = 0,0000$, Uusi muotoilu: Pearson: Uncorrected $\chi^2(18) = 594,4644$, Design-based $F(14,30, 3,1e+05) = 16,7747$ $P = 0,0000$

Kuvaan 6 on liitetty muutoksen kulminaatiopisteitä merkitsevät kolme tummaa pystyviivaa. Ensimmäinen kulminaatiopisteistä sijoittuu vuoteen 1992, toinen vuoteen 2014 ja kolmas vuoteen 2019. Kuvassa on myös katkoviivoin kuvattu markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuukien trendiviivat ensin vuosille 1988–1992 sitten 1994–2013 ja viimeisenä vuosille 2014–2019. Tutkimusjakson alussa liki puolet (50 %) vastanneista oli samaa mieltä markkinavoimaväittämän

kanssa, ja osuus nousi jyrkästi vuoteen 1992 saakka, jolloin lähes 80 % oli väittämän kanssa samaa mieltä. Toinen kulminaatiopiste sijoittuu ajallisesti vasta yli kahden vuosikymmenen päähän, vuoden 2014 jälkeen. Tätä taitekohtaa edeltäneet muutokset asenteissa ovat olleet maltillisia. Väitteen kanssa samaa mieltä olleiden osuus vaihteli vuosina 1994–2014 vain 8,3%. Kun otetaan huomioon vielä väitteen muotoilun muuttuminen, niin vaihtelu näyttäytyy vieläkin pienempänä. Toisaalta, mikäli vuoden 2014 kyselykierroksen tulosta ei otettaisi huomioon, kulminaatiopisteen olisi voinut sijoittaa vuoteen 2009.

Joka tapauksessa asenteissa markkinavoimia kohtaan on tapahtunut merkittävä käänne vuosien 2009–2014 välillä. Vuotta 2014 seuranneen puolen vuosikymmenen aikana samaa mieltä olevien osuus lähti nopeaan laskuun. Pudotus oli 24 %-yksikköä kulmakertoimen ollessa 4,2 %-yksikköä/vuosi. Vuonna 2019 vain 44 % vastaajista oli markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä. Kolmas mahdollinen kulminaatiopiste on vuonna 2019. Asenteet markkinavoiimien vaikutusta kohtaan jyrkkenevät sen jälkeen nopeasti. Muutos väitteen kanssa samaa mieltä olleiden osuudessa vuosien 2019 ja 2020 välillä ei ole mittaushistorian suurin, mutta se on jyrkin, jopa 24 %-yksikköä /vuosi.

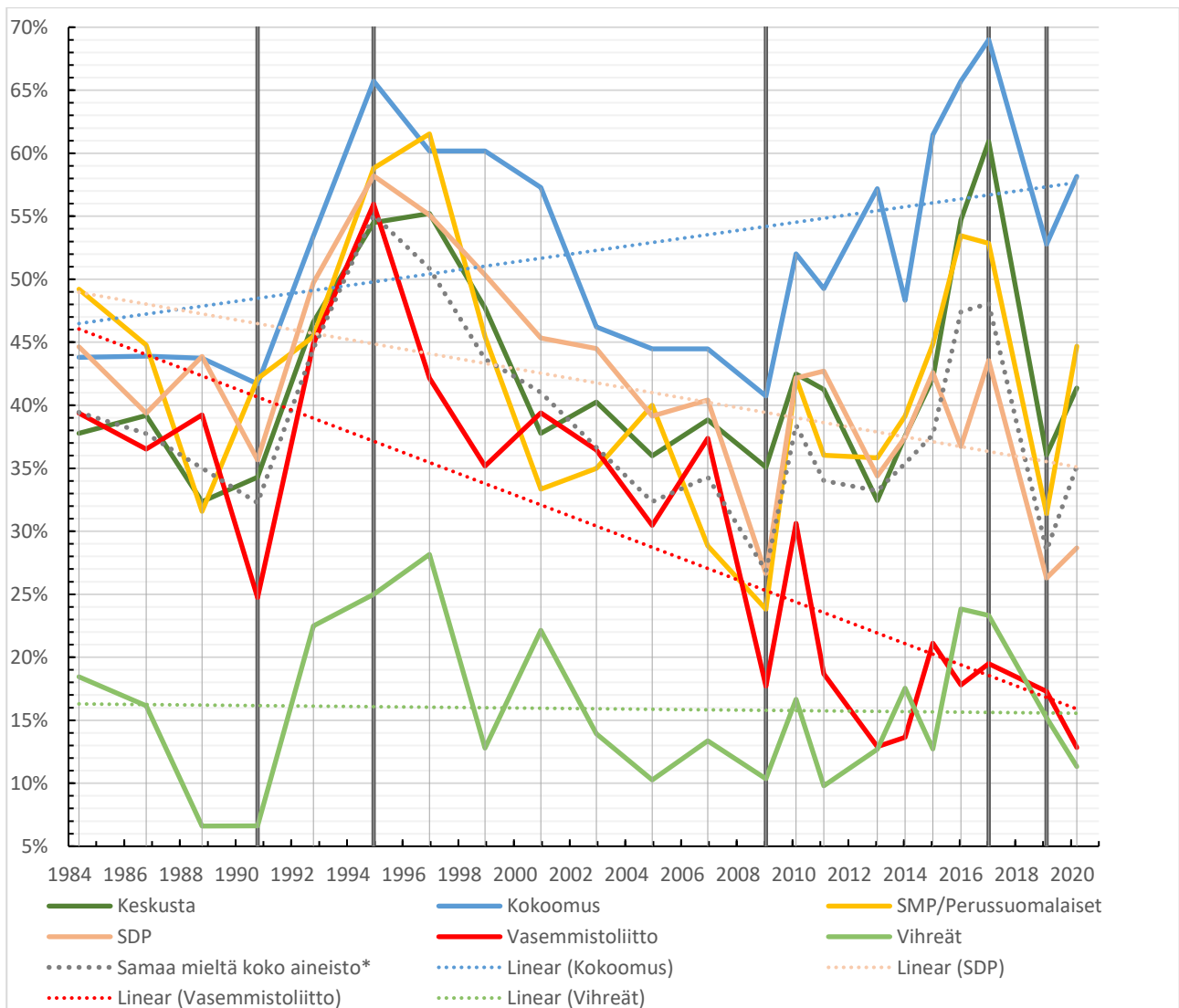
5.2 Puolueiden kannattajien talouspoliittiset mielipide-erot

Seuraavaksi tarkastelen puolueittain vastaajien mielipiteitä siitä, missä määrin ihmisten hyvinvoinnin jatkuminen voi perustua vain taloudelliseen kasvuun. Kuvassa 7 on esitetty hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuudet puolueittain ja vuosittain (ks. myös liitetaulukko 7). Kuvaan on merkitty samat kulminaatiopisteitä merkitsevät viivat kuin edellä (kuva 4) sekä trendiviivat eräiden puolueiden kannattajien osalta.

Puolueiden kannattajakuntien välillä on suuria eroja suhtautumisessa hyvinvointiväittämään. Lähes aina eniten väittämän kanssa samaa mieltä ovat olleet Kokoomuksen (53 %) ja vähiten Vihreiden (16 %) kannattajat. Eniten suhtautumistaan on muuttanut Vasemmistoliiton kannattajakunta (43 %-yks.) ja vähiten muutosta on ollut Vihreiden kannattajien keskuudessa (22 %-yks.) Muiden puolueiden kannattajien asenteet ovat olleet lähempänä Kokoomuksen kuin Vihreiden äänestäjien kantoja. Kuvasta 7 huomataan, että Vihreiden äänestäjäkunta poikkeaa muiden puolueiden äänestäjäkunnasta aina vuoden 2009 kyselykierrokseen saakka. Ennen sitä Vihreiden kannattajista on väittämän kanssa ollut samaa mieltä aina vähintään 7,3 %-yksikköä pienempi osuus kuin minkään

muun puolueen kannattajakunnasta. Kaikkien puolueiden kannattajien kohdalla hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä olevien osuudet ovat muuttuneet merkittävästi erityisesti kulminaatiopisteiden läheisyydessä. Näyttää siltä, että kansantalouden kriisit ja suvantovaiheet ovat muokanneet suomalaisten suhtautumista talouskasvuun puoluekannasta riippumatta. Vähiten muutosta asenteissa kuvan kulminaatiopisteiden kohdalla on havaittavissa Vihreiden kannattajilla.

Kuva 7 Hyvinvointiväittämän (”Ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”) kannatus puolueittain ja väestössä keskimäärin vuosina 1984–2020 (samaa mieltä olevien %-osuus).

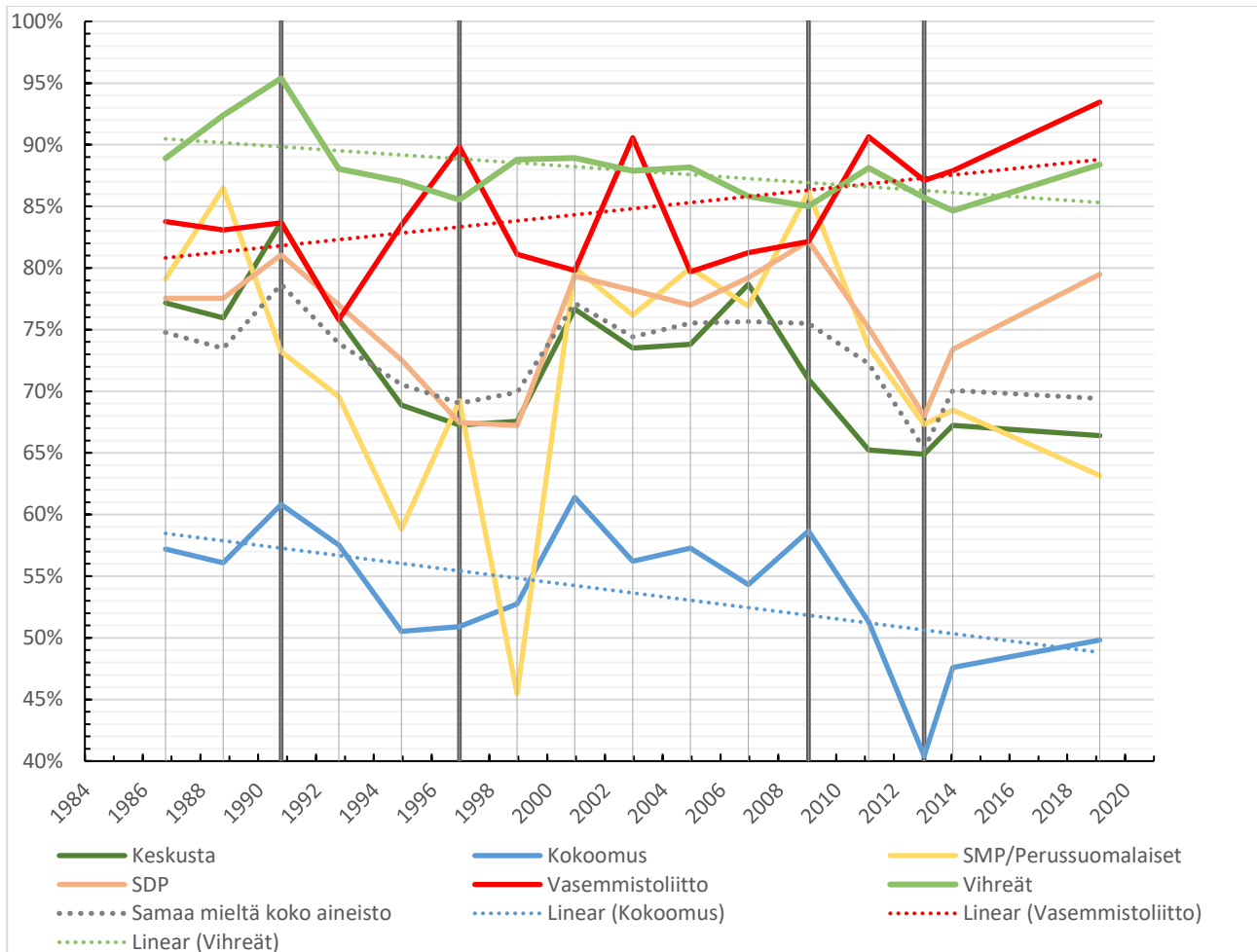
Kuvassa ohuet pystyviivat ovat arvoviivoja ja ne ovat vaakakselilla kunkin kyselykierroksen keskimmäisen aineistonkeruupäivän kohdalla. Paksummat pystyviivat merkitsevät muutospisteitä, jotka on merkitty samoihin kohtiin, kuin kuvassa 4. *Samaa mieltä keskimäärin koko aineistosta vuosittain. Erot tilastollisesti merkitseviä, $p < 0,001$.

Kuvasta 7 voidaan myös nähdä, että näkemyksissään erityisen lähellä toisiaan puolueiden kannattajat olivat vuoden 1992 kyselykierroksella, jolloin Kokoomuksen, SDP:n Keskustan, SMP:n ja Vasemmistoliiton äänestäjien mielipiteissä oli eroa vain 8,6 %-yksikköä. Sekä SDP:n että

Vasemmistoliiton kannattajien asenteet ovat etääntyneet Kokoomuksen kannattajien näkemyksistä merkittävästi vuoden 2006 aineistonkeruun jälkeen. Sittenkin vasemmistoliittolaisten ja vihreiden asenteet ovat lähestyneet toisiaan ja vuoden 2013 jälkeen ne ovat olleet hyvin samanlaisia. Huomionarvoista on myös, että viimeisimmän, vuoden 2020 kyselykierroksen perusteella vihreiden ja vasemmistoliittolaisten näkemykset ovat kehittyneet eri suuntaan kuin muiden puolueiden kannattajien.

Kuvassa 8 tarkastellaan tuhoväittämään asennoitumista puoluekannatuksen mukaan. Myös suhtautumisessa tähän väittämään on suuria eroja puolueiden kannattajakuntien välillä. Eniten väittämän kanssa samaa mieltä olevia on Vihreiden (88 %) ja vähiten Kokoomuksen (54 %) kannattajissa. Eniten suhtautumiseltaan tuhoväittämään on muuttunut Kokoomuksen kannattajakunta (21 %-yks.) ja vähiten vihreät (11 %-yks.). Muiden puolueiden kannattajien asenteet ovat olleet lähempänä Vihreiden kuin Kokoomuksen äänestäjien kantoja. Kuvan perusteella voidaan todeta, että Kokoomuksen kannattajat poikkeavat muiden puolueiden kannattajista. Liitetaulukosta 7 voi havaita, että heistä korkeintaan 61 % on ollut väittämän kanssa samaa mieltä. Ero kokoomuslaisia useimmiten lähimpänä olleisiin Keskustan kannattajiin on pysynyt vähintään 12 %-yksikössä. Vihreiden kannattajista aina vähintään 85 % on ollut sitä mieltä, että pyrkimys jatkuvaan talouskasvuun johtaa lopulta tuhoon. Vasemmistoliiton ja Perussuomalaisten kannattajat ovat olleet muutaman aineistonkeruukerran perusteella yksimielisempiä kuin vihreät, mutta tulkinta on epävarma, sillä erot mahtuvat virhemarginaaliin.

Kuva 8 Tuhoväittämän (”Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä”) kannatus puolueittain vuosina 1984–2020 (samaa mieltä olevien %-osuus).

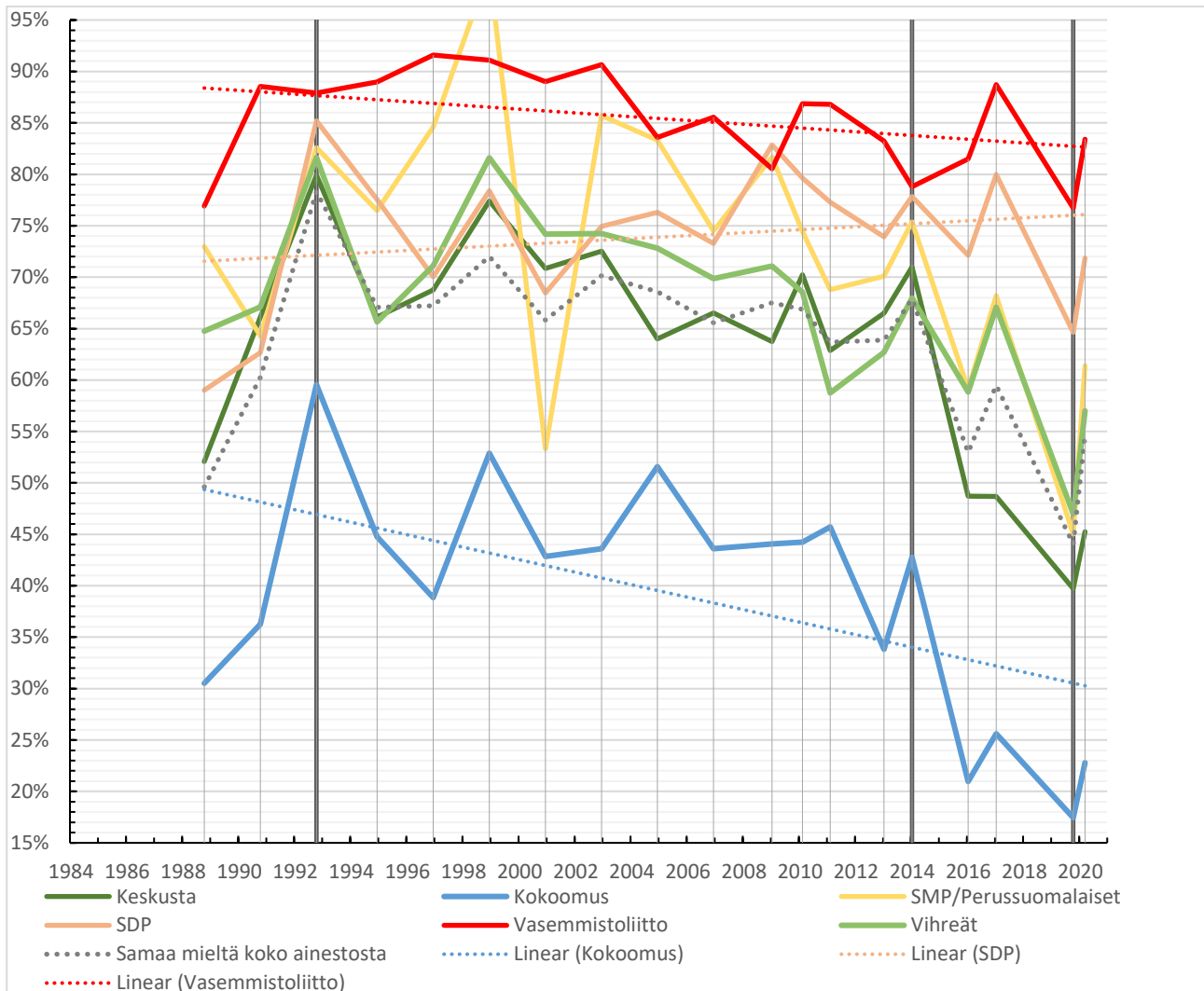
Kuvassa ohuet pystyviivat ovat arvoviivoja, jotka ovat kunkin kyselykierroksen keskimääräisen aineistonkeruupäivän kohdalla. Paksummat pystyviivat merkitsevät muutospisteitä, jotka on merkitty samoihin kohtiin, kuin kuvassa Kuva 5. Katkoviivoin on merkitty lineaarinen trendiviiva. SMP/Perussuomalaisten kuvaaja ei anna luotettavaa kuvaa ryhmän kannattajien mielipiteistä erityisesti vuosien 1988 ja 2000 välillä. Erot tilastollisesti merkitseviä, $p < 0,001$.

Kuvassa 8 olevat kulminaatiopisteet onnistuvat merkitsemään Vihreiden ja erityisesti Vasemmistoliiton kannattajakunnan mielipiteen muutoksia huonosti. Vasemmistoliittolaisten asenteiden muutos näyttää olleen jopa päinvastaista yleiseen kehitykseen nähden. Kuvasta huomataan myös, että Vihreiden ja Kokoomuksen kannattajien mielipiteet ovat etääntyneet toisistaan merkittävästi vuoden 2009 aineistonkeruun jälkeen. Tuolloin ero oli 26 %-yksikköä, mutta vuoden 2013 aineistossa jo 45 %-yksikköä. Mielipide-erojen kasvu johtui lähes yksinomaan muutoksista Kokoomuksen kannattajakunnassa. Uusimman kyselyn mukaan ero on kaventunut 38 %-yksikköön, mutta se on silti mittaushistorian toiseksi suurin lukema.

Vasemmistoliiton kannattajien asenteiden siirtyminen lähemmäs vihreitä näyttää alkaneen jo 1990-luvulla. Samaan aikaan muiden puolueiden kannattajakunnassa liike on ollut vastakkaiseen suuntaan. Vasemmistoliiton ja Vihreiden kannattajien lähentyminen on jatkunut aina 2010-luvulle saakka. Vuoden 2011 kyselykierroksella useampi Vasemmistoliiton kuin Vihreiden kannattajista oli tuhoväittämän kanssa samaa mieltä. Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajien käsitykset ovat johdonmukaisesti olleet melko lähellä toisiaan vuoden 2009 aineistonkeruukerrasta alkaen. Vuodesta 2009 lähtien Perussuomalaisten kannattajien asenteet ovat lähentyneet kokoomuslaisten näkemystä. Ero näiden puolueiden kannattajakuntien välillä on kaventunut vuoden 2013 27 %-yksiköstä kevään 2019 13 %-yksikköön. Perussuomalaisten kannattajakunnan osalta voidaan todeta, että muutos on ollut vuoden 2009 aineistonkeruun jälkeen suurempaa (23 %-yks.) kuin muiden puolueiden kannattajien kohdalla. SDP:n kannattajat ja Keskustan kannattajat ovat näkemyksiltään olleet kohtuullisen lähellä toisiaan. Kevään 2019 kyselyn perusteella SDP:n kannattajat ovat lähentyneet vihreitä ja vasemmistoliittolaisia ottaen etäisyyttä Keskustan kannattajiin.

Kuvassa 9 tarkastellaan suhtautumista markkinavoimaväittämään puoluekannatuksen mukaan. Eri puolueiden äänestäjät eroavat myös tämän väittämän suhteen toisistaan paljon. Vasemmistoliiton äänestäjät ovat olleet eniten (85 %) väittämän kanssa samaa mieltä ja Kokoomuslaiset vähiten (39 %). Eniten asenteitaan ovat muuttaneet kokoomuslaiset (42 %-yksikköä) ja tiukimmin kannassaan ovat pysyneet vasemmistoliittolaiset (15 %-yksikköä). Muiden puolueiden kannattajien asenteet ovat olleet lähempänä Vasemmistoliiton kuin Kokoomuksen äänestäjien kantoja. Kuvasta nähdään, että Kokoomuksen kannattajat poikkeavat muiden puolueiden kannattajista. Ero Keskustan kannattajakuntaan on aina ollut vähintään 12 %-yksikköä. Myös Vasemmistoliiton kannattajat erottuvat muista. Heistä aina vähintään 3/4 on ollut väittämän kanssa samaa mieltä. Muiden puolueiden kannattajien mielipiteet ovat pysyneet pääsääntöisesti lähempänä Vasemmistoliiton kuin Kokoomuksen kannattajien näkemyksiä. Vasemmistopuolueiden kannattajakunnassa tapahtuneet muutokset eivät sovi kuvassa esitettyihin kulminaatiopisteisiin. Asennevaihtelu Vasemmistoliiton kannattajakunnassa on vähäisempää ja tyypillisesti erisuuntaisia kuin muilla. Myös SDP:n kannattajien asennoitumisen muutokset ovat olleet muista poikkeavia. Jälkimmäisen kulminaatiopisteen lähellä ei näy merkittävää muutosta SDP:n kannattajakunnan asenteissa. Lisäksi heidän asenteensa ovat lähentyneet vasemmistoliittolaisia, kun muiden puolueiden kannattajien kohdalla kehitys on ollut päinvastaista. Muiden puolueiden äänestäjien kohdalla kulminaatiopisteiden osuvuus on selvästi parempaa. Viimeisen kulminaatiopisteen kohdalla kaikkien puolueiden kannattajakunnassa on tapahtunut samansuuntainen muutos.

Kuva 9 Markkinavoimaväittämien (”Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi” & ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa”) kannatus puolueittain vuosina 1988–2020 (samaa mieltä olevien %-osuus).

Kuvassa ohuet pystyviivat ovat arvoviivoja, jotka ovat kunkin kyselykierroksen keskimääräisen aineistonkeruupäivän kohdalla. Paksummat pystyviivat merkitsevät muutospisteitä, jotka on merkitty samoihin kohtiin, kuin kuvassa Kuva 6. Katkoviivoin on merkitty lineaarinen trendiviiva. SMP/Perussuomalaisen kuvaaja ei anna luotettavaa kuvaa ryhmän kannattajien mielipiteistä erityisesti vuosien 1988 ja 2000 välillä. Erot tilastollisesti merkitseviä, $p < 0,001$.

Kuvasta 9 on nähtävissä myös, että ääripäitä edustavien Kokoomuksen ja Vasemmistoliiton kannattajien mielipiteet ovat etääntyneet toisistaan erityisesti vuoden 2014 jälkeen. Mielipiteissään toisiaan lähimpänä (28 %-yks.) näiden puolueiden kannattajat ovat olleet vuoden 1992 aineistossa. Vuosien 1988–2014 välillä markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä olevien vasemmistoliittolaisten ja kokoomuslaisten osuuksien ero oli keskimäärin 42 %-yksikköä. Seuraavien kyselykertojen (2016–2020) perusteella ero on ollut keskimäärin 61 %-yksikköä. Vuoden 2014 aineistossa niistä, jotka ilmoittivat äänestävänsä Keskustaa, 71 % oli samaa mieltä markkinavoimaväittämän kanssa, kun vuoden 2019 aineistossa heitä oli enää 40 %. Samaa mieltä

olevien osuuden pudotus oli samaan aikaan Vihreiden kannattajakunnassa yli 20 %-yksikköä ja perussuomalaisilla yli 30 %-yksikköä. SDP:n kannattajillakin muutos oli 13 %-yksikköä, mutta vasemmistoliittolaisten kohdalla vain 2,1 %-yksikköä.

5.3 Puoluekannatuksen talouspoliittisia näkemyksiä selittävä voima

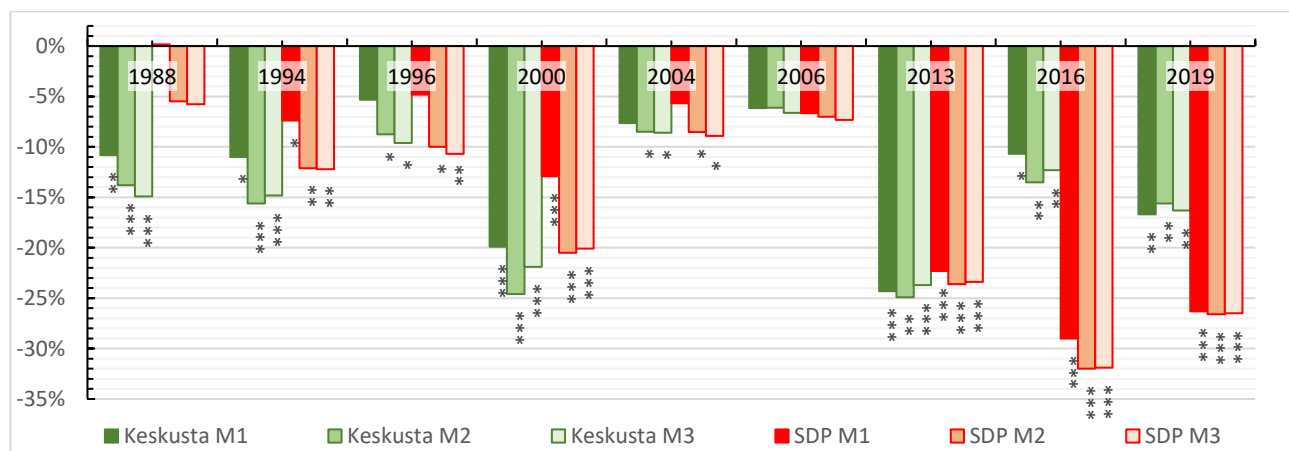
Seuraavaksi tarkastelen puoluekannatuksen vaikutusta Kokoomuksen, Keskustan ja SDP:n kannattajien mielipiteisiin, kun vastaajan taustaominaisuuksista sukupuoli, ikä ja koulutus sekä asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema on vakioitu. Tällöin paljastuu, eroavatko taustaltaan samanlaiset eri puolueiden kannattajat toisistaan sen suhteen, mitä mieltä he ovat kulloinkin kyseessä olevasta väittämästä. Käyttämäni tutkimusaineiston suhteellisen pienen otoksen vuoksi ei ole mahdollista tutkia sitä, miten talouspoliittisia näkemyksiä määrittävä puoluekannatuksen selitysvoima muuttuu kaikkien eri puolueiden kannattajien kohdalla. Tuloksia ei voi yleistää koskemaan kaikkien puolueiden kannattajia, mutta niistä saadaan vastaus kysymykseen, onko puoluekannatuksella vaikutusta talouspoliittiseen asennoitumiseen näiden puolueiden kannattajien osalta.

Kuvassa 10 esitetään puoluekannatuksen yhteys hyvinvointiväittämän kannatukseen eri vuosina. Kuvassa olevat marginaaliefektit perustuvat logistiseen regressioanalyysiin (ks. liitetaulukot 8, 9 ja 10). Marginaaliefektit kertovat sen, kuinka paljon SDP:n ja Keskustan kannattajan todennäköisyys olla samaa mieltä hyvinvointiväittämän kanssa eroaa Kokoomuksen kannattajan todennäköisyydestä, kun mallin muut mahdolliset muuttujat on vakioitu. Esimerkiksi vuoden 1998 kohdalla Keskustan kannattaja oli 11 %-yksikköä epätodennäköisemmin ja SDP:n kannattaja 0,2 %-yksikköä todennäköisemmin hyvinvointiväittämän kanssa samaa mieltä kuin Kokoomuksen kannattaja. Kun mallissa 2 vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutus on vakioitu, Keskustan ja SDP:n kannattajien ero Kokoomuksen kannattajiin kasvaa. Tilastollisesti merkitsevyys (***) $p < 0,001$) kasvaa myös. Mallin 2 vaikutus sosiaalidemokraattien kohdalla on 5,6 %-yksikköä, jota voidaan pitää merkittävänä. Kun mallissa 3 myös asuinpaikkakunnan koko ja työmarkkina-asema on vakioitu, erot kasvavat vielä hieman. Sukupuolella, iällä ja koulutuksella on myös itsenäinen yhteys asenteisiin hyvinvointiväittämää kohtaan. Se, että marginaaliefekti (sen nimellisarvo) kasvaa, siirryttäessä laajempaan malliin, tarkoittaa, että puoluekannatuksella on mallin muiden muuttujien suhteen itsenäistä selitysvoimaa, jota muut muuttujat peittävät. SDP:n kannattajien kohdalla mallien muut

muuttujat vääristelevät puoluekannatuksen vaikutusta. Vuoden 2006 kohdalla mallissa 1 puolueiden kannattajien erot kokoomuslaisiin ovat 6,2 %-yksikköä (Keskusta) ja 6,7 %-yksikköä (SDP). Erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä eivätkä laajemmat mallit juuri muuta näitä lukuja. Vain sukupuoli on tilastollisesti merkitsevää ja merkittävää itsenäistä selitysvoimaa vastaajien suhtautumisessa hyvinvointiväittämään. Vuoden 2019 tulosten mukaan vain puoluekannatuksella on muista mallien muuttujista riippumatonta tilastollisesti merkitsevää selitysvoimaa hyvinvointiväittämään asennoitumisessa.

Kuvan 10 ja liitetaulukkojen malleissa 1 tarkastellaan vain puoluekannatuksen yhteyttä asenteeseen. Malleista 1 huomataan, että marginaaliefekti ja sen tilastollinen merkitsevyys vaihtelee vuosittain ja puolueittain. Se, miten hyvin puoluekannatus ennustaa vastaajan suhtautumista hyvinvointiväittämään suhteessa Kokoomuksen kannattajiin, vaihtelee voimakkaasti eri vuosina. Puolueiden kannattajien asenne-eroja voi arvioida myös luvussa 5.2 esitettyjen kuvien perusteella.

Kuva 10 Hyvinvointiväittämän kannatuserot eri puolueiden välillä, binaarisen logistisen regressioanalyysin keskimääräiset marginaaliefektit.

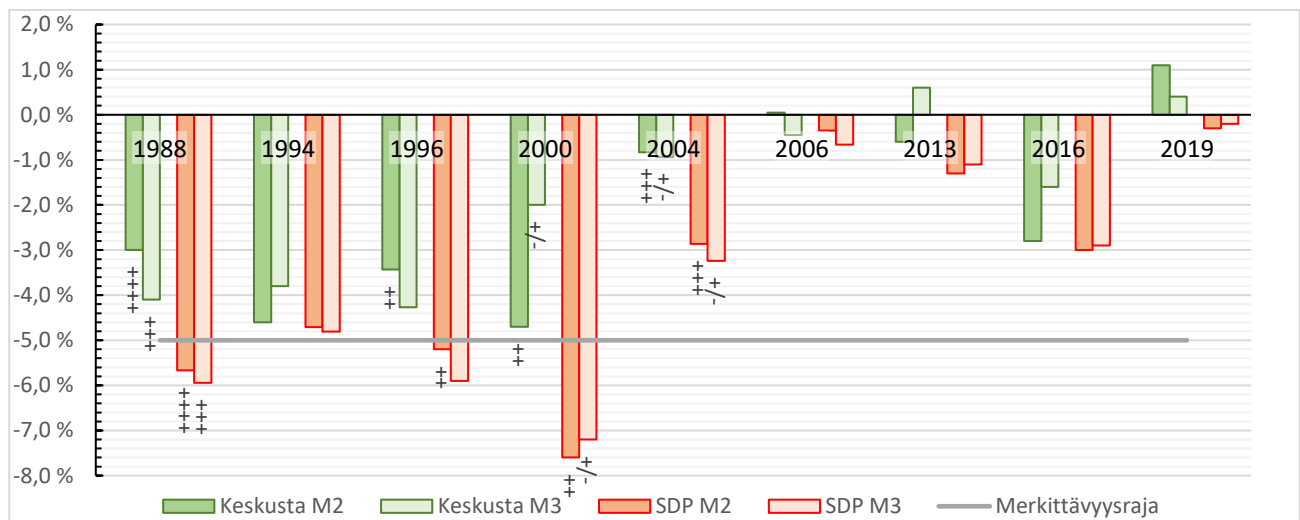

Malli 1: vakioimaton; Malli 2: sukupuoli, ikä ja koulutus vakioitu; Malli 3: Malli 2 + asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema vakioitu. Tilastollinen merkitsevyys= * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$.

Sitä, miten puoluekannatus ennustaa vastaajien asennoitumista hyvinvointiväittämään, kun kontrollimuuttujat on vakioitu, voidaan tarkastella vertailemalla regressioanalyysin malleja keskenään (ks. liitetaulukot 8, 9 ja 10). Samalla voidaan hahmottaa, miten kontrollimuuttujien vaikutuksen huomioiminen muuttaa puoluekannatuksen ennustuskykyä vuosittain. Mallissa 2 vastaajan sukupuoli, ikäryhmä ja ammatillinen koulutus on vakioitu. Mallissa 3 huomioon on edellisten lisäksi otettu vastaajan asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema. Kuvasta huomataan, että tilastollinen merkitsevyys kasvaa tai pysyy samana mallista 1 laajempiin malleihin siirryttäessä.

Puoluekannatuksen ennustuskyvyn muutokset, kun kontrollimuuttujat on vakioitu, olen kuvannut kuvassa 11, johon on merkitty 5 %-yksikön merkittävyysraja. Yli 5 %-yksikön muutosta selittävän muuttujan marginaaliefektiin pidetään yleisesti merkittävänä. Puoluekannatuksen marginaaliefekti muuttuu yli merkittävyysrajan vain kolmena vuonna yhdeksästä, kun kontrollimuuttujat on vakioitu. Mitä lyhyempiä mallien 2 ja 3 palkit ovat kuvassa 11, sitä vähemmän muut mallin muuttujat joko peittävät tai selittävät osan puoluekannatuksen selitysvoimasta. Mikäli kuvan 10 palkki ja kuvan 11 vastaava palkki ovat samansuuntaisia, peittävät mallin muut muuttujat puoluekannatuksen selitysvoimaa. Jos ne ovat erisuuntaiset, muut muuttujat selittävät osan puoluekannatuksen selitysvoimasta.

Kuva 11 Kontrolloitujen tekijöiden vaikutus tuhoväittämän kannatuksen puolue-erojen keskimääräiseen marginaaliefektiin, mallien 2 ja 3 keskimääräisten marginaaliefektien ero malliin 1 %-yksikköinä sekä mallien BIC-arvon mahdollinen lasku mallista 1.

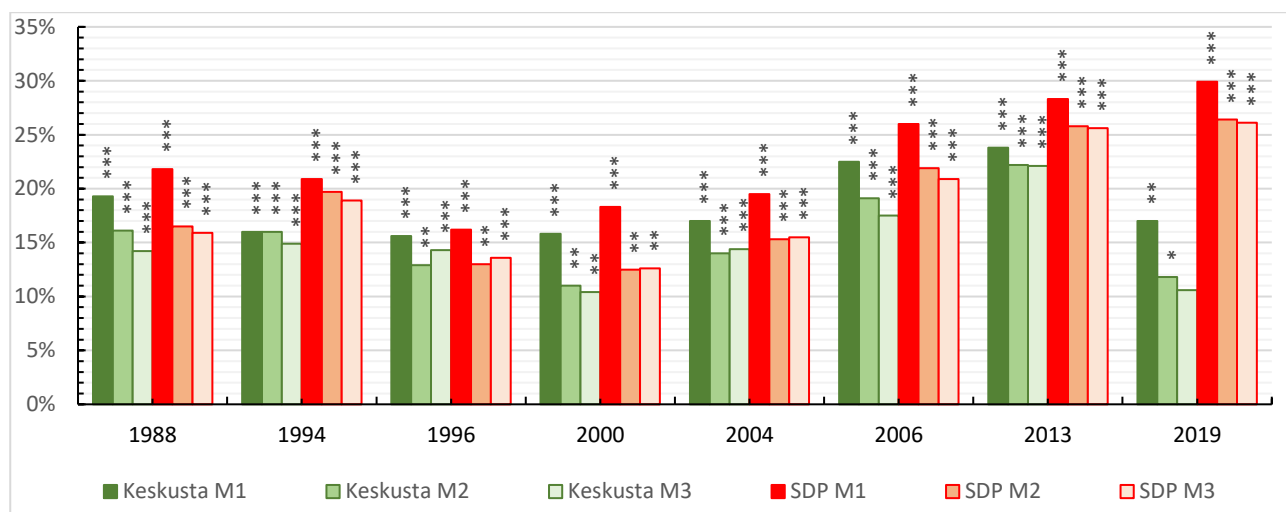
BIC arvon lasku +/- = n. 0, + = alle 2, ++ = 2–6, +++ = 6–10, ++++ = yli 10

Tilastollisen merkitsevyyden ja muutoksen suuruuden lisäksi tulee tarkastella eri mallien toimivuutta (ks. liitetaulukot 8, 9 ja 10). Toimivimmaksi osoittautuu joko 1 tai 2 malli. Tämä kertoo siitä, että parhaiten vastaajien asennoitumista väittämään onnistutaan joinakin vuosina ennustamaan puoluekannatuksen perustella ja toisina vuosina ottamalla huomioon myös vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutus. Sen sijaan asuinkunnan koon ja työmarkkina-aseman huomioiminen ei paranna mallin kykyä ennustaa vastaajien asennoitumista hyvinvointiväittämään. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että suurkaupungissa asuvien ja työvoiman ulkopuolella olevien asenne-ero pienemmällä paikkakunnilla asuviin tai työssä oleviin selittyy sillä, että he ovat koulutukseltaan, iältään, sukupuoleltaan tai puoluekannatukseltaan erilaisia.

Kuvassa 12 esitetään puoluekannatuksen yhteys tuhoväittämän kannatukseen eri vuosina (ks. liitetaulukot 11, 12 ja 13). Esimerkiksi vuonna 1998 Keskustan kannattaja oli 19 %-yksikköä ja SDP:n kannattaja 22 %-yksikköä todennäköisemmin tuhoväittämän kanssa samaa mieltä kuin Kokoomuksen kannattaja. Erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä (***) $p < 0,001$). Kun mallissa 2 vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutus on vakioitu, laskee Keskustan ja SDP:n kannattajan todennäköisyys olla tuhoväittämän kanssa samaa mieltä. SDP:n kannattajakunnan kohdalla vakioinnin vaikutus on merkittävä. Erot säilyvät tilastollisesti erittäin merkitsevinä. Kun mallissa 3 myös asuinpaikkakunnan koko ja työmarkkina-asema on vakioitu, erot pienenevät vain vähän. Sukupuolella, iällä, koulutuksella ja asuinkunnan koolla on myös itsenäinen yhteys asenteisiin tuhoväittämää kohtaan. Puoluekannatuksella on mallin muiden muuttujien suhteen itsenäistä selitysvoimaa, mutta muut muuttujat selittävän sen vaihtelusta osan. Vuonna 1994 mallissa 1 muiden puolueiden kannattajien erot kokoomuslaisiin ovat 16 %-yksikköä (Keskusta) ja 21 %-yksikköä (SDP). Erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä eivätkä laajemmat mallit juuri muuta näitä lukuja. Puoluekannatuksen lisäksi vain sukupuolella on tilastollisesti merkitsevää itsenäistä selitysvoimaa. Vuoden 2019 tulosten perusteella sukupuoli nousee selittävänä tekijänä esille. Sen muista mallien muuttujista riippumaton selitysvoima on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Mallien muiden muuttujien vakioiminen laskee keskustalaisten eroa kokoomuslaisiin enimmillään 6 %-yksikköä, mikä on merkittävä muutos. Sosiaalidemokraattien kohdalla vaikutus on 4 % -yksikköä.

Kuvan 12 malleissa 1 tarkastellaan vain puoluekannatuksen ennustavuutta tuhoväittämään asennoitumisessa. Näitä malleja vertailemalla huomataan, että ne ovat puoluekannatuksen osalta tilastollisesti erittäin merkitseviä. Ainoa poikkeus tästä on vuoden 2019 keskustalaisia koskeva luku, joka sekin on tilastollisesti merkitsevä. Keskustalainen tai SDP:n kannattaja on tarkastelussa olevilla kyselykierroksilla ollut vähintään 16 %-yksikköä todennäköisemmin samaa mieltä tuhoväittämän kanssa, kuin Kokoomuksen kannattaja. Vertailemalla eri malleja toisiinsa, voidaan arvioida vuosittain kontrollimuuttujien vaikutusta puoluekannatuksen kykyyn ennustaa sitä, miten todennäköisesti vastaaja on samaa mieltä tuhoväittämän kanssa. Sekä Keskustan että SDP:n kannattajien osalta tuloksen tilastollinen merkitsevyys pysyy korkealla kaikissa malleissa. Puoluekannatuksen kyky erotella Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan kannattajia toisistaan pysyy hyvänä, vaikka kontrollimuuttujat on vakioitu.

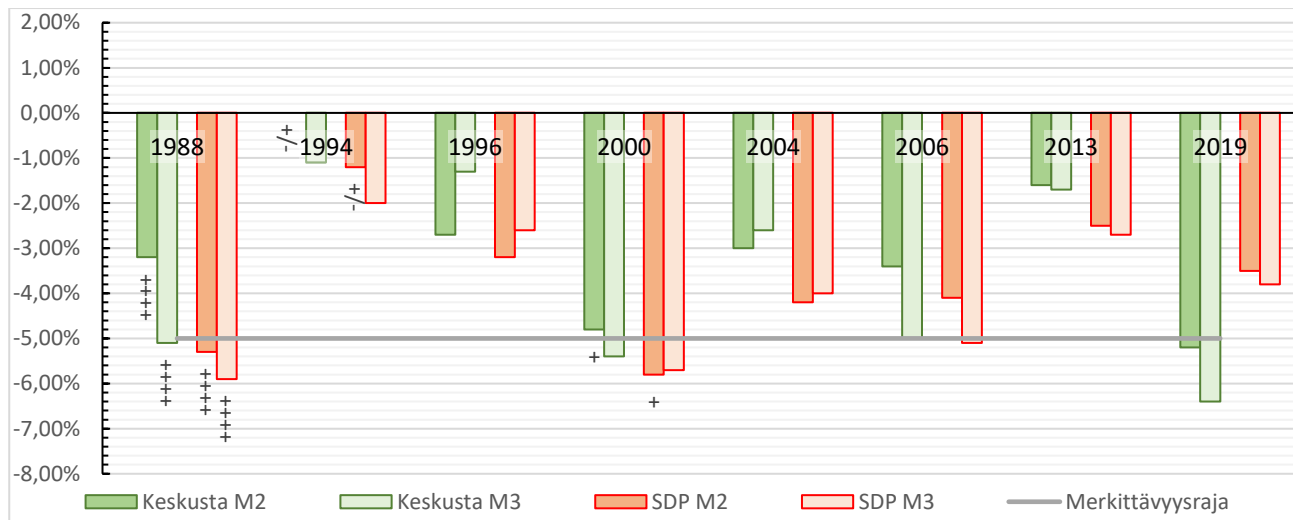
Kuva 12 Tuhoväittämän kannatuserot eri puolueiden välillä, binäärisen logistisen regressioanalyysin keskimääräiset marginaaliefektit.

Malli 1: vakioimaton; Malli 2: sukupuoli, ikä ja koulutus vakioitu; Malli 3: Malli 2 + asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema vakioitu. Tilastollinen merkitsevyys = * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Kuvassa 13 on esitetty taustamuuttujien vaikutukset puoluekannatuksen keskimääräiseen marginaaliefektiin. Mitä matalampia mallien 2 ja 3 palkit ovat, sitä vähemmän muutosta muiden muuttujien vakioiminen tuottaa. Keskustana ja SDP:n kannattajia koskevat palkit eivät kertaakaan ylitä merkittävyysrajaa samana vuonna. Kun malleja verrataan niiden toimivuuden suhteen, huomataan, että jokaisena vuonna malli 2 on erittäin paljon toimivampi kuin malli 3. Tämä tarkoittaa, että vastaajan asuinpaikan koon ja työmarkkinatilanteen huomioiminen ei paranna mallin ennustuskkyä. Mallien 2 ja 3 BIC-arvon eroa mallin 1 BIC-arvoon on esitetty kuvassa 13. Kaikkien muiden paitsi vuosien 1988, 1994 ja 2000 kohdalla malli 1 on selvästi toimivin. Vuonna 1988 malli 2 on toimivin ja malli 3 toimivampi kuin malli 1. Vuosien 1994 ja 2000 kohdalla mallit 1 ja 2 eivät eroa toisistaan toimivuutensa suhteen. Vain yhtenä vuonna selkeästi paras malli on ollut sellainen, jossa huomioon on otettu myös vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutus. Asuinkunnan koon ja työmarkkina-aseman huomioiminen ei ole parantanut mallia kertaakaan.

Kuva 13 Kontrolloitujen tekijöiden vaikutus tuhoväittämän kannatuksen puolue-erojen keskimääräiseen marginaaliefektiin, mallien 2 ja 3 keskimääräisten marginaaliefektien ero malliin 1 %-yksikköinä sekä mallien BIC-arvon mahdollinen lasku mallista 1

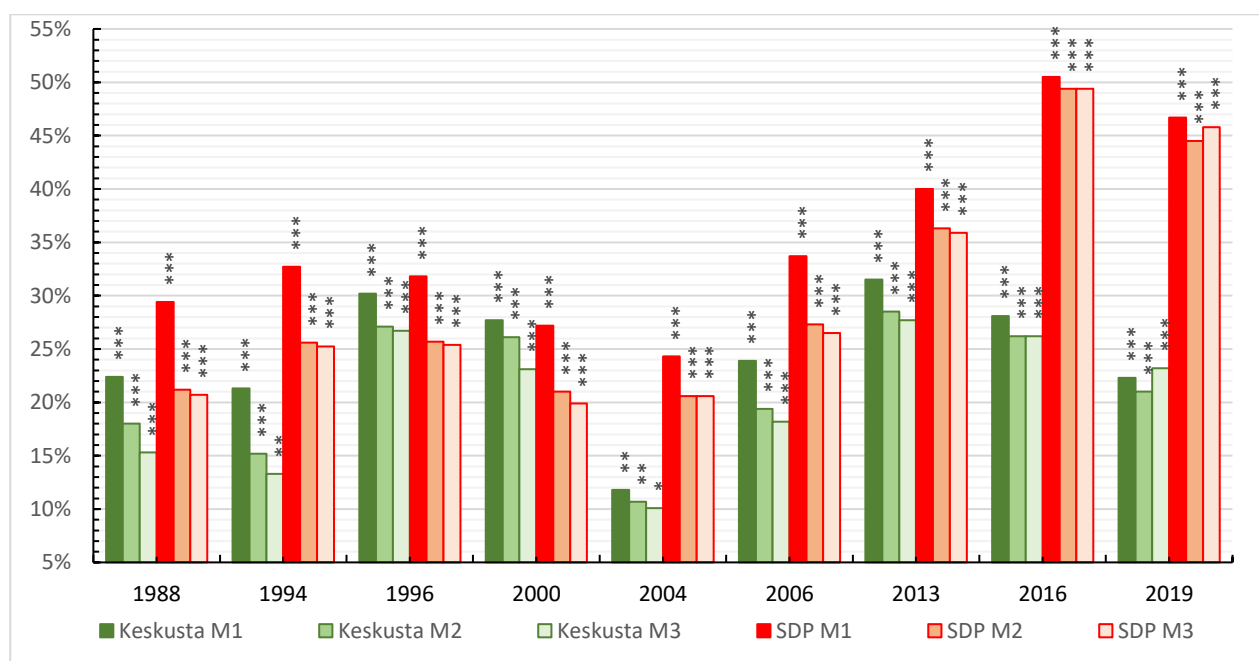

BIC arvon lasku +/- = n. 0, + = alle 2, ++ = 2–6, +++ = 6–10, ++++ = yli 10

Kuvassa 14 esitetään puoluekannatuksen yhteys markkinavoimaväittämien kannatukseen eri vuosina (ks. liitetaulukot 14, 15 ja 16). Esimerkiksi vuoden 1998 kohdalla Keskustan kannattaja oli 22 %-yksikköä ja SDP:n kannattaja 29 %-yksikköä todennäköisemmin markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä kuin Kokoomuksen kannattaja. Erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä (***) $p < 0,001$). Kun mallissa 2 vastaajan sukupuoli, ikä ja koulutus on vakioitu, Keskustan ja SDP:n kannattajan todennäköisyys olla markkinavoimaväittämän kanssa samaa mieltä laskee merkittävästi. Erot säilyvät tilastollisesti erittäin merkitsevinä. Kun mallissa 3 myös asuinpaikkakunnan koko ja työmarkkina-asema on vakioitu, erot kaventuvat hieman. Iällä, koulutuksella ja asuinkunnan koolla on myös itsenäinen yhteys asenteisiin tuhoväittämää kohtaan. Puoluekannatuksella on mallin muiden muuttujien suhteen itsenäistä selitysvoimaa, mutta muut muuttujat selittävän sen vaihtelusta merkittävän osan. Vuoden 2004 kohdalla mallissa 1 muiden puolueiden kannattajien erot kokoomuslaisiin ovat 12 %-yksikköä (Keskusta) ja 24 %-yksikköä (SDP). Erot ovat tilastollisesti vähintään merkitseviä. Laajemmat mallit laskevat merkitsevyyttä. Sosiaalidemokraattien kohdalla mallien muut muuttujat selittävät isomman osan puoluekannatuksen selitysvoimasta kuin keskustalaisten kohdalla. Puoluekannatuksen lisäksi vain iällä on tilastollisesti merkitsevää itsenäistä selitysvoimaa vastaajien suhtautumisessa markkinavoimaväittämään. Vuonna 2019 puoluekannatuksen lisäksi ikä ja työmarkkina-asema nousevat selittävinä tekijöinä esille. Niiden muista muuttujista riippumaton selitysvoima on tilastollisesti merkitsevää. Mallissa 2 muiden muuttujien vakioiminen kaventaa eroja hieman. Mallissa 3 muiden muuttujien vakioiminen nostaa eroa hieman.

Kuvan 14 malleja 1 tarkasteltaessa huomataan, että puoluekannatuksen tilastollinen merkitsevyys pysyy joka vuosi korkealla tasolla. Malleja 1, 2 ja 3 vertailemalla havaitaan, että puoluekannatuksen luotettavuus asenteen ennustajana eli sen tilastollinen merkitsevyys pysyy korkeana kaikissa malleissa. Vain vuonna 1994 se putoaa mallissa 3 keskustalaisten osalta erittäin merkitsevistä merkitseväksi ja vuonna 2004 niin ikään keskustalaisten osalta merkitsevistä melkein merkitseväksi (* $p < 0,05$).

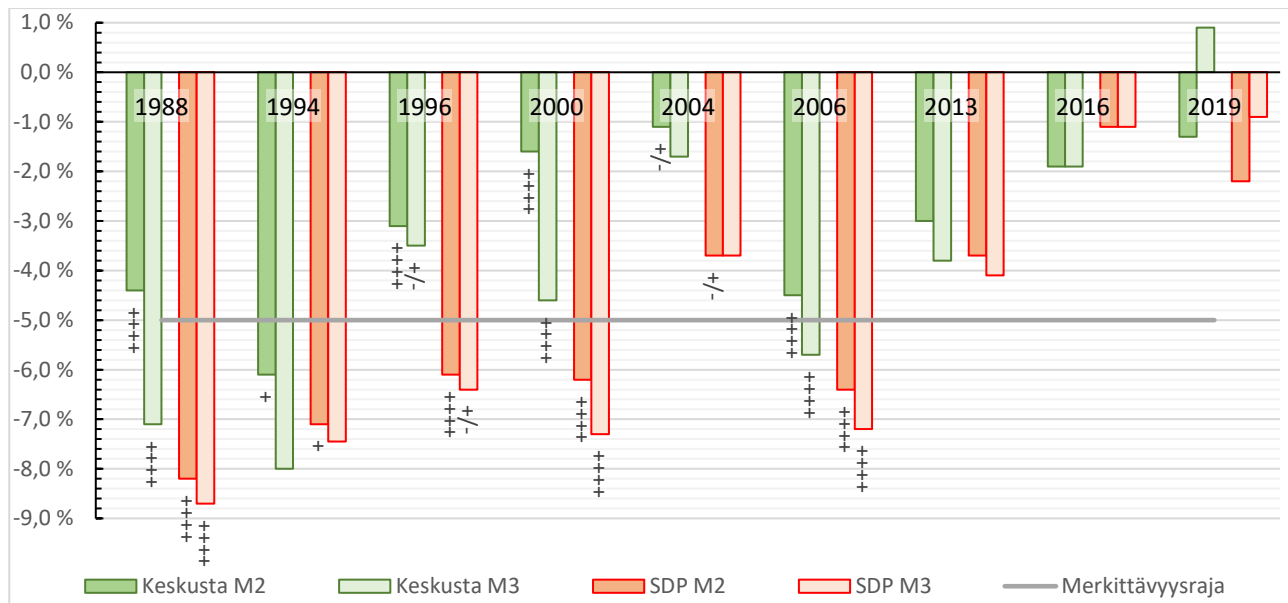
Kuva 14 Markkinavoimaväittämien kannatuserot eri puolueiden välillä, binaarisen logistisen regressioanalyysin keskimääräiset marginaaliefektit.

Malli 1: vakioimaton; Malli 2: sukupuoli, ikä ja koulutus vakioitu; Malli 3: Malli 2 + asuinkunnan koko ja työmarkkina-asema vakioitu. Tilastollinen merkitsevyys= * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Kuvassa 15 on esitetty mallien 2 ja 3 marginaaliefektin ero malliin 1 verrattuna sekä eri mallien toimivuutta kuvaavien BIC-arvojen muutokset. Kuvasta havaitaan, että malli 1 on toimivin vuodesta 2013 eteenpäin. Vuosina 1994 ja 2004 mallit 1 ja 2 ovat yhtä toimivia. Malli 2 on toimivin vuosina 1988, 1996, 2000 ja 2006. Malli 3 ei ole toimivin yhtenäkkään vuonna. Vuonna 1988 mallin 3 toimivuus on samalla tasolla tuona vuonna parhaan mallin 2 kanssa. Aikaisemmin käsitellyistä väittämistä poiketen, muuttujien lisääminen malleihin näyttää parantavan niiden toimivuutta järjestelmällisesti ennen vuoden 2013 kyselykierrosta. Tämän jälkeen malli 1 on toimivin. Merkittävyysraja ylittyy viitenä vuonna yhdeksästä. Kontrollimuuttujien selitysvoima suhteessa puoluekannatuksen selitysvoimaan näyttää olevan suurempi vanhemmilla kyselykierroksilla.

Kuva 15 Kontrollitoitujen tekijöiden vaikutus markkinavoimaväittämien kannatuksen puolue-erojen keskimääräiseen marginaaliefektiin, mallien 2 ja 3 keskimääräisten marginaaliefektien ero malliin 1 %-yksikköinä sekä mallien BIC-arvon mahdollinen lasku mallista 1.

BIC arvon lasku verrattuna malli 1:een: +/- = n. 0, + = alle 2, ++ = 2–6, +++ = 6–10, ++++ = yli 10

Muiden muuttujien vaikutusta puoluekannatuksen tehoon ennustaa asennoitumista markkinavoimaväittämiin on kuvattu kuvassa 15. Kontrollimuuttujien huomioiminen vaikuttaa puoluekannatuksen keskimääräiseen marginaaliefektiin laskevasti kaikkina muina vuosina paitsi vuonna 2019. Merkittävyysrajan ylittäviä muutoksia on Keskustan kannattajien osalta vuosina 1988, 1994 ja 2006, joista vain vuonna 1994 toimivuudeltaan paras malli laskee puoluekannatuksen keskimääräistä marginaaliefektiä yli 5 %-yksikköä. SDP:n kannattajien kohdalla tilanne on toisenlainen ja merkittävyysraja rikkoutuu viisi kertaa yhdeksästä. Joka kerta kun raja ylittyy, sen ylittää myös toimivin malli.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena on ollut oppia ymmärtämään sitä, mihin suuntaan yhteiskuntamme on talouspoliittisesti kehittynyt sekä ennakoimaan sitä, mihin suuntaan se voi kehittyä. Tähän tavoitteeseen olen pyrkinyt tarkastelemalla kansalaisten talouspoliittisia mielipiteitä vuosien 1984–2020 välillä EVA:n arvo- ja asennetutkimusaineiston avulla ja kolmen tutkimuskysymyksen kautta.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä mielenkiintoni on kohdistunut siihen, minkälainen talouspoliittinen ilmapiiri Suomessa on ollut 1980-luvun puolivälistä 2020-luvulle. Analyysin perusteella näyttää siltä, että maamme talouspoliittinen ilmapiiri on tuon ajanjakson aikana vaihdellut paljon. Asennemuutokset vaikuttavat noudattelevan kansantalouden nousu- ja laskusuhdanteita. Vaihtelun voimakkuus ja yhteys suhdanteisiin on riippuvainen näkökulmasta, joka talouspolitiikkaan on otettu. Pitkällä aikavälillä suomalaisten asenteet taloudellista kasvua ja markkinavoimia kohtaan ovat muuttuneet myönteisempään suuntaan. Vuodesta 2009 alkaen talouspoliittisessa ilmapiirissä näyttää tapahtuneen radikaali muutos, jota voisi luonnehtia talouspoliittiseksi paradigman muutokseksi.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla tarkastelen sitä, missä määrin eri puolueiden kannattajien talouspoliittiset mielipiteet eroavat toisistaan, ja millä tavoin puolueiden kannattajien väliset erot ovat muuttuneet tarkasteluperiodilla. Talouspoliittiset näkemykset jakavat puolueiden kannattajia voimakkaasti. Kaikkien puolueiden äänestäjien asenteissa on usein nähtävissä samansuuntaisia muutoksia kuin suomalaisten asenteissa keskimäärin, mutta muutosten voimakkuudet vaihtelevat puolueittain ja ajankohdittain. Kannattajakuntien etäännyminen toisistaan on tapahtunut useimmiten asennemuutosten voimakkuuden, eikä niinkään muutossuunnan aiheuttamana. Eri puolueiden kannattajien talouspoliittiset näkemykset ovat etäänntyneet toisistaan merkittävästi erityisesti vuodesta 2009 alkaen. Joidenkin puolueiden kannattajien kohdalla muutokset ovat alkaneet jo tätä ennen. Kokoomuslaisten ja perussuomalaisten suhtautuminen talouskasvuun ja markkinavoimiin on tullut entistä myönteisemmäksi. Vasemmistopuolueiden kannattajat ovat siirtyneet vastakkaiseen suuntaan, ja muutos on ollut vasemmistoliittolaisten kohdalla suurempaa. Markkinavoimat näyttäytyvät myös Vihreiden äänestäjille yhä myönteisemmässä valossa. Talouspoliittisen asenteiden kehittyminen näyttäytyy korostuneesti erilaiselta vuonna 2009 alkaneiden muutosten valossa kuin tutkimusjakson alkupuolella.

Tutkimuksen kolmannen tutkimuskysymyksen tavoitteena on ollut sen analysoiminen, mikä on puoluekannatuksen talouspoliittisia mielipiteitä määrittävä selitysvoima suhteessa sosioekonomisiin ja demografisiin tekijöihin. Analyysin perusteella puoluekannatus selittää vastaajien talouspoliittisia asenteita yleensä hyvin, mutta ei aina, eikä aina yksinään. Talouspoliittisia asenteita tarkasteltaessa olisikin hyvä ottaa huomioon ainakin iän, sukupuolen ja koulutustaustan vaikutus. Eri tekijöiden selitysvoima vaihtelee yllättävän paljon eri aikoina. Eri puolueiden kannattajien talouspoliittisten asenteiden erkaantuessa toisistaan, muiden tekijöiden selitysvoima suhteessa puoluekannatuksen selitysvoimaan näyttää heikkenevän.

Tulokset eivät ainakaan talouspoliittisten mielipiteiden osalta täysin sovi Haikosen ja Kiljusen (2003, 19) esittämiin havaintoihin siitä, että suomalaisten arvot ovat yleensä olleet vähän muuttuvia. Talouspoliittiset arvot näyttävät olevan muita arvoja herkempiä vaihtelevaan. Suomalaisten talouspoliittisten asenteiden muutokset riippuvat voimakkaasti myös näkökulmasta. Esimerkiksi, jos tarkastellaan talouskasvua hyvinvoinnin perustana, ovat suomalaisten näkemykset vaihdelleet paljon. Kun taas pyydetään ottamaan kantaa siihen, johtaako talouskasvuun pyrkiminen luonnon tuhoon, ovat suomalaisten asenteet olleet melko muuttumattomia. Toisin kuin voisi olettaa, ovat kansalaisten asenteet tämän kysymyksen suhteen muuttuneet optimistisemmiksi siitä huolimatta, että ilmastonmuutos vaikuttaa jokapäiväiseen elämäämme ja on lisännyt huolta tulevaisuudesta. Muiden muassa Haikonen ja Kiljunen ovat havainneet talouspoliittisten asenteiden yhteyden kansantalouden muutoksiin sekä tietyn syklisyyden, joka talouden muutoksista heijastuu asenteiden muutoksiin (mt., 19). Tämän tutkimuksen havainnot tukevat voimakkaasti tuota näkemystä. Uudemmat havainnot piirtävät kuitenkin kuvaa poikkeuksellisesta tilanteesta, jossa suunnanmuutokset tapahtuvat taajempaan ja ovat jyrkempiä. Tämä taas saattaa kertoa ihmisten kokemasta epävarmuudesta. Kansan tuntema epäluulo markkinavoimia kohtaan on pysynyt korkealla tasolla, kuten Haavisto ja Kiljunen (2013) ovat todenneet, mutta heidän analyysinsä jälkeen asenneilmapiirissä on tapahtunut merkittävä muutos markkinavoimamyönteisempään suuntaan

Isotalon, Söderlundin ja von Schoultzin (2020) käsitys siitä, että suomalaiset ovat oikeistolaistuneet, on saman suuntainen tämän tutkimuksen havaintojen kanssa. Suomalaisten talouspoliittiset asenteet ovat muuttuneet selvästi oikeistolaisempaan suuntaan 1990-luvun laman seurauksena. Vuodesta 1992 vuoteen 2019 ulottuvalla ajanjaksolla suomalaiset ovat tulleet merkittävän paljon markkinavoimamyönteisimmiksi ja jonkin verran vähemmän fatalistisiksi. On vaikea sanoa, kuinka paljon tästä muutoksesta on sellaisen tietoisien mielipiteiden muokkauksen tulosta, jollaisesta

Gramsci (1982), Harvey (2008) ja Patomäki (2007) ovat kirjoittaneet. Asenteiden heilahteluja on ajan mittaan tapahtunut suuntaan ja toiseen, mutta perustavanlaatuista muutosta on tällä hetkellä ilmassa. Mielipiteet hyvinvoinnin ja talouskasvun yhteydestä ovat reagoineet voimakkaasti ja nopeasti talouden liikkeisiin tavalla, joka herättää ajatuksia tarvehierarkioiden ja talouspoliittisten arvojen suhteesta. Kiinnostavaa on myös se, keiden asenteet ovat muuttuneet ja keiden eivät ole.

Adams kollegoineen on havainnut, että puolueiden herkkyys agendanmuutoksiin on suurempi oikeisto- kuin vasemmistopuolueissa (Adams ym. 2009). Vastaavaa on havaittavissa puolueiden kannattajien asennoitumisessa myös tässä tutkimuksessa. Eniten vaihtelivat Kokoomuksen ja vähiten vasemmistopuolueiden ja Vihreiden kannattajien mielipiteet. Toisaalta Vasemmistoliiton kannattajakunnassa on tapahtunut merkittävä asennesiirtymä hyvinvointi ja tuhoväittämien kohdalla, mitä ilman heidän mielipiteensä olisivat olleet staattisimpia.

Vaalitutkimuksessa 2019 esitetyt huomiot siitä, että politiikka Suomessa on läpikäymässä murrosta poliittisen kentän polarisoituessa sekä puolueiden etääntyessä ideologisesti toisistaan, saavat tukea tästä tutkimuksesta (Isotalo, Söderlund & Schoultz 2020). Analyysi osoittaa, että poliittisten puolueiden kannattajakunnat eroavat toisistaan talouspoliittisten mielipiteidensä osalta merkittävästi. Lisäksi asennemuutokset näyttävät tapahtuneen eri voimakkuudella ja joskus jopa eri suuntaisina vastaajan puoluekannatuksesta riippuen. Kokoomuksen kannattajat ovat olleet talouskasvu- ja markkinavoimamyönteisimpiä. Talouskasvuun kriittisimmin ovat suhtautuneet joko vasemmistoliittolaiset tai vihreät. Markkinavoimakielteisimpiä ovat olleet Vasemmistoliiton kannattajat. Vaihtoehtoja talouskasvulle hyvinvoinnin takaajana nähdään eniten Vihreiden äänestäjäkunnassa, kun muiden puolueiden kannattajat ovat olleet lähempänä kokoomuslaisten linjoja. Oleellinen muutos tähän kuvaan on tullut vuonna 2006 alkaneen kehityksen seurauksena. Tuolloin vasemmistoliittolaisten keskuudessa alkoi asenteellinen siirtymä kohti vihreitä. Vuonna 2009 kokoomuslaisten asenteet alkoivat erkaantumaan muiden puolueiden kannattajien asenteista. Vihreiden asenteet talouskasvua kohtaan ovat vaihdelleet vähiten, kun taas kokoomuslaiset näkevät talouskasvun yhä positiivisemmassa ja vasemmistoliittolaiset yhä negatiivisemmassa valossa. Uudet jakolinjat piirtyvätkin nyt Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajien muodostaman kaksikon ja SDP:n, Keskusta ja Perussuomalaisten äänestäjien keskiryhmän sekä Kokoomuslaisten välille. Viime aikoina SDP:n kannattajat ovat liikkuneet vasemmistoliittolaisten ja vihreiden suuntaan, kun taas Perussuomalaisten äänestäjien asenteissa on tapahtunut lähentymistä Kokoomuksen kannattajien suuntaan. Nämä siirtymät saattavat muuttaa aikaisempia asetelmia vielä aivan lähitulevaisuudessa.

Aikaisemman tutkimuksen valossa Perussuomalaisten kannattajakunta on asemoitunut talouspoliittisesti vasemmistopuolueiden lähelle työväenluokkaisten moraalisten konservatiivien ryhmään (esim. Kallio ym. 2013, 62). Tutkimukseni tukee tätä näkemystä ainakin vuoteen 2009 saakka, jolloin perussuomalaisten suhtautuminen tarkasteltuihin väittämiin alkoi muuttua oikeistolaisempaan suuntaan. Samaan aikaan myös Vasemmistoliiton kannattajien asenteissa tapahtui muutoksia, jolloin perinteisten työväenpuolueiden kannattajien näkemykset etääntyivät toisistaan. Vuoden 2014 tienoilla perussuomalaiset ovat aiempaa selkeämmin etääntyneet vasemmistopuolueista. Perussuomalaisten ei voidakaan enää sanoa kuuluvan vasemmiston leiriin ainakaan sen perustella, mitä he ajattelevat talouskasvusta tai markkinavoimista.

Suhtautuminen markkinavoimiin jakaa puolueiden kannattajia eri tavoin kuin suhtautuminen talouskasvuun. Jakolinja piirtyy tälläkin kertaa kokoomuslaisten ja muiden puolueiden kannattajien väliin, mutta toisessa ääripäässä eivät ole vihreät vaan vasemmistoliittolaiset. Vihreät sijoittuvat keskelle yhdessä keskustalaisten ja perussuomalaisten kanssa. Perinteinen oikeisto–vasemmisto -jako kuvaakin asenne-eroja paremmin suhtautumisessa markkinavoimiin kuin suhtautumisessa talouskasvuun. Ääripäitä edustavat mielipiteet ovat etääntyneet toisistaan erityisesti vuoden 2014 jälkeen, mikä johtuu suurimmaksi osaksi Kokoomuksen kannattajakunnan asenteissa tapahtuneista muutoksista. Keskustan, Vihreiden ja Perussuomalaisten äänestäjäkunnissa on tapahtunut samansuuntaista kehitystä kuin Kokoomuksen kannattajien piirissä, mutta vähemmän.

Puolueiden kannattajien talouspoliittisten asenteiden etääntyminen toisistaan ja äänestäjien kaivautuminen yhä syvemmälle samanmielisten kanssa jakamiinsa poteroihin saattaa olla merkki siitä, että aikaisemmin poliittisina kysymyksinä nähdyt kysymykset nähdään nyt kulttuurisina. Mikäli näin on, ja mikäli Gramscin esittämät ajatukset poliittisten kysymysten kulturisaatiosta pitävät paikkansa, saattaa se merkitä sitä, että hajaannuksen tila jatkuu pitkään. Toisin kuin poliittiset, kulttuuriset kysymykset koetaan osaksi omaa persoonaa ja identiteettiä. Niistä tulee osa arkiarjatteluja, joka on vaikeasti kyseenalaistettavissa. Tämän vuoksi kulttuuristen kysymysten ratkaiseminen on hankalampaa kuin poliittisten kysymysten ratkaiseminen. (Ks. Gramsci 1979, 34–36; Gramsci 1982, 45–46; Harvey 2008, 51–52.)

Aineistosta löytyy viitteitä myös sille, että osa puolueiden kannattajien asenteiden muutoksista toisiinsa nähden voisi selittyä erilaisilla hallituskoalitioilla. Puolueen virallinen viestintä ja ”mielipiteet” mukautuvat pakostakin hallituskoalitioden mukaan. Ulkoisesti riitaisalta näyttävä

hallitus ei pysy kasassa eivätkä hallituspuolueet voi julkisesti olla erimielisiä keskeisistä politiikkalinjauksista. Hallituspuolueiden kannattajia on yritettävä lähentää toisiinsa, mikä taas saattaa näkyä hallituspuolueiden kannattajien mielipiteiden lähentymisenä.

Tästä tutkimuksesta saattaa syntyä se kuva, että suomalaisten mielipiteet olisivat jollain tavalla mekaanisesti riippuvaisia kansantalouden käänteistä. Taloustilanteella on vaikutusta, mutta vaikutus ei ole samanlainen kaikkien kohdalla. Tutkimukseni avulla ei voida piirtää erehtymätöntä ja tarkkaa kuvaa mielipiteiden kehityksestä. Aineistona käytetyt kyselytutkimukset voivat parhaimmillaankin olla vain välähdyksenomainen tilannekuva todellisuudesta. Lisäksi se, mitä näytteenottopisteiden eli aineistonkeruukertojen välillä tapahtuu, jää arvailujen varaan. Lisäksi yksinkertaisia talouspoliittisia kysymyksiä voidaan lähestyä monista eri näkökulmista. Ajan myötä käytettyjen käsitteiden tarkka semanttinen merkitys muuttuu samalla kun muutoksia tapahtuu asenteissakin. Semanttisten merkitysten muutoksen ja asenteiden muuttumisen erottaminen toisistaan saattaa olla mahdotonta. Lisäksi näillä kahdella on vaikutusta myös toisiinsa. Niitä voidaan pitää jopa saman asian eri ilmentyminä. Pitkän aikavälin aineistossa tämä korostuu.

Tämä tutkimus osoittaa, että yhteiskunnan taloustilanteella on vaikutusta kansalaisten mielipiteisiin, ja että vaikutus ei ole samanlainen kaikkien kohdalla. Tarkoitukseni ei ole luoda sellaista kuvaa, että suomalaisten mielipiteet olisivat jollain tavalla mekaanisesti riippuvaisia kansantalouden käänteistä. Tutkimukseni avulla ei voida myöskään piirtää erehtymätöntä ja tarkkaa kuvaa mielipiteiden kehityksestä. Aineistona käytetyt kyselytutkimukset voivat parhaimmillaankin olla vain välähdyksenomainen tilannekuva todellisuudesta. Lisäksi se, mitä näytteenottopisteiden eli aineistonkeruukertojen välillä tapahtuu, jää arvailujen varaan. On myös muistettava, että yksinkertaisia talouspoliittisia kysymyksiä voidaan lähestyä monista eri näkökulmista. Ajan myötä muutoksia tapahtuu niin asenteissa kuin käytettyjen käsitteiden semanttisessa merkityksessäkin. Merkityksissä ja asenteissa tapahtuneiden muutosten erottaminen toisistaan saattaa olla mahdotonta. Lisäksi näillä kahdella on vaikutusta toinen toisiinsa, ja niitä voidaan pitää jopa saman asian eri ilmentyminä. Pitkän aikavälin aineistossa tämä korostuu. Edellä mainitut seikat tulee tiedostaa arvojen ja asenteiden muutoksia käsittelevää tutkimusta tehdessä ja tulkitessa, ja ne lisäävät mielipiteitä koskevan pitkittäistutkimusten kiinnostavuutta.

KIRJALLISUUS

- Adams, James & Clark, Michael & Ezrow, Lawrence & Glasgow, Garrett (2004): Understanding Change and Stability in Party Ideologies: Do Parties Respond to Public Opinion or to Past Election Results? *British Journal of Political Science*, 34(4), s. 589–610. [Verkkojulkaisu. Viitattu 7.12.2020.] Saatavissa: <http://www.jstor.org/stable/4092291>.
- Adams, James & Haupt, Andrea & Stoll, Heather (2009): What Moves Parties?: The Role of Public Opinion and Global Economic Conditions in Western Europe. *Comparative Political Studies*, 42(5), s. 611–639. [Verkkojulkaisu. Viitattu 7.12.2020.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1177/0010414008328637>.
- Barber, Lionel (2019): From the Editor. This is the new agenda - Capitalism. Time for a reset. *Financial Times*. [Verkkojulkaisu. Julkaistu 16.9.2019. Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://aboutus.ft.com/en-gb/new-agenda/>.
- Burstein, Paul (2003): The Impact of Public Opinion on Public Policy: A Review and an Agenda. *Political Research Quarterly*, vol. 56, no. 1, s. 29–40. [Verkkojulkaisu. Viitattu 7.12.2020.] Saatavissa: doi:10.1177/106591290305600103.
- Cohen, Stephen (2007): *Multinational Corporations and Foreign Direct Investment: Avoiding Simplicity, Embracing Complexity*. Oxford University Press, Oxford.
- Dannenberg, Alia (2016): Talouspuhe on vallankäyttöä. *Yhteiskunnallinen verkkolehti Peruste*, 1, s. 14–19. [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.01.2020.] Saatavissa: <http://docplayer.fi/18203527-Talouspuhe-on-vallankaytto.html>.
- Denzau, Arthur & Douglass North (1994): Shared Mental Models: Ideologies and Institutions. *Kyklos*, vol. 47, no. 1, s. 3–31. [Verkkojulkaisu. Viitattu 20.6.2020.] Saatavissa: doi:10.1111/j.1467-6435.1994.tb02246.x.
- Djellic, Marie-Laure (2008): Sociological studies of diffusion: Is history relevant?. *Socio-Economic Review*, 6(3), s. 538–557. [Verkkojulkaisu. Viitattu 20.6.2020.] Saatavissa: doi:10.1093/ser/mwn008.
- Dupont, Brandon (2017): *The History of Economic Ideas: Economic Thought in Contemporary Context*. Routledge, Abingdon.
- Eaton, David (2013): The Economists of the Reformation: An Overview of Reformation Teaching Concerning Work, Wealth, and Interest. *SAGE Open* 3(3). [Verkkojulkaisu. Viitattu 1.9.2020.] Saatavissa: doi:10.1177/2158244013494864.

- Engels, Friedrich (1978): Ääriviivoja kansantaloustieteen arvosteluksi. Teoksessa: Marx & Engels: *Valitut teokset* (6 osaa), 1. osa. Kustannusliike Edistys, Moskova. (Alkuperäinen teos vuodelta 1844.) s. 139–170.
- Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA ry, Näringslivets Delegation EVA rf (2019a): *EVA 40 vuotta*. EVA:n internetsivut. [Viitattu 25.06.2019.] Saatavissa: <https://www.eva.fi/mita-eva-tekee/evan-historia/>.
- Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA ry, Näringslivets Delegation EVA rf (2019b): *Arvopankki–Taustatietoa tutkimuksista*. EVA:n internetsivut. [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://www.eva.fi/arvopankki/tietoja.php>.
- Ervasti, Heikki (2010): Yhteiskuntaluokat ja hyvinvointivaltio. Teoksessa *Luokaton Suomi?: Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*, toim. Jani Erola. Gaudeamus, Helsinki. s. 147–165.
- Fagerholm, Andreas (2013): *Socialdemokrati, nyliberalism och grön politik: En komparativ studie av den västeuropeiska socialdemokratins ideologiska vägval 1970–1999*. Åbo Akademis förlag, Turku.
- Friedman, Milton (1970): *The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits*. The New York Times, Pariisi.
- Gramsci, Antonio (1979): *Vankilavihkot: valikoima. 1*. Kansankulttuuri, Helsinki
- Gramsci, Antonio (1982): *Vankilavihkot: valikoima. 2, Mennyt ja nykyistä. Tämän päivän Ruhtinas. Valtio. Amerikanismi ja fordismi*. Kansankulttuuri, Helsinki.
- Haavisto, Ilkka & Kiljunen, Pentti (2013): Puolueiden äänestäjiä yhdistävät ja erottavat tekijät. Teoksessa *Politiikan Sekahaku: Mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita*, toim. Matti Apunen. Taloustieto, Helsinki. s. 9–46.
- Habermas, Jürgen (1985): Julkisuus. *Tiedotustutkimus* 8 (3). Tiedotusopillinen yhdistys, Tampere. s. 17–22.
- Haikonen, Jyrki & Kiljunen, Pentti (2003): *Mitä mieltä, suomalainen? EVAn asennetutkimuksien kertomaa vuosilta 1984–2003*. Taloustieto, Helsinki.
- Harvey, David (2008): *Uusliberalismin lyhyt historia*. Vastapaino, Tampere.
- Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli (2014): Lasten kotihoidon tuki - Miksi idea menestyi Suomessa mutta ei Ruotsissa? Teoksessa *Ajatuksen voima: Ideat hyvinvointivaltion uudistamisessa*, toim. Johannes Kananen & Juho Saari. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Isotalo, Veikko & Söderlund, Peter & Schoultz, Åsa von (2020): Polarisoituuko politiikka Suomessa? Puolueiden äänestäjäkuntien arvosiirtymät 2003–2019. Teoksessa: *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*, toim. Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:5. Oikeusministeriö, Helsinki. s. 288–306.
- Larros, Heini (2019): Henkilökohtainen tiedonanto (26.11.2019).
- Lijphart, Arend (1984): *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. Yale University Press, Lontoo.
- Longo, Stefano & Baker, Joseph (2014): Economy “Versus” Environment: The Influence of Economic Ideology and Political Identity on Perceived Threat of Eco-Catastrophe. *The Sociological Quarterly*, 55:2, s. 341–365.
- Luhtakallio, Eeva & Heiskala, Risto (toim.) (2006): Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? Gaudeamus, Helsinki.
- Julkunen, Raija (2017): *Muuttuvat Hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset Hyvinvointivaltiot Reformoitavina*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Jäntti, Markus (2009): *Välillisen verotuksen kohtaannon kehityksestä Suomessa 1985–2006*. Talous & Yhteiskunta 2/2009. s. 34–40.
- Järvisilta, Kiira & Niemelä, Mikko & Aaltonen, Katri & Merikoski, Merja & Hämeen-Anttila, Katri & Enlund, Hannes (2018): *Lääkebarometri 2015. Kyselytutkimusten aineistonkeruu ja tutkimusseloste*. Fimea kehittää, arvioi ja informoi -julkaisusarja 8/2018. Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea, Helsinki.
- Kallio, Johanna & Kangas, Olli & Niemelä, Mikko (2013): Intohimo tasa-arvoon: Tuloero- ja maahanmuuttoasenteet erottavat suomalaiset muista pohjoismaalaisista. Teoksessa *Politiikan sekahaku - Mitkä asiat yhdistävät ja erottavat puolueita*, toim. Matti Apunen. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Helsinki. s. 47–67.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes (2013): Seize the Moment: Financial Crisis and the Making of the Finnish Competition State. *New Political Economy*, 18(6), s. 811–826. [Verkojulkaisu. Viitattu 5.11.2020.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/13563467.2012.753044>.
- Kantola, Anu. & Kuusela, Hanna (2019): *Huipputuloiset: Suomen rikkain promille*. Vastapaino, Helsinki.
- Kiljunen Pentti (2020): Henkilökohtainen tiedonanto (16.9.2020).

- Konishi, Sadanori & Kitagawa, Genshi (2007): *Information Criteria and Statistical Modeling*. Springer, New York.
- Kostiainen, Auvo (2001): *Hurja, Emil*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997– [Verkkojulkaisu. Viitattu 18.1.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-004387>.
- Kuutti, Heikki (2009): *Mediasanasto*. Media Doc, Jyväskylä.
- Miettinen, Timo (2018): Kolme myyttiä uusliberalismista. *Politiikasta.fi. Tutkimuksesta ajankohtaisesti ja ajattomasti*. [Verkkojulkaisu. Viitattu 25.11.2020.] Valtiotieteellinen yhdistys, Helsinki. Saatavissa: <https://politiikasta.fi/kolme-myyttia-uusliberalismista/>.
- Mickelsson, Rauli (2015): *Suomen puolueet: vapauden ajasta maailmantuskaan*. 2., uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.
- Mood, Carina (2009): Logistic Regression: Why We Cannot Do What We Think We Can Do, and What We Can Do About It. *European Sociological Review*, vol. 26, no. 1, s. 67–82. [Verkkojulkaisu. Viitattu 25.11.2020.] Saatavissa: doi:10.1093/esr/jcp006.
- Niemelä, Mikko (2008): *Julkisen sektorin reformin pitkä kaari Valtava-uudistuksesta Paras-hankkeeseen*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 102. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Page, Benjamin & Shapiro, Robert (1983): Effects of Public Opinion on Policy. *The American Political Science Review*, vol. 77, no. s. 175–190. [Verkkojulkaisu. Viitattu 9.9.2020.] Saatavissa: www.jstor.org/stable/1956018.
- Palmolahti, Harri (2017): *Yhteiskuntaa selitetään taskulaskimella – ennen siihen tarvittiin sosiologi*. Artikkelin Ylen verkkouutisissa 24.3.2017 [Viitattu 5.12.2020.] Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-9500832>.
- Paretkoi, Jyri (2016): Arkistosta: Tolkun ihmiset. *Iisalmen Sanomat*. Julkaistu 28.11.2016. [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://www.savonsanomat.fi/iisalmensanomat/mielipide/kolumnit/Tolkun-ihmiset/1142186>.
- Patomäki, Heikki (2007). *Uusliberalismi Suomessa: Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. WSOY, Helsinki.
- Piesanen, Helmi (2017): *Tasainen tulonjako - Kaikkien etu? Sosioekonominen asema tulonjakoasenteiden taustalla*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen Yliopisto, Tampere.

- Posti- ja logistiikka-alan unioni PAU ry (2019): Työehtoshoppailu -kampanjan nettisivut. [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://www.tyoehtoshoppailu.fi/>.
- Raitanen, Noora (2019): *Suomalaisten asenteet sosiaalietuuksien saajia kohtaan vuosina 1995-2015*. Sosiaalitieteiden laitos, Turun Yliopisto, Turku.
- Riippa, Tiina (2002): *Erilaisuuksien Suomi 2001 -raportti. Kertomus kansan tahdosta: Evan asennetutkimus uutisena, yleisen mielipiteen mittarina ja edustuksellisen demokratian välineenä*. Pro gradu -tutkielma. Tiedotusoppi, Tampereen yliopisto, Tampere.
- Räsänen, Petri (2015): *Uusliberalismi*. Artikkelit Filosofia.fi-internetportaalissa. Julkaistu 20.3.2015. [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://filosofia.fi/node/7006>.
- Saarinen, Laura (2020): *Yhteiskuntaluokan vastainen äänestäminen Suomessa*. Pro gradu -tutkielma. Valtio-oppi, Turun Yliopisto, Turku.
- Schnaiberg, Allan (1980): *The Environment: From Surplus to Scarcity*. Oxford University Press, New York.
- Schumpeter, Joseph (1967): *History of Economic Analysis*. Routledge, London.
- Singer, Peter (2013): *Marx*. Into, Helsinki. (Alkuperäisteos vuodelta 1980).
- Soikkanen, Timo (2005): Suomen puoluekartta. Teoksessa *Aino: Suuri Suomen kartasto*, toim. Aino Wuolijoki, Esko Antola, Jussi Iltanen, Mika Hirvonmäki, Anna Mustajoki & Pirkko Retti. Genimap, Vantaa.
- Suhonen, Pertti (1999): Yleinen mielipide yhteiskuntatieteellisenä käsitteenä. *Politiikka*, 41(1), 4–4. [Verkkojulkaisu. Viitattu 1.12.2020.] Saatavissa: <http://search.proquest.com/docview/61300861/>
- Suhonen, Pertti (2006): *Mielipidetutkimukset ja yhteiskunta*. Tampere University Press, Tampere.
- Suomen virallinen tilasto (SVT 2015): *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö*. [Verkkojulkaisu. Viitattu 13.9.2020.] ISSN=2341-8699. 2015, 1. Internetin käytön muutoksia 2015. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2015/sutivi_2015_2015-11-26_kat_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT 2016): *Tulonjaon kokonaistilasto*. [Verkkojulkaisu. Viitattu: 25.11.2019.] ISSN=1797-3279. Tuloerot 2016, 1. Tuloerojen kehitys Suomessa 1966–2016. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/tjkt/2016/01/tjkt_2016_01_2017-12-20_kat_001_fi.html.

- Suomen virallinen tilasto (SVT 2019): *Eduskuntavaalit*. [Verkkojulkaisu. Viitattu: 4.12.2020.] ISSN=1799-6252. 2019, Liitetaulukko 1. Puolueiden kannatus eduskuntavaaleissa 1983-2019 (%). Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/evaa/2019/evaa_2019_2019-04-24_tau_001_fi.html.
- Suomen virallinen tilasto (SVT 2020a): *Väestörakenne*. [Verkkojulkaisu. Viitattu: 11.9.2020]. ISSN=1797-5379. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT 2020b): *Kansantalouden tilinpito*. [Verkkojulkaisu. Viitattu 1.10.2020.] ISSN=1795-8881. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://www.stat.fi/til/vtp/index.html>.
- Suuronen, Aleksi & Grönlund, Kimmo & Siren, Rasmus. (2020): Puolueiden äänestäjät. Teoksessa: *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*, toim. Sami Borg & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass. Oikeusministeriö, Helsinki s. 260–287. [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.11.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>.
- Svallfors, Stefan (2012): *Contested Welfare States: Welfare Attitudes in Europe and Beyond*. Stanford University Press, Stanford.
- Schwarz, Gideon (1978): Estimating the Dimension of a Model. *The Annals of Statistics*, 6 (2), Institute of Mathematical Statistics, s. 461–64, [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.11.2020.] Saatavissa: doi:10.1214/aos/1176344136.
- Taloustutkimus (2020): *Tietoa meistä*. Taloustutkimus Oy:n kotisivut. [Viitattu 7.11.2020] Saatavissa: <https://www.taloustutkimus.fi/etusivu/tietoa-meista.html>.
- Tähtinen, Juhani & Laakkonen, Eero & Broberg, Mari (2020): *Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita*. Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustieteiden laitos. Turun yliopisto.
- VM (Valtionvarainministeriö) (2019): *Yhtiöt ja liikelaitokset*. Valtionvarainministeriön internetsivut. [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://vm.fi/yhtiot-ja-liikelaitokset>.
- Vehkalahti, Kimmo (2014): *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Finn Lectura, Helsinki. [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.11.2020.] Saatavissa: <http://doi.org/10.31885/9789515149817>.
- Virtanen, Jarmo (2016): *Viikonlopun trendisana: Presidentin jakama kirjoitus päästi hokeman valloilleen, mutta mistä tolkkua on peräisin?* YLE: verkkouutiset 31.1.2016 klo 17:48 päivitetty 31.1.2016 klo 17:53 [Viitattu 25.11.2019.] Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-8638380>.
- Weber, Max (1990): *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. WSOY, Helsinki. (Alkuperäisteos vuodelta 1905).

- Westinen, Jussi (2016): Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Teoksessa: *Poliittisen osallistumisen eriytyminen. Eduskuntavaalitutkimus 2015*, toim. Kimmo Grönlund & Hanna Wass. Oikeusministeriö, Helsinki. [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.11.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-517-1>.
- Westinen, Jussi & Pitkänen, Ville & Kestilä-Kekkonen, Elina (2020): Perussuomalaisten äänestäjäkunnan muutos 2011–2019. Teoksessa: *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*, toim. Sami Borg & Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass. Oikeusministeriö, Helsinki s.307–327. [Verkkojulkaisu. Viitattu 15.11.2020.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>.
- Winship, Cristhopher & Radbill, Larry (1994): Sampling Weights and Regression Analysis. *Sociological Methods & Research*. 1994;23(2) s. 230–257. [Verkkojulkaisu. Viitattu 19.10.2020.] Saatavissa: doi:10.1177/0049124194023002004.

LIITTEET

Liitetaulukko 1 Aineistojen keräysajankohta, havaintojen määrä, vastausprosentti, otantamenetelmä ja edustavuusarvio vuosittain sekä aineiston käyttö ja väittämät tutkimuskysymyksittäin ja vuosittain.

Vuosi	Keräysajankohta	N	Vastaus-%	Otantamenetelmä	Edustavuus	T1	T2	T3
1984	7.5.1984-22.6.1984	2320	51,56 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Naiset ylliedustettuina, puoluekannatuksen suhteen tyydyttävä	h--	h--	---
1986	1.9.1986-31.10.1986	2521	56,02 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hl-	hl-	---
1988	1.9.1988-2.11.1988	2546	56,58 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	hlm
1990	6.9.1990-9.11.1990	2426	53,91 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	---
1992	17.9.1992-4.12.1992	2367	52,60 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	---
1994	21.11.1994-24.1.1995	2266	50,36 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	hlm
1996	12.11.1996-17.1.1997	2409	53,53 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	hlm
1998	1.12.1998-5.2.1999	2186	48,58 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	---
2000	21.11.2000-18.1.2001	2241	49,80 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	hlm
2002	3.12.2002-29.1.2003	2133	47,40 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Korkeakoulutetut ylliedustettuina	hlm	hlm	---
2004	24.11.2004-20.1.2005	2264	45,28 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Hyvä	hlm	hlm	hlm
2006	27.11.2006-19.1.2007	1923	42,73 %	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Vanhemmat ylliedustettuina	hlm	hlm	hlm
2009	2.1.2009-4.2.2009	2346	?	Yksisuuntainen satunnaisotanta	Vanhemmat ylliedustettuina	hlm	hlm	---
2010	19.1.2010-26.2.2010	3172	?	Todennäköisyys- ja ei-todennäköisyysotanta	Internet-aineistossa suuremmat asennemuutokset; osin painotettu	h-m	h-m	---
2011	21.1.2011-23.2.2011	1918	?	Monivaiheinen otanta	Korkeakoulutetut ylliedustettuina	hlm	hlm	---
2013	18.1.2013-30.1.2013	2023	35,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	hlm	hlm	hlm
2014	14.1.2014-30.1.2014	2052	30,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	hlm	hlm	---
2015	9.1.2015-22.1.2015	2056	23,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	h--	h--	---
2016	8.1.2016-19.1.2016	2034	22,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	h-m	h-m	h-m
2017	11.1.2017-23.1.2017	2040	19,40 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	h-m	h-m	---
2018a	2.1.2018-15.1.2018	2073	24,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	---	---	---
2018b	24.9.2018-4.10.2018	2009	25,00 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	---	---	---
2019a	31.1.2019-6.2.2019	2059	23,30 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	hl-	hl-	hl-
2019b	9.10.2019-22.10.2019	2036	25,45 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	--m	--m	--m
2020a	26.3.2020-3.4.2020	2060	29,43 %	Monivaiheinen otanta	Painokerroin	h-m	h-m	---
	Keski-arvo	2219	39,31 %					
	Yhteensä	55480						

T1 = Tutkimuskysymys 1, T2 = Tutkimuskysymys 2 ja T3 = Tutkimuskysymys 3. x = vuoden aineisto mukana tutkimuksessa, h = hyvinvointiväittäjä on mukana analyysissä, l = tuhoväittäjä on mukana analyysissä, m = markkinatalousväittäjä on mukana analyysissä, - = väittäjä ei ole aineistossa tai mukana analyysissä, --- --- --- = yhtäkään väittäjää ei ole mukana aineistossa

Liitetaulukko 2 Aineiston rakenteellinen edustavuus ikäryhmäjako A:n suhteen eri vuosina painokertoimella ja ilman.

%yks.	Ikäryhmä A													
								Painokertoimella						
	18-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-65	>65	18-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-65	>65
1984	-0,22	0,83	-1,37	0,07	0,63	0,11	-0,05	-	-	-	-	-	-	-
1986	-0,46	-2,22	-1,23	0,15	-0,12	1,21	2,68	-	-	-	-	-	-	-
1988	0,25	1,39	-1,65	-0,75	0,26	-0,56	1,07	-	-	-	-	-	-	-
1990	-1,30	0,03	0,19	-0,42	0,42	0,51	0,57	-	-	-	-	-	-	-
1992	-0,48	0,37	-0,81	-1,83	1,89	-0,21	1,07	-	-	-	-	-	-	-
1994	-0,29	0,08	-0,66	-2,02	1,74	0,51	0,63	-	-	-	-	-	-	-
1996	0,81	-0,57	-1,83	-1,07	1,34	1,34	-0,02	-	-	-	-	-	-	-
1998	-0,07	-1,37	-3,42	-0,55	4,03	1,07	0,30	-	-	-	-	-	-	-
2000	-0,70	-0,27	-3,13	-1,69	1,82	1,90	2,05	-	-	-	-	-	-	-
2002	-1,04	-2,33	-2,90	0,22	2,23	2,12	1,69	-	-	-	-	-	-	-
2004	-1,60	-0,35	-3,41	-2,54	2,01	2,97	2,92	-	-	-	-	-	-	-
2006	-2,55	-4,31	-0,84	-2,04	2,30	3,32	4,12	-	-	-	-	-	-	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2010	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2011	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2013	-1,82	1,04	-0,54	1,89	0,84	0,26	-1,67	-0,63	0,93	-1,31	1,00	-0,19	0,79	-0,61
2014	-0,35	1,76	1,26	3,85	0,10	-2,13	-4,50	-1,29	0,58	-0,76	2,72	1,54	-0,54	-2,25
2015	-2,04	-5,07	-4,57	1,19	5,74	5,86	-1,10	-1,27	0,40	-0,34	1,60	0,58	-0,22	-0,76
2016	-1,14	0,73	-0,38	5,64	2,63	-1,67	-5,81	-1,43	1,26	-2,42	3,52	2,06	-0,46	-2,53
2017	-1,91	-1,57	-0,36	2,90	-0,43	1,21	0,17	-0,50	0,09	-0,11	3,85	-0,26	-1,44	-1,61
2018A	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2018B	-2,23	-4,70	-2,70	1,88	3,19	2,78	1,80	-0,87	-1,72	-1,45	3,50	-1,00	2,17	-0,63
2019A	-2,31	-7,24	-4,68	0,84	3,59	7,40	2,40	0,51	-2,28	0,00	1,67	-0,71	3,04	-2,23
2019B	-3,50	-5,84	0,69	2,18	1,20	6,83	2,44	-1,34	0,74	1,13	0,06	-0,83	2,03	-1,79
KA +/-	1,25	2,10	1,83	1,69	1,83	2,20	1,85	0,84	1,05	1,38	1,49	1,24	1,26	1,41

Taulukossa ikäryhmien osuutta aineistossa on verrattu vuosittain Suomen virallisen tilaston tietoihin (SVT 2020a). Vertailuajankohta on aineistonkeruuvuoden viimeinen päivä. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa painokerroin on otettu huomioon. Sininen väri merkitsee, että naiset ovat aineistossa aliedustettuina ja punainen, että he ovat yliedustettuina. Alimmalla rivillä on koko aineiston ja tilaston välisen eron keskiarvo. 1984–2009 ja 2011 aineisto on kerätty postikyselyillä, 2010 sekä postikyselyinä että internetpaneelilla ja 2013 jälkeen internetpaneelilla.

Liitetaulukko 3 Aineiston rakenteellinen edustavuus ikäryhmäjako B:n suhteen eri vuosina painokertoimella ja ilman.

%yks.	Ikäryhmä B											
							Painokertoimella					
	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	>65	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	>65
2009	-1,59	4,11	-0,45	-3,70	-2,12	3,75	-	-	-	-	-	-
2010	-4,49	1,12	0,73	3,21	-1,95	1,38	-2,59	-0,07	-0,89	2,10	-2,62	4,08
2011	-4,22	-1,02	-1,06	1,06	1,98	3,26	-	-	-	-	-	-
2013	-0,19	-0,55	0,55	1,34	0,51	-1,67	-0,27	0,41	-0,38	-0,24	1,08	-0,61
2014	0,70	0,69	3,94	1,18	-2,01	-4,50	-0,35	-0,24	0,42	1,71	0,71	-2,25
2015	-4,70	-4,43	-3,12	3,29	10,04	-1,10	-1,24	0,86	-1,59	0,68	2,03	-0,76
2016	-1,32	1,08	2,63	4,30	-0,87	-5,81	0,39	-1,61	-0,59	4,06	0,29	-2,53
2017	-4,48	1,56	0,78	1,89	0,09	0,17	-0,13	2,04	-2,24	5,89	-3,94	-1,61
2018A	-8,70	-4,67	2,22	2,91	3,84	4,38	-0,46	-0,79	-0,59	-1,31	3,12	0,00
2018B	-5,25	-0,97	-2,89	2,90	4,39	1,80	-0,66	-0,05	-3,14	2,51	1,95	-0,63
2019A	-6,08	-5,62	-2,14	2,45	8,98	2,40	0,56	0,35	-0,19	0,48	1,02	-2,23
2019B	-7,91	-0,75	0,07	3,67	2,48	2,44	0,37	0,39	-0,31	0,40	0,93	-1,79
KA +/-	4,13	2,21	1,71	2,66	3,27	2,72	1,07	0,99	0,99	2,01	1,82	1,96

Taulukossa ikäryhmien osuutta aineistossa on verrattu vuosittain Suomen virallisen tilaston tietoihin (SVT 2020a). Vertailuajankohta on aineistonkeruuvuoden viimeinen päivä. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa painokerroin on otettu huomioon. Sininen väri merkitsee, että naiset ovat aineistossa aliedustettuina ja punainen, että he ovat yliedustettuina. Alimmalla rivillä on koko aineiston ja tilaston välisen eron keskiarvo. 1984–2009 ja 2011 aineisto on kerätty postikyselyillä, 2010 sekä postikyselyinä että internetpaneelilla ja 2013 jälkeen internetpaneelilla.

Liitetaulukko 4 Selitettävien muuttujien ja selittävän muuttujan koodaus sekä niiden tunnuslukuja painokertoimella ja ilman.

						Painokertoimella				
	Keskiarvo/ vuosi	Minimi	Maksimi	Vaihteluväli %-yks.	Virhemarg. (ka) +/-%-yks.	Keskiarvo/ vuosi	Minimi	Maksimi	Vaihteluväli %-yks.	Virhemarg. (ka) +/-%-yks.
SELITETTÄVÄT MUUTTUJAT										
Hyvinvointiväittämä										
Samaa mieltä	37,80 %	26,86 %	55,10 %	28,24	2	38,52 %	26,86 %	55,10 %	28,24	2,01
Vaikea sanoa	18,14 %	12,23 %	22,76 %	10,53	1,6	18,22 %	12,23 %	23,51 %	11,28	1,6
Eri mieltä	44,06 %	32,67 %	55,22 %	22,55	2,06	43,26 %	32,67 %	55,22 %	22,55	2,05
Tuhoväittämä										
Samaa mieltä	73,26 %	66,68 %	78,67 %	11,99	1,35	72,85 %	65,34 %	78,67 %	13,33	1,85
Vaikea sanoa	11,90 %	8,43 %	15,42 %	6,99	1,48	11,91 %	8,43 %	15,62 %	7,19	1,35
Eri mieltä	14,84 %	12,11 %	17,89 %	5,78	1,56	15,24 %	12,11 %	19,05 %	6,94	1,5
Markkinavoimaväittämä 1										
Samaa mieltä	65,55 %	49,62 %	78,31 %	28,69	1,94	65,06 %	49,62 %	78,31 %	28,69	1,95
Vaikea sanoa	19,95 %	13,09 %	31,72 %	18,63	1,64	20,13 %	13,09 %	31,72 %	18,63	1,65
Eri mieltä	14,49 %	8,60 %	21,55 %	12,95	1,44	14,81 %	8,60 %	23,81 %	15,21	1,45
Markkinavoimaväittämä 2										
Samaa mieltä	61,11 %	47,03 %	67,52 %	20,49	2,06	60,40 %	44,06 %	67,85 %	23,79	2,06
Vaikea sanoa	23,46 %	20,22 %	29,63 %	9,41	1,8	23,64 %	20,22 %	30,22 %	10	1,8
Eri mieltä	15,43 %	10,58 %	23,34 %	12,76	1,52	15,96 %	10,58 %	25,72 %	15,4	1,52
Markkinavoimaväittämä 1 ja 2										
Samaa mieltä	63,55 %	48,45 %	73,45 %	25,00	1,99	62,96 %	47,11 %	73,60 %	26,48	2,00
Vaikea sanoa	21,53 %	16,30 %	30,78 %	14,48	1,71	21,71 %	16,30 %	31,04 %	14,74	1,72
Eri mieltä	14,91 %	9,49 %	22,36 %	12,86	1,48	15,33 %	9,49 %	24,67 %	15,30	1,48
SELITTÄVÄ MUUTTUJA										
Puoluekannatus										
Kokoomus	17,85 %	8,04 %	26,70 %	18,66	1,98	20,88 %	11,46 %	29,48 %	18,02	2,13
Keskusta	22,98 %	16,35 %	31,06 %	14,71	2,21	23,60 %	18,81 %	31,06 %	21,25	2,24
SMP + Perussuomalaiset	10,95 %	0,98 %	31,97 %	30,99	1,43	9,81 %	0,98 %	31,97 %	30,99	1,37
Vihreät	22,42 %	13,78 %	37,26 %	23,48	2,18	23,78 %	14,90 %	37,26 %	22,36	2,24
SDP	10,35 %	7,15 %	17,40 %	10,25	1,6	8,87 %	7,15 %	11,06 %	3,91	1,50
SKDL/SKP + Vasemmistoliitto	15,46 %	6,89 %	23,70 %	16,81	1,89	13,07 %	6,89 %	18,05 %	11,16	1,77

Liitetaulukko 5 Kontrollimuuttujien koodaus ja niiden tunnuslukuja painokertoimella ja ilman.

						Painokertoimella				
	Keskiarvo/ vuosi	Minimi	Maksimi	Vaihteluväl i %-yks.	Virhemarg. (ka) +/- % yks.	Keskiarvo/ vuosi	Minimi	Maksimi	Vaihteluväl i %-yks.	Virhemarg. (ka) +/- % yks.
KONTROLLIMUUTTUJAT										
Sukupuoli										
Nainen	50,25 %	41,97 %	54,92 %	12,95	2,42	50,76 %	49,35 %	54,92 %	5,57	2,42
Ikäryhmä										
Alle 31	22,05 %	13,84 %	30,28 %	16,44	1,73	23,52 %	16,89 %	30,28 %	13,39	1,78
31-50	39,51 %	33,37 %	44,24 %	10,87	2,06	39,69 %	34,24 %	44,24 %	10	2,06
yli 51	38,43 %	28,96 %	52,79 %	23,84	2,03	36,79 %	28,96 %	46,84 %	17,88	2,02
Ammatillinen koulutus										
Ei lainkaan tai vähän ammatillista koulutusta	26,64 %	9,78 %	55,45 %	45,66	1,74	30,78 %	18,34 %	55,45 %	37,11	1,89
Ammattikoulu tai kauppakoulu	22,75 %	18,39 %	28,33 %	9,95	1,76	20,95 %	14,48 %	28,33 %	13,85	1,7
Opisto	24,82 %	14,97 %	30,55 %	15,58	1,81	23,26 %	14,97 %	30,12 %	15,15	1,77
Korkeakoulu	25,78 %	8,50 %	46,17 %	37,66	1,75	25,01 %	8,50 %	38,18 %	29,68	1,74
Asuinkunnan koko										
Yli 80000	38,98 %	24,35 %	54,08 %	29,73	2,01	37,71 %	24,35 %	50,44 %	26,09	2,01
Työmarkkina-asema										
Ei työssä	34,13 %	26,01 %	42,97 %	16,96	2,29	34,38 %	27,42 %	39,41 %	11,99	2,3

Liitetaulukko 6 Työmarkkina-asemamuuttujan koodaus ja ammattiryhmäluokkien osuudet muuttujan luokissa painokertoimella ja ilman.

Ammattiryhmä						Painokertoimella	
		Ei työssä	Työssä			Ei työssä	Työssä
Koululainen tai opiskelija	8,78 %	26,29 %	-			29,57 %	-
Eläkeläinen	17,31 %	51,83 %	-			48,72 %	-
Kotirouva	1,84 %	5,51 %	-			5,15 %	-
Työtön	5,47 %	16,38 %	-			16,57 %	-
Johtavassa asemassa	3,18 %	-	4,91 %			-	4,56 %
Ylempi toimihenkilö	12,26 %	-	22,37 %			-	19,33 %
Alempi toimihenkilö	14,50 %	-	18,91 %			-	29,03 %
Työntekijä	25,98 %	-	40,08 %			-	32,48 %
Yrittäjä	6,45 %	-	9,95 %			-	11,01 %
Maatalousyrittäjä	2,45 %	-	3,78 %			-	3,57 %
Muu	1,78 %						
Yhteensä	100 %	100 %	100 %			100 %	100 %

Liitetaulukko 7 Hyvinvointi- (ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun), tuho- (pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä) ja markkinavoimaväittämien (suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi & markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa) kanssa samaa mieltä olevien osuuksien tunnuslukukuja puolueittain.

Samaa mieltä	Keskiarvo	Min	Max	Vaihteluväli %-yks.	Virhemarg. +/-%-yks.
Hyvinvointiväittäjä					
Keskusta	42,03 %	32,35 %	60,93 %	28,57	6,2
Kokoomus	52,72 %	40,73 %	69,01 %	28,28	5,43
Perussuomalaiset*	41,83 %	23,81 %	61,54 %	37,73	12,87
SDP	41,25 %	26,28 %	58,21 %	31,93	5,47
Vasemmistoliitto	29,26 %	12,83 %	55,96 %	43,13	7,58
Vihreät	15,88 %	6,60 %	28,16 %	21,56	5,02
Tuhoväittäjä					
Keskusta	72,11 %	64,89 %	83,71 %	18,82	5,58
Kokoomus	53,93 %	40,42 %	61,40 %	20,98	5,47
Perussuomalaiset*	72,11 %	45,45 %	86,49 %	41,03	13,69
SDP	75,77 %	67,23 %	82,18 %	14,95	4,76
Vasemmistoliitto	84,58 %	75,81 %	93,46 %	17,65	6,47
Vihreät	88,05 %	84,65 %	95,39 %	10,75	4,79
Markkinavoimaväittäjä †					
Keskusta	63,21 %	39,72 %	79,92 %	40,2	6,09
Kokoomus	39,05 %	17,45 %	59,55 %	42,1	5,3
Perussuomalaiset*	72,73 %	45,01 %	100,00 %	54,99	10,44
SDP	74,00 %	59,01 %	85,21 %	26,2	5
Vasemmistoliitto	85,29 %	76,72 %	91,60 %	14,88	6,06
Vihreät	67,47 %	47,00 %	81,64 %	34,65	6,39

* Perussuomalaisien osalta luvut eivät ole luotettavia, koska ryhmän puoluekannatus oli useina vuosina vähäistä.

† Väitteitä käsitellään yhtenä väitteenä. Niinä vuosina, jolloin molemmat väitteet on esitetty, kannanottojen osuuksia käsitellään väitteiden keskiarvona.

Liitetaulukko 8 Hyvinvointiväittämään (”Ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”) suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Binäärinen logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 1988, 1994 ja 1996 aineistoissa.

	1988			1994			1996		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	-0,108** (0,0358)	-0,138*** (0,0359)	-0,149*** (0,0364)	-0,110* (0,0433)	-0,156*** (0,0431)	-0,148*** (0,0444)	-0,0533 (0,0389)	-0,0876* (0,0387)	-0,0960* (0,0396)
SDP	0,00185 (0,0352)	-0,0548 (0,036)	-0,0576 (0,0361)	-0,0739* (0,0369)	-0,121** (0,0373)	-0,122** (0,0376)	-0,048 (0,0385)	-0,100* (0,0396)	-0,107** (0,0395)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		-0,128*** (0,0287)	-0,130*** (0,0287)		-0,0305 (0,0316)	-0,0351 (0,0318)		-0,00876 (0,0312)	-0,011 (0,0311)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,0244 (0,0366)	0,0335 (0,0387)		-0,00026 (0,0442)	0,017 (0,0461)		0,0105 (0,0437)	0,0467 (0,047)
51-70		0,177*** (0,0398)	0,171*** (0,04)		0,0684 (0,0459)	0,0691 (0,0463)		0,134** (0,045)	0,141** (0,0455)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		-0,0331 (0,04)	-0,0281 (0,0405)		-0,0537 (0,0417)	-0,0454 (0,0422)		-0,0887* (0,0427)	-0,0755 (0,0433)
Opisto		-0,0422 (0,0399)	-0,0348 (0,0404)		-0,153*** (0,042)	-0,145*** (0,0428)		-0,105* (0,0414)	-0,0884* (0,042)
Korkeakoulu		-0,163*** (0,044)	-0,148** (0,0456)		-0,182*** (0,0512)	-0,179*** (0,052)		-0,228*** (0,0509)	-0,207*** (0,0521)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,0486 (0,0348)			0,0241 (0,036)			-0,0263 (0,0359)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			-0,0312 (0,0367)			-0,044 (0,0371)			-0,0813* (0,0376)
N	1110	1110	1110	959	959	959	977	977	977
pseudo R-sq	0,008	0,048	0,05	0,005	0,028	0,03	0,002	0,035	0,039
BIC	1502,3	1483	1494,4	1304,1	1315,5	1327,4	1347,7	1344,4	1352,9

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 9 Hyvinvointiväittämään (”Ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun”) suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Binäärinen logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 2000, 2004 ja 2006 aineistoissa.

	2000			2004			2006		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	-0,199*** (0,0398)	-0,246*** (0,0398)	-0,219*** (0,0416)	-0,0765 (0,04)	-0,0848* (0,04092)	-0,0859* (0,0412)	-0,0616 (0,0438)	-0,0611 (0,0447)	-0,0661 (0,0461)
SDP	-0,129** (0,0421)	-0,205*** (0,0423)	-0,201*** (0,0423)	-0,0566 (0,0396)	-0,0852* (0,0407)	-0,0890* (0,0408)	-0,0666 (0,041)	-0,0701 (0,0432)	-0,0732 (0,0438)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		-0,0328 (0,0332)	-0,0381 (0,0333)		-0,111*** (0,0316)	-0,112*** (0,0315)		-0,115** (0,0351)	-0,114** (0,0351)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,0804 (0,048)	0,116* (0,0489)		0,0781 (0,0448)	0,101* (0,0473)		0,0601 (0,0528)	0,0578 (0,0541)
51-70		0,118* (0,0468)	0,124** (0,0463)		0,169*** (0,0422)	0,171*** (0,0422)		0,0812 (0,0504)	0,0796 (0,0506)
Ammatillinenkoulutus (Ei- / lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		-0,139** (0,0456)	-0,119* (0,0463)		-0,0996* (0,043)	-0,0856 (0,0438)		-0,0312 (0,0506)	-0,0329 (0,0521)
Opisto		-0,214*** (0,0432)	-0,200*** (0,0442)		-0,145*** (0,0434)	-0,131** (0,0441)		0,0169 (0,0487)	0,0162 (0,0502)
Korkeakoulu		-0,264*** (0,0503)	-0,262*** (0,0512)		-0,0644 (0,0512)	-0,0475 (0,0526)		-0,0556 (0,0545)	-0,054 (0,0564)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			0,0795* (0,0382)			-0,0153 (0,0364)			-0,0167 (0,039)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			-0,0868* (0,0392)			-0,0603 (0,0365)			0,00478 (0,0411)
N	863	863	863	931	931	931	798	798	798
pseudo R-sq	0,021	0,059	0,066	0,003	0,043	0,046	0,003	0,017	0,017
BIC	1178,9	1174,5	1179	1259,3	1250,4	1260,9	1081,7	1106,9	1120

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 10 Hyvinvointiväittämään ("Ihmisten hyvinvointi voi perustua vain taloudelliseen kasvuun") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Binäärinen logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 2013, 2016 ja kevään 2019 aineistoissa.

	2013			2016			Kevät 2019		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	-0,243*** (0,044)	-0,249*** (0,0438)	-0,237*** (0,0452)	-0,107* (0,0432)	-0,135** (0,0436)	-0,123** (0,0442)	-0,167** (0,0531)	-0,156** (0,0544)	-0,163** (0,056)
SDP	-0,223*** (0,0408)	-0,236*** (0,0412)	-0,234*** (0,0413)	-0,290*** (0,0429)	-0,320*** (0,0431)	-0,319*** (0,043)	-0,263*** (0,0397)	-0,266*** (0,0406)	-0,265*** (0,0407)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		-0,0928** (0,0349)	-0,0914** (0,0349)		0,00076 (0,0363)	0,000791 (0,0362)		-0,0770* (0,0364)	-0,0774* (0,0364)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,0842 (0,0527)	0,0977 (0,0557)		0,0514 (0,0557)	0,0288 (0,0587)		0,105 (0,0695)	0,121 (0,0703)
51-70		0,200*** (0,05)	0,205*** (0,0498)		0,0542 (0,0563)	0,0519 (0,0562)		0,0713 (0,0653)	0,071 (0,065)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		0,0597 (0,0671)	0,0705 (0,0679)		0,155 (0,0874)	0,152 (0,0871)		-0,027 (0,0728)	-0,0174 (0,0731)
Opisto		0,00969 (0,0628)	0,011 (0,0631)		0,12 (0,0866)	0,113 (0,0866)		-0,0208 (0,0642)	-0,0158 (0,0642)
Korkeakoulu		0,0291 (0,0595)	0,0245 (0,0598)		0,0253 (0,0815)	0,00514 (0,0817)		-0,0619 (0,0641)	-0,0553 (0,0641)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			0,0425 (0,0369)			0,0591 (0,0367)			0,00577 (0,0375)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			(0,0233) (0,0411)			0,0611 (0,0426)			-0,0533 (0,041)
N	760	760	760	737	737	737	694	694	694
pseudo R-sq	0,039	0,067	0,069	0,042	0,054	0,059	0,045	0,055	0,057
BIC	1013,2	1023,8	1035,4	988,3	1015,8	1024,1	895	925,5	936,9

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 11 Tuhoväittämään ("Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 1988, 1994 ja 1996 aineistoissa.

	1988			1994			1996		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	0,193*** (0,0345)	0,161*** (0,0344)	0,142*** (0,0354)	0,160*** (0,0431)	0,160*** (0,0434)	0,149*** (0,0447)	0,156*** (0,0385)	0,129** (0,0393)	0,143*** (0,0403)
SDP	0,218*** (0,0327)	0,165*** (0,0344)	0,159*** (0,0342)	0,209*** (0,0367)	0,197*** (0,0381)	0,189*** (0,0384)	0,162*** (0,0382)	0,130** (0,0403)	0,136*** (0,0406)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		0,0933*** (0,0268)	0,0938*** (0,0268)		0,157*** (0,0297)	0,156*** (0,0298)		0,0969** (0,0307)	0,0982** (0,0307)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,0842 (0,0527)	0,0977 (0,0557)		0,0514 (0,0557)	0,0288 (0,0587)		0,105 (0,0695)	0,121 (0,0703)
51-70		0,200*** (0,05)	0,205*** (0,0498)		0,0542 (0,0563)	0,0519 (0,0562)		0,0713 (0,0653)	0,071 (0,065)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		0,0885* (0,0358)	0,0751* (0,0377)		-0,0221 (0,0421)	-0,00956 (0,044)		-0,00379 (0,0426)	-0,013 (0,046)
Opisto		0,158*** (0,0374)	0,153*** (0,0371)		0,0841* (0,0428)	0,0808 (0,0431)		0,0595 (0,044)	0,0616 (0,0442)
Korkeakoulu		0,0885* (0,0358)	0,0751* (0,0377)		-0,0221 (0,0421)	-0,00956 (0,044)		-0,00379 (0,0426)	-0,013 (0,046)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,0897** (0,0341)			-0,0378 (0,0347)			0,047 (0,0344)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			0,0265 (0,0348)			-0,0466 (0,0355)			0,0291 (0,0374)
N	1096	1096	1096	952	952	952	961	961	961
pseudo R-sq	0,037	0,08	0,086	0,027	0,06	0,062	0,018	0,038	0,04
BIC	1330	1312,9	1319	1213,3	1213,5	1224,4	1268,2	1284,1	1295,3

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 12 Tuhoväittämään ("Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 2000, 2004 ja 2006 aineistoissa.

	2000			2004			2006		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	0,158*** (0,0373)	0,110** (0,0378)	0,104** (0,0392)	0,170*** (0,0385)	0,140*** (0,0387)	0,144*** (0,0397)	0,225*** (0,0411)	0,191*** (0,042)	0,175*** (0,0436)
SDP	0,183*** (0,0379)	0,125** (0,0398)	0,126** (0,0397)	0,195*** (0,0374)	0,153*** (0,0396)	0,155*** (0,0398)	0,260*** (0,038)	0,219*** (0,0404)	0,209*** (0,0409)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		0,135*** (0,0293)	0,139*** (0,0294)		0,145*** (0,0297)	0,145*** (0,0297)		0,0980** (0,0318)	0,0977** (0,0318)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,014 (0,0441)	-0,0031 (0,0457)		0,0267 (0,0443)	0,0255 (0,0474)		0,0941 (0,0513)	0,101 (0,0523)
51-70		0,0545 (0,0428)	0,0555 (0,0425)		0,0306 (0,0418)	0,0327 (0,0427)		0,135** (0,0492)	0,128** (0,0494)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		-0,0131 (0,0394)	-0,0226 (0,0396)		-0,00687 (0,0396)	-0,00811 (0,0404)		-0,0383 (0,0468)	-0,0281 (0,0484)
Opisto		-0,102** (0,0396)	-0,113** (0,04)		-0,0217 (0,0407)	-0,025 (0,0413)		0,00165 (0,0429)	0,013 (0,0444)
Korkeakoulu		-0,193*** (0,05)	-0,204*** (0,051)		-0,109* (0,0489)	-0,116* (0,0503)		-0,133* (0,0517)	-0,111* (0,0533)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,00446 (0,0333)			0,0166 (0,0334)			-0,0533 (0,0355)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			0,0534 (0,0363)			0,00886 (0,0342)			-0,0363 (0,0366)
N	862	862	862	919	919	919	791	791	791
pseudo R-sq	0,027	0,069	0,071	0,028	0,053	0,054	0,053	0,085	0,088
BIC	1005,7	1003,8	1015,1	1109,2	1121	1134,3	926,4	935,9	945,9

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 13 Tuhoväittämään ("Pyrkimällä jatkuvaan taloudelliseen kasvuun ihminen tuhoaa vähitellen luonnon ja lopulta myös itsensä") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 2013 ja 2019 aineistoissa.

	2013			2019		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)						
Keskusta	0,238*** (0,0444)	0,222*** (0,0451)	0,221*** (0,0462)	0,170** (0,0526)	0,118* (0,0537)	0,106 (0,0559)
SDP	0,283*** (0,04)	0,258*** (0,0417)	0,256*** (0,0418)	0,299*** (0,0384)	0,264*** (0,0392)	0,261*** (0,0392)
Sukupuoli (Nainen ref.)						
Mies		0,120*** (0,0348)	0,121*** (0,0348)		0,137*** (0,0345)	0,136*** (0,0345)
Ikäryhmä (18-30 ref.)						
31-50		0,0767 (0,0557)	0,0957 (0,0588)		0,0223 (0,0713)	0,0157 (0,072)
51-70		0,062 (0,0529)	0,0658 (0,053)		0,118 (0,0677)	0,113 (0,0674)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)						
Ammattikoulu		0,0456 (0,0672)	0,0558 (0,0683)		0,00571 (0,0676)	-0,00167 (0,068)
Opisto		-0,0256 (0,0635)	-0,0169 (0,0642)		-0,0722 (0,0607)	-0,0791 (0,0608)
Korkeakoulu		-0,0318 (0,0596)	-0,0252 (0,0603)		-0,071 (0,0603)	-0,0729 (0,0601)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)						
Yli 80000			-0,0068 (0,0368)			-0,0389 (0,0361)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)						
Työssä			-0,041 (0,0406)			0,00957 (0,0391)
N	760	760	760	694	694	694
pseudo R-sq	0,051	0,066	0,067	0,064	0,091	0,093
BIC	1003,8	1028,5	1040,7	849,7	864,5	876,4

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 14 Markkinavoimaväittämiin (”Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi” / ”Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa”) suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 1988, 1994 ja 1996 aineistoissa.

	1988			1994			1996		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	0,224*** (0,036)	0,180*** (0,0365)	0,153*** (0,0372)	0,213*** (0,0431)	0,152*** (0,044)	0,133** (0,0457)	0,302*** (0,0378)	0,271*** (0,0384)	0,267*** (0,039)6
SDP	0,294*** (0,0341)	0,212*** (0,036)	0,207*** (0,036)	0,327*** (0,0357)	0,256*** (0,0377)	0,255*** (0,0379)	0,318*** (0,0372)	0,257*** (0,0399)	0,254*** (0,04)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		0,0537 (0,0284)	0,0535 (0,0283)		-0,00919 (0,0293)	-0,00236 (0,0293)		0,0255 (0,0296)	0,0248 (0,0296)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,130*** (0,0364)	0,127*** (0,0381)		0,0915* (0,0416)	0,0633 (0,0434)		0,204*** (0,0418)	0,215*** (0,0452)
51-70		0,187*** (0,0391)	0,181*** (0,0393)		0,146*** (0,0429)	0,141*** (0,0425)		0,259*** (0,0432)	0,261*** (0,0436)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		-0,0305 (0,0403)	-0,0325 (0,0404)		0,012 (0,0391)	-0,00137 (0,0398)		-0,0272 (0,0411)	-0,0236 (0,0415)
Opisto		-0,184*** (0,0397)	-0,179*** (0,04)		-0,0928* (0,0397)	-0,104** (0,0403)		-0,068 (0,0399)	-0,0627 (0,0404)
Korkeakoulu		-0,260*** (0,0471)	-0,231*** (0,0495)		-0,228*** (0,0502)	-0,232*** (0,051)		-0,173*** (0,0509)	-0,166** (0,0517)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,119*** (0,0355)			-0,0529 (0,0337)			-0,0131 (0,0339)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			0,000599 (0,0357)			0,0633 (0,0348)			-0,0238 (0,036)
N	1097	1097	1097	954	954	954	961	961	961
pseudo R-sq	0,05	0,101	0,109	0,065	0,1	0,105	0,065	0,106	0,107
BIC	1452,3	1417,1	1420	1166,3	1164,8	1172,6	1227,3	1215	1228,1

Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 15 Markkinavoimaväittämiin ("Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi" / "Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien 2000, 2004 ja 2006 aineistoissa.

	2000			2004			2006		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	0,277*** (0,0389)	0,261*** (0,0392)	0,231*** (0,041)	0,118** (0,0402)	0,107** (0,0402)	0,101* (0,0415)	0,239*** (0,0435)	0,194*** (0,0435)	0,182*** (0,0451)
SDP	0,272*** (0,0405)	0,210*** (0,0428)	0,199*** (0,0426)	0,243*** (0,0376)	0,206*** (0,0398)	0,206*** (0,0398)	0,337*** (0,0391)	0,273*** (0,0415)	0,265*** (0,0421)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		-0,011 (0,0315)	-0,0179 (0,0316)		0,0109 (0,0303)	0,0122 (0,0303)		0,0338 (0,0327)	0,0342 (0,0327)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,137** (0,048)	0,129** (0,04969)		0,243*** (0,0469)	0,220*** (0,0504)		0,248*** (0,0524)	0,243*** (0,0539)
51-70		0,293*** (0,0459)	0,279*** (0,0461)		0,254*** (0,0446)	0,245*** (0,0456)		0,394*** (0,0493)	0,390*** (0,0497)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		0,0317 (0,0444)	0,0342 (0,045)		-0,00445 (0,0412)	-0,0164 (0,0421)		-0,0201 (0,0488)	-0,0227 (0,0502)
Opisto		0,00952 (0,0427)	0,0226 (0,0434)		-0,0142 (0,042)	-0,0215 (0,0424)		-0,000843 (0,0455)	-0,00188 (0,0467)
Korkeakoulu		-0,160** (0,053)	-0,131* (0,0541)		-0,0714 (0,0491)	-0,0761 (0,0503)		-0,111* (0,0533)	-0,106 (0,055)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,110** (0,037)			-0,0142 (0,035)			-0,0396 (0,0367)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			-0,0164 (0,037)			0,0462 (0,0355)			0,00877 (0,0388)
N	858	858	858	918	918	918	790	790	790
pseudo R-sq	0,053	0,111	0,12	0,034	0,068	0,069	0,066	0,134	0,135
BIC	1099,6	1073,2	1077,2	1160,4	1161,4	1173,2	1007,7	975,8	987,9

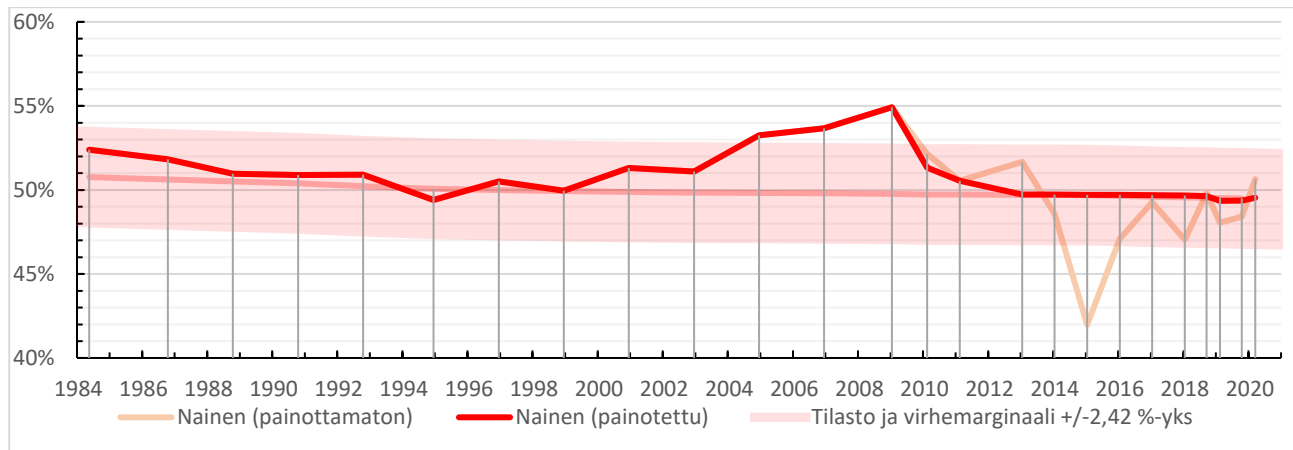
Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitetaulukko 16 Markkinavoimaväittämiin ("Suomalainen yhteiskunta on antautunut liiaksi sokeiden markkinavoimien ja itsekkään voitontavoittelun ohjattavaksi" / "Markkinavoimat ohjaavat liikaa suomalaisen yhteiskunnan toimintaa") suhtautumisen ja puoluekannatuksen sekä kontrollimuuttujien välinen yhteys. Logistinen regressio, keskimääräiset marginaaliefektit vuosien vuosien 2013, 2016 ja 2019 aineistoissa.

	2013			2016			2019		
	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3	Malli 1	Malli 2	Malli 3
Puoluekannatus (Kokoomus ref.)									
Keskusta	0,315*** (0,0436)	0,285*** (0,0441)	0,277*** (0,0454)	0,281*** (0,0409)	0,262*** (0,0418)	0,262*** (0,0426)	0,223*** (0,0486)	0,210*** (0,0484)	0,232*** (0,0507)
SDP	0,400*** (0,0382)	0,363*** (0,0401)	0,359*** (0,0402)	0,505*** (0,0387)	0,494*** (0,0401)	0,494*** (0,0401)	0,467*** (0,0424)	0,445*** (0,0439)	0,458*** (0,0436)
Sukupuoli (Nainen ref.)									
Mies		-0,00239 (0,0333)	-0,00081 (0,0332)		-0,0750* (0,0334)	-0,0748* (0,0334)		0,00927 (0,0378)	0,0181 (0,0377)
Ikäryhmä (18-30 ref.)									
31-50		0,0566 (0,0544)	0,0787 (0,0573)		-0,0574 (0,0508)	-0,0669 (0,0533)		0,0942 (0,0647)	0,0749 (0,0648)
51-70		0,176*** (0,0513)	0,179*** (0,0512)		0,024 (0,0517)	0,0226 (0,0517)		0,182** (0,0637)	0,199** (0,0637)
Ammatillinenkoulutus (Ei -/ lyhyt ammatillinen ref.)									
Ammattikoulu		0,0249 (0,0655)	0,0346 (0,0666)		0,193* (0,0813)	0,190* (0,082)		0,0127 (0,0729)	0,0116 (0,0727)
Opisto		0,0117 (0,0614)	0,0253 (0,0623)		0,0601 (0,0788)	0,0558 (0,0797)		0,043 (0,0666)	0,0408 (0,0665)
Korkeakoulu		-0,0975 (0,0579)	-0,0846 (0,0586)		0,0439 (0,0741)	0,0377 (0,0751)		-0,0453 (0,0652)	-0,0517 (0,0652)
Asuinkunnan koko (Alle 80000 ref.)									
Yli 80000			-0,0326 (0,0355)			0,00167 (0,0343)			0,0454 (0,0395)
Työmarkkina-asema (Ei työssä ref.)									
Työssä			-0,0508 (0,039)			0,0234 (0,0389)			0,107** (0,0408)
N	760	760	760	737	737	737	567	567	567
pseudo R-sq	0,101	0,132	0,134	0,135	0,157	0,157	0,133	0,159	0,168
BIC	953,5	960,8	971,6	891,3	908,9	921,8	670,5	689,5	694,7

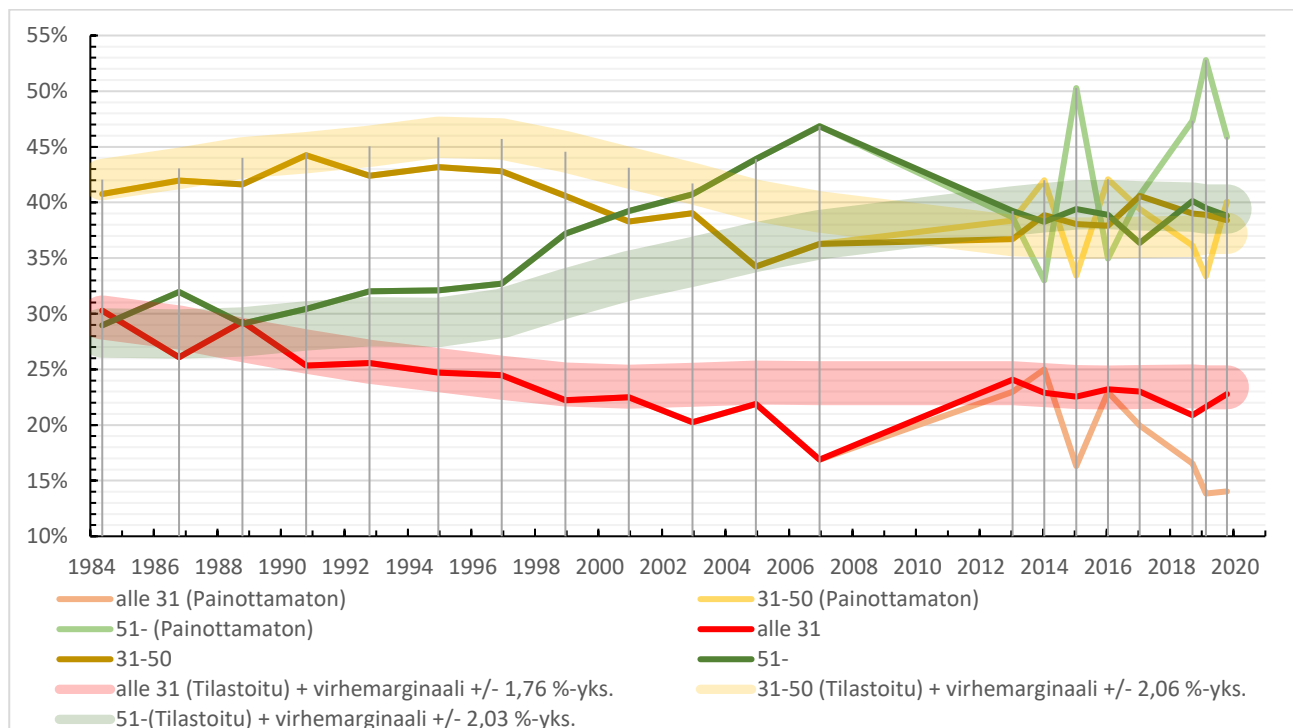
Keskivirheet sulkeissa Tilastollinen merkitsevyys= * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Liitekuva 1 Naisten osuus vastaajista eri vuosina painokertoimella ja ilman sekä naisten osuus 18–70-vuotiaasta väestöstä (%).

Tilastolähde: SVT 2020a

Liitekuva 2 Kolmiluokkainen ikäryhmäjako painokertoimella ja ilman sekä ikäryhmien osuudet väestöstä (%).

Tilastolähde: SVT 2020a